מחוברים

גליון ש"ד
פר' ויצא
תשפ"ז

הגליון השבועי מבית עוז והדר - אור לישרים

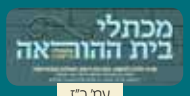
מצורפים העלונים:

עמ' י"א

עמ' ו'

עמ' י"ט

עמ' ט"ו

עמ' כ"ז

עמ' כ"ג

פנינים ואמרות

פנינים חכמים ואמרות נפלאות על פרשת השבוע

ביטחון והשגחה פרטית

אֶת עָנְיִי וְאֶת יְגִיעַ כַּפַּי רָאָה אֱלֹהִים (לא מב)

לכאורה מה שאמרו (ברכות ח.) גדול הנהנה מיגיע כפיו וכו', ולמה הוא גדול כל כך. אבל באמת אין זה קושיא, יש שעושים מלאכה בידיהם בכל כוחם אבל אינם נהנים מזה, שאם היה להם אפשרות לשבת בבתיהם בשלווה ולא לעשות מלאכה היו נהנים מזה יותר, ומה שצריכים לעשות מלאכה יש להם מזה צער. אבל מי שהוא מאמין שהוא מושגח מה' יתברך, אף שעובד קשה הוא שמח, מפני שכך הוא רצון הבורא ברוך הוא.

וזה גדול 'הנהנה' מיגיע כפיו (ברכות ח.), היינו שיש לו הנאה שעובד - והוא מאמין בהשגחת הבורא ברוך הוא שהכל הוא מאיתו יתברך, ומקבל באהבה, אז הבורא ברוך הוא ממשיך עליו גדולה ועשירות ואינו גאה ויש לו מידת עני, כמו דוד המלך עליו השלום שהיה מלך ישראל אף על פי כן אמר 'וַאֲנִי בָּעָנִי הֲכִינוֹתִי' (דה"י א' כב יד).

וזה שאמר יעקב אבינו **אֶת עָנְיִי וְאֶת יְגִיעַ כַּפַּי**, היה לו מידת עני וקיבל הכל באהבה ובחדווה, בזה ביטל ושיבר כוח הסטרא אחרא, כוחו של לבן הרשע, ובעת שיצא מחרן הלך בזאת הקדושה.

(מהר"ש מבעלזא - הרה"ק רבי שר שלום מבעלזא זיע"א)

להעתיר לפני הקב"ה לבל ייפרד מהקדושה

וַיֵּצֵא יַעֲקֹב מִבְּאֵר שָׁבַע וַיֵּלֶךְ חָרָנָה. וַיִּפְגַּע בַּמָּקוֹם וַיָּלֶן שָׁם (כח י-יא)

ידוע כי כל ישראל מכונים בשם יעקב. וזהו שאמרה תורה, **וַיֵּצֵא יַעֲקֹב** - כשאיש הישראלי יוצא **מִבְּאֵר שָׁבַע** - מעסק התורה, כידוע שהתורה נקרא בא"ר, וכלולה משבעה ספרי תורה כידוע, ומעבדות דקדושה, **וַיֵּלֶךְ חָרָנָה** - והולך לחרן, כלומר לעסוק בדברים אחרים, משא ומתן וכדומה.

וַיִּפְגַּע בַּמָּקוֹם - צריך לפגוע ולהתפלל מאוד מהקדוש ברוך הוא שלא ייפרד על ידי זה חס ושלום מהקדוש ברוך הוא. גם **וַיִּפְגַּע** לשון פגיעה והגשה כפשוטו, כי גם שם צריך למצוא את השם יתברך.

וַיָּלֶן שָׁם - לשון התלוננות, כמו 'בְּצַל שַׁדַּי יִתְלוֹנָן' (תהלים צא א), צריך להתלונן בצל שדי. **כִּי בָא הַשֶּׁמֶשׁ**, 'כי' משמש לשון דהא, כיוון שבא ונסתלק הבהירות הגדול שהיה לו בעת עסקו בתורה ועבודה, לכך צריך מאוד לבקש ולהתחנן מהשם יתברך שיעזרהו ולהתלונן בצילו כנ"ל.

(דברי שלום - הרה"ק רבי שלום מבראהין זיע"א)

אין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתורה

וַיֵּצֵא יַעֲקֹב מִבְּאֵר שָׁבַע וַיֵּלֶךְ חָרָנָה (כח י)

יש לומר שמרמז לנו במקרא קודש הזה שלא הלך מיד ללבן, אלא קודם הלך ללמוד תורה [כמאמר חז"ל שהיה י"ד שנים בבית שם ועבר], וזה מרומז בתיבת **חָרָנָה**, על דרך שאמרו חז"ל (אבות פ"ו מ"ב) אין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתורה ובמצוות, וכמו שאמרו חז"ל באבות (פ"ג מ"ה) כל המקבל עליו עול תורה מעבירין ממנו עול מלכות ועול דרך ארץ. ועל זה מורה **וַיֵּלֶךְ חָרָנָה**, שהלך להיות בן חורין כהנ"ל.

(אמרי שפר - הרה"ק רבי שמואל מדאראג זיע"א)

כשהצדיק יוצא ממקומו מרגישים בני העיר מה היה להם בזכותו

וַיֵּצֵא יַעֲקֹב מִבְּאֵר שָׁבַע וַיֵּלֶךְ חָרָנָה (כח י)

פירש רש"י: לא היה צריך לכתוב אלא 'וילך יעקב חרנה', ולמה הזכיר יציאתו. אלא מגיד שיציאת צדיק מן המקום עושה רושם, שבזמן שהצדיק בעיר הוא הודה הוא זיוה הוא הדרה, יצא משם פנה הודה פנה זיוה פנה הדרה וכן 'ותצא מן המקום', האמור בנעמי ורות (רות א ז).

בפשטות 'רושם' היינו שמרגישים חסרונו, שבזמן שהוא בעיר אף שהוא הודה הוא זיוה הוא הדרה, לא בהכרח מרגישים כל כך את מעלותיו, ולא מודעים לכל ההשפעות והחסדים המגיעים בזכותו, וזאת מחמת ההרגל שנדמה שכל הטוב הזה הנמצא בעיר בזכותו, מגיע בכל מקרה, שהרי אינם יודעים מה היה אילו לא היה כאן הצדיק. אך כשיוצא משם מתחילים להרגיש ולחוש שכל מה שהיה כאן עד עתה, הכל היה בזכותו של הצדיק, ולכן רק יציאת הצדיק היא שעושה רושם כי אז מבינים שבזכותו יש הוד זיו והדר לעירו.

(האדמו"ר רבי דוד חי אביחצירא שליט"א - מילתא חדתא - תורה)

ושמור צאתינו ובואינו

וַיֵּצֵא יַעֲקֹב מִבְּאֵר שָׁבַע וַיֵּלֶךְ חָרָנָה. וַיִּפְגַּע בַּמָּקוֹם וַיָּלֶן שָׁם כִּי בָא הַשֶּׁמֶשׁ וגו' (כח י-יא)

איתא בגמרא (חולין צא:), כי תחילה הלך יעקב לחרן, וכאשר הגיע לחרן נזכר שעבר בהר המוריה ולא עצר שם להתפלל. אמר, 'אפשר עברתי על מקום שהתפללו אבותי, ואני לא התפללתי'. ואכן, מיד כאשר העלה על דעתו לשוב לירושלים קפצה לו הארץ והגיע לשם, ומיד 'ויפגע במקום' והתפלל שם. כאשר סיים תפילתו ביקש לשוב לחרן, אמר הקדוש ברוך הוא, 'צדיק זה בא לבית מלוני ויפטר בלא לינה', מיד שקעה השמש והוכרח יעקב

על המדף

סט מקראות גדולות 5 כר'

'מקראות גדולות' ענק 31 ס"מ במהדורה חדשה ומשובחת, כאשר כל המפרשים [כולל ביאור יונתן] הוגהו ביסודיות עפ"י כתבי-יד ודפוסים ישנים, ונוספו בהם תוספות נחוצות, המועילות רבות להבנה. נסדר והובא לדפוס כמיטב המסורת של ספרי 'ממלכת התורה - עוז והדר', במהדורה מפוארת ובעימוד מושלם, באופן שמענג את הלימוד ומיטיב את ההבנה. להלן שמות המדורים שנדפסו במהדורה זו: תרגום אונקלוס, תרגום ירושלמי, תרגום יונתן, רש"י, ליקוטי רש"י, אבן עזרא, רשב"ם, רמב"ן, דעת זקנים, בעל הטורים, חזקוני, ספורנו, כלי יקר, אור החיים, תולדות אהרן, שפתי חכמים החדש, שרשי החינוך, מוסרי השל"ה, מצוות ה', אבי עזר, למכסה עתיק, ביאור ההפטרות.

שנים מקרא ואחד תרגום בכרך אחד

חומש שנים מקרא ואחד תרגום בעימוד נאה ומהודר כאשר כל הפרשה מסודרת פסוק בפסוק כאשר בתחילה הובא החומש ולאחריו התרגום, ובכל פעם העיצוב שונה בפונט אחר לנוחות הלומד שמו"ת.

שו"ע מתיבתא או"ח הלכות שבת (רפד-רצב)

ספר הטור עם הערות וציונים, עם ספר שולחן ערוך ונושאי כליו, בתוספת מדורי ביאור נרחבים והערות נחוצות, ועוד שלל רב של הוספות לתועלת הלומד. הביאור 'מתיבתא' ערוך בשפה ברורה ונוחה, כשאליו נוספים: 'ילקוט ביאורים', ועוד מדורי ליקוט וביאור נרחבים ומגוונים, שהכל ערוך ומוגה על פי דפוסים ישנים, במהדורה מהודרת ומאירת עיניים, לתועלת הלומדים.

להזמנות ספרים עד הבית: 1800-22-55-66

חשיפה: החלום שהביא את הישועה | עמ' ג'

השבוע בגליון: ←

האור החיים הק': התורה תבלין ליצה"ר | עמ' ב'

אקטואלי: מעשה שבת בניעור בגד מאבק | עמ' ח'

פניני אביר יעקב עמ' ה'

ללון שם.

מבואר לכאורה כי היה כאן שינוי בדעתו של יעקב אבינו ע"ה, שבתחילה הלך עד לחרן, ורק כשהגיע נמלך בדעתו להתפלל במקום שהתפללו בו אבותיו, ואז קפצה לו הארץ ותיקן תפילת ערבית.

ויש להבין, מה סבר יעקב בתחילה ומה נתחדש לו לאחר מכן, וביותר, הכיצד זה דווקא אחר שחזר בו עמד וחידש תקנת תפילה שלא היתה עד עתה?

והנה, ידוע שאמר **רבינו הבעל שם טוב הקדוש זיע"א**, כי כאשר אדם רוצה לצאת לדרכו, מוטב לו שיקח עמו תפילת ערבית כשמירה לדרכו, כי בכל מקום שבו יתפלל מעריב - יהא שמור מן המזיקים.

ומעתה יש לפרש, כי מפני שביקש יעקב אבינו ללון שם, אחר ארבע עשרה שנה שלא שכב על משכבו - ביקש לתקן תפילת ערבית, כשמירה על עצמו במקום סכנה. ולפי זה מיושב מפני מה חידש תקנת תפילה דווקא עתה כאשר עלה בדעתו ללון שם במקום שהתפללו בו אבותיו.

(עינים מאירות - להגאון רבי מנחם מנדל פומרנץ שליט"א)

דבר האמונה

אין צורך לחפש ולחקור כי האמונה נמצאת בתוכנו ממש

על כן אין לנו מה לחפש היכן היא האמונה, ולחקור בשכל את מציאותו יתברך והשגחתו, כי לא משם תצמח הטובה, ועוד להיפך, ממקומות אלו יכולים לאבד את האמונה וכפי שיבואר, אם כן אנה נפנה להשיג האמונה. אין הדבר אומר אלא דרשוני, לחפש בתוכנו את האמונה, כי בתוך כל יהודי נמצאת האמונה מכח האבות הקדושים, רק שלפעמים היא נסתרת, ואם כן עבודת כל איש מישראל להסיר מנגד עיניו את כל הדעות וההרגשות המסתירים את אור ה', או אז תגלה לפניו אמונתו המאירה באור בהיר וזך.

וכמו שהגיד בקודשו **הרה"ק רבי שמחה בונם מפרשיסחא ע"ה** (הובא ברמתיים צופים פ"ה אות צו) על הפסוק (דברים ד כט) 'ובקשתם משם את ה' אלהיך ומצאת כי תדרשנו בכל לבבך ובכל נפשך': 'ובקשתם משם', היינו, כל החכמות והחקירות להשיג ה' ויחודו נקרא 'משם', היינו ממקום אחר. אבל האמת לאמיתו הוא במקומו ממש, היינו בלבו. שכאשר יטהר מדותיו כראוי וכו' אז ימצא בלבו אלהותו יתברך, וזהו המציאה, שתדע שיש לך לבקש ולחפש ולדרוש 'בכל לבבך ובכל נפשך'.

(האדמו"ר רבי דוד חי אביחצירא שליט"א - מילתא חדתא - אמונה וביטחון)

וארט מהאור החיים הק'

התורה תבלין ליצה"ר

איתא בספר מסילת ישרים (פ"ה), בהא דאמרו ז"ל (קידושין ל:) "אמר הקב"ה בראתי יצר הרע בראתי לו תורה תבלין". וזה לשונו: והנה פשוט הוא, שאם הבורא לא ברא למכה זו אלא רפואה זו, אי אפשר בשום פנים שירפא האדם מזאת המכה בלתי זאת הרפואה, ומי שיחשוב להינצל זולתה אינו אלא טועה, ויראה טעותו לבסוף כשימות בחטאו.

הא למה זה דומה, לחולה שדרש ברופאים והיכירו חוליו ואמרו לו שיקח סם-רפואה פלונית, והוא, מבלי שתקדם לו ידיעה במלאכת הרפואה, יניח התרופה ההיא ויקח מה שיעלה במחשבתו, הלא ימות החולה ההוא ודאי. כן הדבר הזה, כי אין מי שמכיר בחלי היצר הרע אלא בוראו שבראו, והוא הזהירנו שהרפואה לו היא התורה.

וכן כתב רבינו האור החיים הק' בפר' צו (ז לז) וזלה"ק: "זובח תודה יכבדנני, דרשו ז"ל (סנהדרין מג:) זה הזובח יצרו, והזביחה היא שינצחהו, ובבחינת הניצחון הוא בורר ממנו (מהיצה"ר) בחינת הטוב... והנה בחינה זו היא מעלה גדולה אשר יתעצם לזבוח יצרו כמעשה דוד המלך שאמר 'ולבי חלל בקרבי' (תהלים קט כב), ודבר זה עושה פעולה גדולה בבחינה שאנו משתדלים עליה, ואין מציאות להשגה זו זולת באמצעות התורה כאמרו (קידושין ל:) אם פגע בך מנוול זה משכהו לבית המדרש, וכן אמרו (שם) אמר הקב"ה בראתי לכם יצר הרע בראתי לו תבלין שהיא היצר הרע" עכ"ל.

וכן מזכיר רבינו סגולה זו בפרשתינו, וכדלהלן:

כתיב בפרשתן (כח י-יא) "**וַיֵּצֵא יַעֲקֹב מִבְּאֵר שָׁבַע** וגו' **וַיִּפְגַּע בַּמָּקוֹם**", ורבינו כותב שרומז על יצרו של אדם המתגבר עליו, והסגולה להינצל ממנו הוא ע"י התורה"ק, וזלה"ק: "ואומרו ויקח מאבני המקום פרוש בנינו של עולם שהם דברי תורה, גם יתייחס להם אבני המקום שבהם נסקל ונרגם יצר הרע וכוחותיו, והוא אמרם ז"ל (סוטה כא.) תורה מצלת מיצר הרע בין בזמן שעוסק בה בין בזמן שאין עוסק בה" עכ"ל.

הספה"ק האריכו רבות בענין זה, ונצטט כמה גרגירים יקרים, המאור עיניים בפר' צו, כותב וזלה"ק: י"ל, כי התורה שנתן לנו ה' עיקרה, שעל ידו נכניע את היצר הרע, לכן עפ"י רוב נזכר בזוהר לאשתדלא באורייתא שהוא תרגום של **וַיֶּאֱבֶק אִישׁ עִמּוֹ** (בראשית לב, כה), היינו שעפ"י התורה יוכל האדם להתאבק עם היצר הרע ולהכניעו כי המאור שבה מחזירו למוטב (איכ"ר א), עכ"ל.

עוד פירוש נפלא איתא באמרי נועם (מדז'יקוב, פר' בחקותי) לבאר מאמרם ז"ל (סנהדרין יט.) 'תורה מתשת כחה של אדם' היינו שמעביר הזוהמה מן האדם, ומעביר ומחליש את היצר ממנו עכ"ד.

להאיר העיניים ע"י התורה הק'

ודבר נפלא מביא השערי תשובה (על שו"ע) בסוף חלק או"ח מאחיו הגאון ר' אפרים זלמן מרגליות זצ"ל, לפרש הא דאנו אומרים "והאר עינינו בתורתך" דהיינו שהתורה הקדושה תאיר את עינינו, ושנראה איך היצר הרע מסמא את עינינו עכ"ד.

ויש לבאר הארה זו, עפ"י דאיתא (ראה דגל מחנה אפרים, פר' בראשית) בשם מרן הבעש"ט הק' זי"ע על הא דאמרו ז"ל (חגיגה יב:) "**וַיַּרְא אֱלֹקִים אֶת הָאוֹר כִּי טוֹב** - לגנזו, וגנזו לצדיקים, ובו משתמשין צדיקים בכל דור ודור" ואמר מרן זי"ע, שהשי"ת גנזו לאור הגנוז בתורה הקדושה, ומשתמשין צדיקים בכל דור ודור באור ההוא ע"י התורה שיש בה אותו אור שיכולים להסתכל בו מסוף העולם ועד סופו עכ"ד.

והנה בספה"ק תורת חיים מקאסוב (עה"ת, פר' תרומה), ביאר ענין אור הגנוז ע"ד העבודה, דידוע שהאדם נקרא 'עולם קטן' (ת"ז ק.), והאור שנברא בששת ימי בראשית היה האדם "מביט בו את עצמו" מסוף ועד סופו, והיה רואה את שפגם ומה שצריך לתקן, ולא היה ראוי העולם להשתמש בו, וגנזו עכ"ד, יעו"ש.

ועל פי זה י"ל דלכך כשאדם לומד התורה הק' ששם נטמן האור הגנוז, מתגלה לו מאותו אור מופלא, ומאירה את עיניו של אדם לראות את עצמו ומצבו כנ"ל, וזהו והאר עינינו ע"י בתורתך וכדברי הרא"ז מרגליות הנ"ל, ודו"ק.

מחוברים
מתחילים את היום!
הניוזלטר היומי מבית עוז והדר - אור לישרים
להצטרפות: newsletter.mechubarim@gmail.com
קו מענה הלכה
02-803-9999
או במייל: rav@abiryaakov.com
קו השיעורים - קול הלשון: 03-6171077

ניתן להשיג את הגיליון מדי שבוע בכל סניפי "ספרי אור החיים"
מחוברים
העלון השבועי מבית עוז והדר - אור לישרים
ספרי אור החיים
מרכז הספר היהודי הגדול בעולם
ירושלים: ירמיהו 13 | שאולזון 49 | הפסגה 45 | בר אילן 4 | חבקוק 2 • בית שמש: שדרות האמוראים 63 | נחל ניצנים 3 | יהודה הנשיא 6 • בני ברק: רבי עקיבא 152 | רבי עקיבא 68 | הרב שך 8 | אהרנוביץ 12 | נחמיה 28 | כהנמן 64 • מודיעין עילית: שד' יחזקאל 2 | חפץ חיים 7 • אלעד: יהודה הנשיא 94 • אשדוד: יהודה הנשיא 8 | אליעזר בן הורקנוס 8 • ביתר עילית: הרן 9 • חיפה: מיכאל 27 • נתיבות: הרמב"ם 1 • נתניה: הס 18 • פתח תקוה: רוטשילד 75

לתגובות ולהצטרפות לקבלת הגליון במייל: newsletter.mechubarim@gmail.com

עיצוב וניתוב: עזקי קנר

אני מודה על המתנה שקיבלתי להיות יהודי מאמין, על כך אני מודה! הרהר, ויצא בריקוד ב'מרחבי' הצינוק הצפוף...

היה זה בשנת תרפ"ח. הגאון רבי יחזקאל אברמסקי זצ"ל, הגיש בקשה להשתחרר מרוסיה הנצורה ולעלות לארץ ישראל, אך השלטונות לא ראו זאת בעין יפה, ובשנת תר"צ נשפט בעוון מרד ונשלח לעבודות פרך בסיביר הרחוקה והקפואה. בחלק מהזמן נאסר בצינוק קטן וצפוף, שם שהה בתנאי אסטטיקה ירודים להחריד ובלי כל יכולת לחשוב אפילו בדברי תורה.

באחד הימים, כשהתעורר ועמד ליטול ידיו בשחרית, החל לומר 'מודה אני' כמנהגו של כל יהודי מדי בוקר. רבי יחזקאל אינו ממלמל מבלי להרהר, ומתחיל להתבונן: 'על מה בעצם אני מודה? הרי הוגליתי מביתי, נזרקתי מעירי, נענשתי על לא עוול בכפי. אני יושב בצינוק נורא ומצחין, ואפילו להרהר בדברי תורה או להתפלל אסור כאן. על מה אני מודה?'

הוא מוסיף להרהר תוך כדי אמירת המילים 'שהחזרת בי נשמתי בחמלה', ועדיין אין פיתרון לשאלה המנקרת בו. ואז אמר את צמד המילים החותמות 'רבה אמונתך', ומיד ניצת זיק בעיניו. 'אה, על זה אני מודה, בוודאי, פשיטא שיש להודות על כל גרם אמונה שיש בי, ועל אחת כמה וכמה ש'רבה אמונתך' - שאני מצויד בכמויות גדולות של אמונה... אני מודה על המתנה שקיבלתי להיות יהודי מאמין, על כך אני מודה!' הרהר, ויצא בריקוד ב'מרחבי' הצינוק הצפוף...

הבה נשמח, נודה ונעריך: יש לנו את היכולת להאמין, להתחבר, להישען, להרגיש שיש לנו אבא שבשמים, יש לנו על מי לסמוך! אשרינו מה טוב חלקינו, שאנו יהודים מאמינים בני מאמינים!

פניני פרשת השבוע))

לפעמים איזה 'וואו' או אפילו איזו בדיחה יכולים לחולל גדולות ונצורות

פעם שאל המגיד רבי ראובן קרלנשטיין זצ"ל את המגיד המפורסם רבי שלום שבדרון זצ"ל: ילמדנו רבנו, איך מכניסים נשמה לאדם? אמר רבי שלום: לפני אלפי שנים, בבריאת העולם, ביקש קין להרוג את הבל, אבל הוא לא ידע איך עושים זאת, שהרי עד אז לא נהרג אדם בידי חברו. התחיל קין לפגוע בגופו של הבל, הכהו ללא רחם, כרת לו אצבעות ידיו, גדע את זרועותיו אבל הבל עודנו חי וקיים. אף על לפי שלא מת היה הבל מיוסר ביסורים נוראים ממעשי קין אחיו. מה עשה הקדוש ברוך הוא? זימן לשם ציפור שנקרה בצוואר חברתה וכך הרגה אותה. ראה זאת קין ומיהר לחתוך בצווארו של הבל ובתוך זמן קצר נפח הבל את נשמתו. אמר רבי שלום: מאז אנחנו יודעים, איך מוציאים את הנשמה. אבל איך מכניסים אותה - אין אנו יודעים.

והוסיף ואמר: תראה, אדם איננו יודע איזו השפעה יש לדברים שלו על הנשמה של השני. לפעמים איזה 'וואו' או אפילו איזו בדיחה יכולים לחולל גדולות ונצורות. ואז סיפר: בדידי הוה עובדה. פעם אחת התארחתי בשבת אצל בתי בקרית גת. באמצע סעודת השבת נשמעו דפיקות על הדלת, ואחד מבני הבית מיהר לפתוח. בפתח עמד הגבאי של אחד מבתי הכנסת בעיר, שנודע לו שאני נמצא בקרית גת בשבת והוא החליט להזמין אותי לדרוש בפני הציבור לאחר הסעודה. מלכתחילה לא תכננתי לעשות זאת, ולכן לא הייתה באמתחתי דרשה מוכנה, אבל לא יכולתי לסרב לבקשתו של הגבאי. סמכתי על כך שבעזרת ה' כבר אמצא מה לדרוש בפניהם. ברכתי ברכת המזון ויצאתי לבית הכנסת.

בית הכנסת היה מלא אדם ואני פתחתי מיד בדרשה. לא היתה זו דרשה מרשימה ובנוייה לתלפיות עם מהלך שלם, אלא דברים קטנים מפה ומשם. פה איזה 'וואו' על הפרשה, ושם איזה סיפור ומשל. באמצע הדרשה פניתי אל קהל השומעים בשאלה: "אימרו לי, מורי ורבותי, היודעים אתם מדוע בשנים האחרונות החלו לערוך שמחות 'בת מצווה' גדולות לבנות, דבר שלא שיערו אבותינו? בעבר היה מקובל, שרק בנים שהגיעו לגיל שלוש עשרה היו עורכים להם סעודת בר מצווה, ואילו היום פשט המנהג גם אצל בנות, שהגיעו לגיל מצוות לעשות סעודות גדולות. מדוע?". לציבור, כמובן, לא היתה תשובה. ואז אמרתי להם:

"אני אגיד לכם מה פשר הדבר. פעם, כשכל ילד יהודי היה מגיע לגיל שלוש עשרה, הוא היה מתחיל לקיים מצוות - להניח תפילין וללמוד תורה. דבר זה לא קיים אצל בת שהגיעה לגיל מצוות, שהרי היא לא מניחה תפילין ולא לומדת תורה. לכן, רק לבנים עשו 'בר מצווה' ואילו לבנות לא עשו שום טקס מיוחד בהגיען לגיל מצוות. אבל כיום, לצערנו הרב, הבנות רואות שגם בנים שהגיעו לגיל מצוות אינם מניחים תפילין ולא לומדים תורה, ובכל זאת נהוג לעשות להם 'בר מצווה'. אומרות הבנות - אם כך גם אנחנו רוצות שיעשו לנו 'בת מצווה'! במה אנו שונות מן הבנים?...".

כעבור כמה שנים ניגש אלי יהודי ופתח עימי בשיחה: "הרב לא מכיר אותי. אני מקרית גת ופעם הייתי בדרשה שנשא הרב בליל שבת בעיר. בתוך הדברים סיפר הרב בדיחה מדוע החלו בימינו לערוך לבנות טקס 'בת מצווה' כמו לבנים.

דע לך, כבוד הרב, שהבדיחה העצובה שסיפרתם השפיעה עלי מאוד. אמרתי בליבי, שלא יתכן שהילדים שלי הגיעו לגיל מצוות ואין שום הבדל בינם לבין הבנות שלי - הן לא מניחות תפילין, והם לא מניחים תפילין... למחרת השבת ביקשתי מן הבנים להתחיל להניח תפילין, כעבור זמן מה הם עברו ללמוד בבתי ספר דתיים! הדבר השפיע על כל הבית, עד שהחלטנו כולנו לחזור בתשובה. ברוך ה', כיום כולנו שומרי תורה ומצוות, מקפידים על קלה כבחמורה".

סיים רבי שלום את סיפורו ואמר לרבי ראובן: "אתה רואה, אנו יודעים איך מוציאים נשמה, אבל איך מכניסים נשמה איננו יודעים... מי היה מאמין, שהלצה שסופרה אגב ארחא במהלך דרשת ליל שבת ולא תוכננה מראש, תחזיר בתשובה שלמה משפחה שלמה בישראל!".

(לב שלום)

השר שהיה בטוח בחלומו שהכרטיס 'לוטו' של היהודי הולך לזכות, ציוה למשרתו בחמתו שיקח בחזקה את הכרטיס, והמשרת כן עשה ואין מידו מציל

כי לא אעזבך עד אשר אם עשיתי (כח טו).

מסופר, על הרה"ק מבארדיטשוב זצ"ל שבא לפניו איזה חסיד מאנשי שלומו שמלפנים היה גביר נכבד בעמיו, וסיפר לו על מצבו ומעמדו כי ברע הוא, ושנהיה יורד מנכסיו ל"ע ובעל חוב גדול. אבל זאת נחמתו בעניי - שח החסיד לפני 'הבארדיטשובר רב' - שעוד לא התפרסם הדבר בין הבריות שפשטתי את הרגל.

אמר לו הרה"ק מבארדיטשוב לך ותקנה 'לאזע מהלאטריע' (כרטיס לוטו), ותרוויח בה מעות הרבה. אמר החסיד אני מאמין באמונה שלימה שהבטחת אדמו"ר יעשה פרי, אך עד הגרלת הלוטו עוד יקח איזה מספר חדשים, ולבינתיים צריך אני להשיא את בתי וכסף מנלן, נענה אליו 'הבארדיטשובר רב' והבטיח לו שבמהרה יזמין לו הקב"ה מעות אף טרם שיזכה בהגרלת ה'לאזע'. נפרד החסיד מרבו ויצא לדרכו בטוח בה' ובישועתו.

באמצע הדרך סר ללון בקרעטשמי (-בית מרזח) שעל אם הדרך, בלילה ההוא בא לשם שר גדול מהפריצים, ונשאר שם ללינת הלילה, וישן ויחלום כי יש כאן בחדר סמוך יהודי שיש לו כרטיס 'לאזע' שטוב מזלה, לכן יראה להחליף עמו שיתן ה'לאזע' שלו שיש אצלו, שהכרטיס של היהודי טוב מזלה ושלו איננו שוה מאומה, ויקץ והנה חלום, וישן ויחלום שנית אותו הדבר, אזי עמד ממשכבו ותפעם רוחו, וציוה למשרתו שיחקור אם יש שם בבית האכסניה עוד אורחים, ובאם ימצא יהודי יקרא אותו אליו, ובאמת מצא יהודי-מיודעינו והביאו אל השר, השר חקר ודרש אותו ונודע לו שיש באמתחתו כרטיס 'לאזע', ואמר לו הפריץ גם לי יש תחת ידי כרטיס כזה, בוא ונחליף זה עם זה, ואתן לך בעבור החליפין סך של כמה זהובי כסף.

החסיד שהיה בטוח בהבטחת רבו שכרטיסו הולך להגריל, לא הסכים בשום אופן לחליפין, ואף כשרצה השר לתת לו סך עצום של אלף זהובים כסף לא היה מוכן להתחלף עמו. השר שהיה בטוח בחלומו שהכרטיס 'לאזע' של היהודי הולך לזכות, ציוה למשרתו בחמתו שיקח בחזקה את הכרטיס, והמשרת כן עשה ואין מידו מציל, ובכל זה אמר השר אינני רוצה לגזלו והנני נותן לך האלף זהובים וגם את הלאזע שלי, והוכרח החסיד לקבל בעל כרחו, ואמר 'גם זו לטובה', ונסע לביתו ועשה את החתונה לבתו בהרחבה ובהודאה לה' על העבר ובבקשה על העתיד.

לא ארכו הימים ובהגרלת ה'לאזע' זכה הכרטיס - שנתן לו השר בעל כורחו - בסך של אלפי זהובים, תיכף קם ונסע לרבו הק' מבארדיטשוב זצ"ל, כאשר בא אל הקודש פנימה פתח 'הבארדיטשובר רב' ואמר: דע, הנה ראיתי כי המזל שלך מושפל עד עפר, לכן הוכרחתי לשלוח את 'בעל החלומות' שידבר על לב הפריץ שיחליף איתך, כי ראיתי ש'הלאזע' שלו ירויח ולא שלך, והאלף זהובים שהוסיף לך יען כי אמרת שמוכרח אתה להשיא את בתך, לכן מתחילה היה לך ישועה קטנה, ואחר כך ישועה גדולה.

עובדא זו סיפר הרה"ק בעל הצמח צדיק מויזניצא להחסיד ר' אליעזר קליוויר מסערט, כשהיה פעם אחת להזכיר את עצמו לישועה לפני מרן הצמח צדיק, וכשסיים לספר לו את העובדא הנ"ל, פירש בזה את הכתוב (בפר' ויצא) במה שאמר הקב"ה ליעקב אבינו ע"ה "כי לא אעזבך עד אשר אם עשיתי" כלומר אפילו עד שתבוא הישועה הגדולה, בכל זה לא אעזבך ויהיה לך ישועה קטנה עכ"פ מתחילה, וכאשר יבוא הישועה הגדולה בודאי יהיה טוב סלה, אכי"ר.

(אבן שתיה (נדפס שנת תר"ץ) ששמע בעצמו מפי ר"א קליוויר ז"ל)

למרות "סימני הסכנה" ששפת-גופו זעקה, הכרטיסן לא נרתע. התיישב מולו ובנימה מפויסת אמר: 'משלמים לי כדי לעזור כשצצה בעיה'...

הנה סיפור קטן-גדול. קטן - מצד עצמו, גדול - מצד המעגלים הרבים שהתפתחו ממנו (סופר ע"י ב. ה.)

הצעיר ש. מתגורר אז - לפני 40 שנה - בשכירות בבקתה עלובה בלונדון, מפגר בתשלום שכר-הדירה. כשהטלפון מצלצל בדירה הוא לא עונה מחשש שזו שיחה שבאה לפנות אותו מהמקום...

אלא שהמחשבה הבאה מרתיעה אותו "אולי זו אימא"! אימו לא נמצאת לאחרונה בקו הבריאות, ומי יודע? אולי היא התקשרה לחפש אותו! לפני 40 שנה לא היתה 'שיחה מזוהה' וכאשר הטלפון צלצל יכולת רק לנסות לנחש מי מחפש אותך.

מיהר להתקשר להוריו. אביו קיבל את השיחה והודיע לו שימהר לחזור הביתה, ל'לידס', שם התגוררה המשפחה. לדברי הרופאים המצב כל-כך קשה שהחולה לא תהיה מסוגלת לשרוד אפילו את הלילה הקרוב.

◂◇▸

בתחנת הרכבת גילה שהרכבת האחרונה כבר עזבה. הוא היה דל אמצעים, לא מסוגל לשלם עבור מונית. הייתה רכבת שיוצאת ל'פיטרבורו', אלא שדא-עקא: היא תחמיץ בעשרים דקות את הרכבת שיוצאת משם ל'לידס'. אבל ברירה טובה יותר לא הייתה לו, אז הוא קנה כרטיס ועלה על הרכבת ל'פיטרבורו'.

"כרטיסים בבקשה"! שמע את הקול בעודו בוהה בחשכה השוררת מבעד לחלון הרכבת.

שלף את הכרטיס ומסר אותה לכרטיסן. הלה החתים את הכרטיס בחותמת הביקורת, אבל גם לאחר שסיים את מלאכתו המשיך להביט בו. ש. הניח שעיניו האדומות מבכי משכו את עיניו של הכרטיסן.

'אתה בסדר?'

-'למה שלא אהיה בסדר? ובכלל; מה זה עניינך?!'

'אתה נראה נורא - יש משהו לעזור?'

אנו מעדיפים לדלג על התשובה הבוטה שקיבל הכרטיסן.

ש. היה לחוץ ושבור מהמצב בו היה נתון, ואיבד את השליטה על פיו.

למרות "סימני הסכנה" ששפת-גופו זעקה, הכרטיסן לא נרתע. התיישב מולו ובנימה מפויסת אמר: 'משלמים לי כדי לעזור כשצצה בעיה'...

הכרטיסן לא עשה דבר רע, אבל ש. היה בְּלֵילָה רותחת של רגשות אשם, כעס, צער, יגון ואנחה. בוודאי לא של קבלה. אך חשב לעצמו שבעצם הדרך הכי טובה לגרום לכרטיסן ללכת לדרכו, זה לומר לו את האמת...

'תראה; אמא שלי על ערש-דווי, לדברי הרופאים לא תשרוד את הלילה ואני עומד להחמיץ את הרכבת מ'פיטרבורו' ל'לידס'. לא תהיה לי עוד הזדמנות לראות את אימא. אז אני מצוברח, אין לי חשק לשוחח ואודה לך באם תעזוב אותי לנפשי'.

הכרטיסן השתתף בצערו, קיווה בשבילו שיצליח להגיע אל אימא בזמן, ופנה לדרכו: "כרטיסים בבקשה"! "כרטיסים בבקשה"! ש. המשיך להבהות בחשכה שמבעד לחלון.

◂◇▸

חולפות בקושי עשר דקות והכרטיסן שוב נעמד מעליו. 'רק לא זה' חשב לעצמו 'הפעם כנראה אזדקק להרחיק אותו ממני באופן פיזי!'

'תקשיב' אמר הכרטיסן 'כשאנחנו מגיעים ל'פיטרבורו' רוץ מהר לרציף אחד. הרכבת ללידס תהיה שם'.

-'למה, הרכבת מתאחרת, או מה?'

'לא. הרכבת לא מתאחרת' השיב הכרטיסן כמגן על כבוד לוח הזמנים של רכבות אנגליה. 'אני פשוט הודעתי ל'פיטרבורו' בקשר. הם יעכבו את הרכבת במיוחד עבורך. ברגע שתעלה עליה היא תצא בדרכה ללידס. העיקר שתגיע הביתה הלילה. הרבה בריאות!' ופנה לדרכו: "כרטיסים בבקשה"! "כרטיסים בבקשה"!

◂◇▸

חלפו כמה שניות וש. קלט באיזו צורה "לא יפה" התייחס עד עכשיו לכרטיסן. קם מהמקום ורץ אחריו, רוצה לתת לו את הארנק (הריק...) את המפתחות (של הדירה שעומדת לפני פינוי...) ואת כל מה שאין לו. כשהגיע לכרטיסן הצליח לומר 'רציתי... רציתי...' אך לא מצא מילים נוספות.

'זה בסדר' הרגיע אותו הכרטיסן 'אין בעיה'.

-'אבל איך אוכל להודות לך על מה שעשית עבורי?' 'אין בעיה' חזר הכרטיסן ואמר 'אם אתה מרגיש צורך להודות, פשוט תעזור לאדם אחר שתפגוש אותו במצוקה. זו תהיה התמורה שלי. כך העולם יהיה טוב יותר'.

◂◇▸

ש. ניצב לצידה של אימו כשנפטרה בבוקר המחרת. עד עצם היום הזה הוא לא מסוגל להיזכר בה ללא שייזכר גם בדמותו של הכרטיסן טוב-הלב.

הוא מעיד על עצמו שהמפגש עם הכרטיסן שינה אותו מאדם "אגואיסט" לאדם הגון. 'זה לקח קצת זמן...' הוא מתנצל 'אבל מאז כבר שילמתי לכרטיסן באלפי מעשים טובים!'

ניקח גם אנו בחשבון: כשאנחנו עושים טובה משמעותית ליהודי, הפכנו אותו עצמו ליהודי טוב-ומיטיב. כל שרשרת המעשים הטובים שגם הוא ייעשה ייזקפו לזכותנו!

(גליון איש לרעהו)

עצות וסגולות:

שמירת השבת ואכילת סעודות השבת

שִׁבַּרְתִּי לִישׁוּעָתְךָ ה' וּמִצְוֹתֶיךָ עָשִׂיתִי (תהלים קיט קסו). וְאָפְשָׁר דְּלָזֶה רָמְזוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שבת פט:), אֵין הַתּוֹרָה מִתְקַיֶּמֶת אֶלָּא בְּמִי שֶׁמְּמִית עַצְמוֹ עָלֶיהָ, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר יט יד) 'זֹאת הַתּוֹרָה אָדָם כִּי יָמוּת', דְּעִקַּר הַתּוֹרָה הִיא לְבָרֵר הַבְּרוּרִין לְהַעֲלוֹת הַמַּיִן נוּקְבִין, וְאֵין זֶה מִתְקַיֵּם רַק עַל יְדֵי מְסִירָה לְמִיתָה. וְהִנֵּה 'הַתּוֹרָה' בְּמִלּוּי ה"י תי"ו וְא"ו רי"ש ה"ה, סוֹפֵי תֵּבוֹת גִּימַטְרִיָּא שכ"ז, וְעִם הַכּוֹלֵל גִּימַטְרִיָּא 'מַיִן נוּקְבִין', לִרְמֹז דְּהַתּוֹרָה הִיא לְהַעֲלוֹת הַמַּיִן נוּקְבִין. וְעוֹד, מִלַּת 'הַתּוֹרָה' עִם הַכּוֹלֵל גִּימַטְרִיָּא 'מַיִן נוּקְבִין דּוּכְרִין', לִרְמֹז שֶׁעִקַּר הַתּוֹרָה הִיא לְהַעֲלוֹת מַיִן נוּקְבִין וּלְהוֹרִדַת מַיִן דּוּכְרִין. וְהַעֲלָאַת הַמַּיִן נוּקְבִין הִיא עַל יְדֵי מְסִירָה לְמִיתָה, וְלָזֶה כִּוְּנוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה 'אֵין הַתּוֹרָה מִתְקַיֶּמֶת', דְּהֵינוּ אֵין הַמַּיִן נוּקְבִין שֶׁעוֹלִים עַל יְדֵי תּוֹרָה וּמִצְוֹתֶיהָ עוֹלִים וּמִתְקַיְּמִים, רַק עַל יְדֵי מִי שֶׁמְּמִית עַצְמוֹ, הֵינוּ שֶׁמּוֹסֵר עַצְמוֹ לְמִיתָה. וְזֶהוּ שֶׁרָמַז דָּוִד הַמֶּלֶךְ עָלָיו הַשָּׁלוֹם בְּכָאן שִׁבַּרְתִּי לִישׁוּעָתְךָ, שִׁבַּרְתִּי הִיא אוֹתִיּוֹת 'שְׁבִירַת', רוֹמֵז לִשְׁבָרֵי הַכֵּלִים שֶׁהֵם הַמַּיִן נוּקְבִין הָעוֹלִים בְּשִׁשָּׁה יְמֵי הַחֹל. וְעוֹד, מִלַּת שִׁבַּרְתִּי קוֹרֵא דָּוִד הַמֶּלֶךְ עָלָיו הַשָּׁלוֹם עַל עַצְמוֹ לְשׁוֹן שְׁבִירָה, דְּהֵינוּ שִׁבַּרְתִּי עַצְמִי וּמָסַרְתִּי עַצְמִי לְמִיתָה שֶׁהִיא שְׁבִירַת הָאָדָם, כְּדֵי לְהַעֲלוֹת שִׁבְרֵי הַכֵּלִים שֶׁהֵם הַמַּיִן נוּקְבִין, וְזֶהוּ לִישׁוּעָתְךָ, דְּהַעֲלָאַת הַמַּיִן נוּקְבִין הִיא תְּשׁוּעַת ה' מָמָשׁ, שֶׁהֵם חֵלֶק אֱלוֹהַּ מַמָּשׁ, נִמְצָא תְּשׁוּעַת ה' הִיא שְׁנוֹשַׁע וְעָלָה מִתּוֹךְ הַקְּלִפּוֹת. וּבְשַׁבָּת גַּם כֵּן מִצְוֹתֶיךָ עָשִׂיתִי, דְּהֵינוּ קִיַּמְתִּי מִצְוַת הַשַּׁבָּת כָּרָאוּי:

דוד המלך משתבח שקיים ג' סעודות בשבת

אִי נָמֵי וּמִצְוֹתֶיךָ עָשִׂיתִי רוֹמֵז לִשְׁלֹשׁ סְעֻדּוֹת דְּחַיָּב אָדָם לֶאֱכֹל בְּשַׁבָּת, שֶׁהֵם כְּנֶגֶד אַבְרָהָם וְיִצְחָק וְיַעֲקֹב, וְהֵם כְּנֶגֶד עַתִּיקָא קַדִּישָׁא וְזֵעִיר אַנְפִּין וְחַקָּל תַּפּוּחִין קַדִּישִׁין. וְיָדוּעַ מַה שֶּׁהֶאֱרִיךְ בַּזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ (ח"ב פח.) בְּשִׁבְחָם, וְאָמַר שָׁם מַאן דְּנָרַע חַד סְעוּדְתָּא מִנַּיְהוּ אַחֲזִי פִּגִּימוּתָא לְעֵלָּא וְעָבְשִׁיהּ דְּהַהוּא בַּר נָשׁ סָגֵי. וְהִנֵּה מִלַּת מִצְוֹתֶיךָ גִּימַטְרִיָּא 'זוֹ הַסְּעוּדוֹת' עִם שְׁנֵי כּוֹלְלִים, וְזֶהוּ וּמִצְוֹתֶיךָ עָשִׂיתִי, הֵינוּ סְעוּדוֹת הַשַּׁבָּת:

(מעגלי צדק אות ש')

זהירות בג' סעודות שבת

בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹהִים (בראשית א א). רָאשֵׁי תֵּבוֹת רִאשׁוֹנָה יִצְחָק יַעֲקֹב אַבְרָהָם שְׁלִישִׁית תֻּם רְבִיעִית דָּוִד מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל לְלִוּוֹת הַמַּלְכָּה, וְהִנֵּה ד' דְּ'דָוִד' רְמוּזָה בְּאוֹתִיּוֹת בֵּי"ת וְאֶל"ף דְּבָרָא וְאֶל"ף דֵּאלֹהִים גִּימַטְרִיָּא ד'. וְהָרַמָּ"ן בָּא עַל סְעֻדּוֹת הַשַּׁבָּת, שֶׁצָּרִיךְ הָאָדָם לְזַהֵר בִּשְׁמִירָתָם הַרְבֵּה לְקַיְּמָן כָּל אַחַת בְּעִתָּהּ. וְכַמָּה הִפְלִיגוּ רַבּוֹתֵינוּ ז"ל עַל קִיּוּמָן, וּבְפָרָט הָרַב רַבִּי שִׁמְעוֹן בַּר יוֹחַאי עֲלֵיהוּ הַשָּׁלוֹם בְּזֹהַר הַקָּדוֹשׁ בְּאַדְרָא (זוהר ח"ג רפח:), דְּאָמַר אַסְהַדְנָא עֲלַי וְכוּ' דְּלֹא שׁוּם סְעֻדָּה מֵהֶם מִיָּמַי. וּמַה נַּעֲנֶה אֲנַן יְתֵמֵי דְּיָתְמֵי דְּכֻלָּנוּ מְלֵאִים פְּגָמִים, וְגַם בְּאֵלֶּה הַסְּעֻדּוֹת הַקְּדוֹשׁוֹת שַׁיָּשׁ בָּהֶם גַּם הֲנָאַת הַגּוּף אֲנוּ מִתְעַצְּלִים מִלְּקַיְּמָן. עַל זֶה מָצָאנוּ קְפִידָא מֵקוֹם לְנוּחַ וְהִשְׁטָן מִקַּטְרֵג, אוֹמֵר, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, רְאֵה אִמָּה שֶׁבָּחַרְתָּ, בְּסְעֻדּוֹת הָרִאשׁוֹת שֶׁאֵין בָּהֶם שָׂכָר אֶלָּא עֹנֶשׁ הֵם מְזַדְּרְזִים אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ יַעֲזֹרוּ וְלְאָחִיו יֹאמַר חֲזַק, וּבְסְעֻדָּה מְצוּמָה הֵם מִתְעַצְּלִים וּמְבַטְּלִים אוֹתָן. עַל כֵּן יִרְא ה' יִזְהַר בְּקִיּוּמָן מְאֹד, וְלֹא יִתְעַצֵּל וְלֹא יְבַטֵּל שׁוּם אֶחָד מֵהֶן, כִּי הַמְבַטֵּל שׁוּם אֶחָד מֵהֶן עָשָׂה גָּדוֹל, וּבְפָרָט שֶׁהֵן כְּנֶגֶד אָבוֹת הָעוֹלָם, וְאִם יְבַטֵּל שׁוּם אֶחָד מֵהֶן לֹא מִלְּבַד עָשׂוֹ הַגָּדוֹל וּפָגַם לְמַעְלָה, אֶלָּא אַפִּלּוּ אָב מֵהָאָבוֹת שֶׁבִּטֵּל סְעֻדָּתוֹ הֲרֵי הוּא לוֹ מְקַטְרֵג וְאוֹמֵר אִם אָב אֲנִי אַיֵּה כִּבּוּדִי:

וּבְפָרָט שֶׁמָּצִינוּ כַּמָּה סְגֻלּוֹת גְּדוֹלוֹת בָּהֶן, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ ז"ל (שבת קיח.) שֶׁבִּזְכוּתָן אָדָם נָצוֹל מִמִּלְחֶמֶת גּוֹג וּמָגוֹג וּמֵחֶבְלוֹ שֶׁל מָשִׁיחַ וּמִדִּינָהּ שֶׁל גֵּיהִנֹּם, וְגַם כֵּן הֵן תִּקּוּן גָּדוֹל לִסְעֻדּוֹת הָרִאשׁוֹת וּמַאֲכָלוֹת אֲסוּרוֹת. וְכֵיוָן שֶׁכָּל כָּךְ תּוֹעֶלֶת יֵשׁ בָּהֶן אֵיךְ יִתְעַצֵּל הָאָדָם לְאַבֵּד טוֹבָה הַרְבֵּה וּלְהַגְדִּיל עָנְשׁ עָלָיו. גַּם סְעֻדָּה רְבִיעִית צָרִיךְ לְזַהֵר בְּקִיּוּמָהּ לְלִוּוֹת הַמַּלְכָּה, וְגַם כֵּן הִיא כְּנֶגֶד דָּוִד הַמֶּלֶךְ, לְפִי שֶׁדָּוִד הַמֶּלֶךְ וַאֲבוֹת הָעוֹלָם הֵם אַרְבַּע רַגְלֵי הַכִּסֵּא (זוהר ח"ב קז., ח"ג רסב:), וְצָרִיךְ הָאָדָם לְהַשְׁלִים הַכִּסֵּא בִּסְעֻדַּת דָּוִד הַמֶּלֶךְ. וְהִנֵּה בַּעַל תְּשׁוּבָה צָרִיךְ לְזַהֵר בָּזֶה יוֹתֵר כְּדֵי לְתַקֵּן אֲשֶׁר עִוָּת, כִּי כָּל הַחֲטָאִים וְהָעֲוֹנוֹת רַבָּם כֻּלָּם נִמְשָׁכִים מֵרִבּוּי אֲכִילָה וּשְׁתִיָּה וּסְעֻדּוֹת הָרִאשׁוֹת. וְלָכֵן לְתַקֵּן צָרִיךְ לְזַהֵר בִּסְעֻדּוֹת הַשַּׁבָּת לְקַיְּמָן כָּרָאוּי וְשֶׁלֹּא יְבַטֵּל שׁוּם אַחַת מֵהֶן, וְלָכֵן נִרְמְזוּ בִּבְרֵאשִׁית הָרוֹמְזוֹת לִתְשׁוּבָה:

(גנזי המלך תיקון השכינה אות נה)

פנינים על הפרשה:

סדר הנהגת האדם בלילה

וַיֵּצֵא יַעֲקֹב מִבְּאֵר שָׁבַע וַיֵּלֶךְ חָרָנָה. וַיִּפְגַּע בַּמָּקוֹם וַיָּלֶן שָׁם כִּי בָא הַשֶּׁמֶשׁ וַיִּקַּח מֵאַבְנֵי הַמָּקוֹם וַיָּשֶׂם מְרַאֲשֹׁתָיו וַיִּשְׁכַּב בַּמָּקוֹם הַהוּא. וַיַּחֲלֹם וְהִנֵּה סֻלָּם מֻצָּב אַרְצָה וְרֹאשׁוֹ מַגִּיעַ הַשָּׁמָיְמָה וְהִנֵּה מַלְאֲכֵי אֱלֹהִים עֹלִים וְיֹרְדִים בּוֹ. וְהִנֵּה ה' נִצָּב עָלָיו וַיֹּאמַר אֲנִי ה' אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אָבִיךָ וֵאלֹהֵי יִצְחָק הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתָּה שֹׁכֵב עָלֶיהָ לְךָ אֶתְּנֶנָּה וּלְזַרְעֶךָ. וְהָיָה זַרְעֲךָ כַּעֲפַר הָאָרֶץ (כח י-יד).

אֶפְשָׁר לְפָרֵשׁ הַפְּסוּקִים הָאֵלֶּה בְּדֶרֶךְ רֶמֶז, בְּהַקְדִּים בְּמַה שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה, דְּהִסְתַּפְּלֵל כָּרָאוּי וּמַשְׁבִּיעַ עַצְמוֹ מִדִּבְרֵי תּוֹרָה וְלֵךְ, נִשְׁמָתוֹ תִּמְצָא דֶּרֶךְ סְלוּלָה לְעֲלוֹת לְמַעְלָה וְאֵין הַחִיצוֹנִים דּוֹחִים אוֹתָהּ, וְהַשְׁכִּינָה מְבָרֶכֶת אוֹתָהּ בְּלַיְלָה בְּעֲלוֹתָהּ לְמַעְלָה. וְצָרִיךְ גַּם כֵּן הָאָדָם לִהְיוֹת זָהִיר לָקוּם בַּחֲצוֹת לַיְלָה לְהִשְׁתַּתֵּף בְּצַעַר הַשְׁכִינָה, כְּדֵי שֶׁיִּהְא נִמְנֶה מֵאֲבֵלֵי צִיּוֹן, וְעַל יְדֵי זֶה יִזְכֶּה לִשְׂמֹחַ עִמָּהּ בְּשִׂמְחָתָהּ, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה סו י) 'שִׂישׂוּ אִתָּהּ מָשׂוֹשׂ כָּל הַמִּתְאַבְּלִים עָלֶיהָ'. וְגַם כֵּן צָרִיךְ שֶׁיִּהְיֶה זָהִיר לְהִשְׁכִּים לְבֵית הַכְּנֶסֶת, כִּי זֶה הוּא הַשְׁלָמַת תַּקָּנַת הַשְׁכִינָה עַל תִּקּוּן חֲצוֹת. וְגַם כֵּן קֹדֶם שֶׁיִּשְׁכַּב צָרִיךְ לְהִתְוַדּוֹת וּלְהִתְחָרֵט עַל עֲוֹנוֹתָיו, וְלִשְׁכַּב מִתּוֹךְ הִרְהוּרֵי דִּבְרֵי תּוֹרָה:

העוסק בתורה בלילה אין הסטרא אחרא שולטת בו

וְזֶהוּ וַיֵּצֵא יַעֲקֹב מִבְּאֵר שָׁבַע, לְפִי שֶׁכָּל צַדִּיק רָאוּי לִקָּרֵא בְּשֵׁם יַעֲקֹב, דְּיַעֲקֹב רָאשֵׁי תֵּבוֹת יְחוּד עֶנְוָה קְדֻשָּׁה בְּרָכָה, וְכָל הַנִּקְרָא 'צַדִּיק' צָרִיךְ שֶׁיִּהְיוּ בּוֹ מִדּוֹת אֵלֶּה. וְהִנֵּה יָדוּעַ דִּכְשֶׁנִּכְנָס הַלַּיְלָה מִדַּת הַדִּין מִתְעוֹרֶרֶת, וְהַמַּזִּיקִים וְהַמַּשְׁחִיתִים יֵשׁ לָהֶם רְשׁוּת לָשׁוּט בָּעוֹלָם וּלְהַזִּיק לְעוֹבְרֵי רְצוֹנוֹ יִתְבָּרַךְ, וּלְפִיכָךְ צָרִיךְ הָאָדָם שֶׁלֹּא יִישַׁן עַד שֶׁמַּשְׁבִּיעַ עַצְמוֹ מִדִּבְרֵי תּוֹרָה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (משלי יט כג) 'וְשָׂבֵעַ יָלִין בַּל יִפָּקֵד רָע'. וְזֶהוּ שֶׁאָמַר וַיֵּצֵא יַעֲקֹב, הִיא נִשְׁמַת הַצַּדִּיק, כְּשֶׁיּוֹצֵאת מִמֶּנּוּ בַּלַּיְלָה יֵצְאָה שְׂבֵעָה בְּדִבְרֵי תּוֹרָה, וְזֶהוּ מִבְּאֵר, הִיא הַתּוֹרָה שֶׁנִּקְרֵאת 'בְּאֵר מַיִם חַיִּים', כְּשֶׁיֵּצֵא מִמֶּנָּה שָׂבֵעַ אָז וַיֵּלֶךְ חָרָנָה, הִיא הַסִּטְרָא אַחֲרָא שֶׁנִּקְרֵאת 'חָרוֹן אַף', מִסְתַּלֶּקֶת מִמֶּנּוּ, וְאֵין לָהּ שׁוּם שְׁלִיטָה עָלָיו:

הסדר הראוי בזמן השכיבה

וְקֹדֶם הַשֵּׁנָה וַיִּפְגַּע בַּמָּקוֹם, מִתְחַנֵּן לַהּ' בְּדִבְרֵי תַּחֲנוּנִים וּבְקָרִיאַת שְׁמַע וּבְוִדּוּי עַל מִטָּתוֹ, וְאַחַר כָּךְ וַיָּלֶן שָׁם כִּי בָא הַשֶּׁמֶשׁ, הִיא הַנְּשָׁמָה שֶׁמִּסְתַּלֶּקֶת מִמֶּנּוּ בְּשָׁכְבוֹ. וְאַף עַל גַּב שֶׁקָּרֵא קְרִיאַת שְׁמַע וְהִוְדּוּי עַד גְּמִירָא, עִם כָּל זֶה וַיִּקַּח מֵאַבְנֵי הַמָּקוֹם, הֵם הִרְהוּרֵי תּוֹרָה, לְפִי שֶׁהַתּוֹרָה נִקְרֵאת 'אֶבֶן', כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (שמות לא יח) 'לְחֹת אֶבֶן', וְשֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הִיא, לְפִיכָךְ אָמַר מֵאַבְנֵי הַמָּקוֹם. וּמַה שֶּׁכָּתַב אַבְנֵי לְשׁוֹן רַבִּים, לְרַמֹּז עַל שְׁתֵּי תּוֹרוֹת, תּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב וְתוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה, זֶה הַצַּדִּיק מְהַרְהֵר הֱיֵה בְּשִׁתֵּיהֶן וּמִתּוֹךְ הִרְהוּרָן לָן, וְזֶהוּ וַיָּשֶׂם מְרַאֲשֹׁתָיו וַיִּשְׁכַּב בַּמָּקוֹם הַהוּא. וּמַה שֶּׁכָּתַב בַּמָּקוֹם הַהוּא, לְרַמֹּז עַל מַה שֶּׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (זוהר ח"ג קיט.) דִּבְשָׁעַת שְׁכִיבָה צָרִיךְ לְמָסֹר נַפְשׁוֹ לַמָּקוֹם בְּדֶרֶךְ פִּקָּדוֹן בְּאוֹמְרוֹ 'בְּיָדְךָ אַפְקִיד רוּחִי' (תהלים לא ו):

העושה כן נשמתו עולה למעלה

וְכֵיוָן שֶׁהַצַּדִּיק עוֹשֶׂה כָּל הַתִּקּוּן הַזֶּה, נִשְׁמָתוֹ עוֹלָה לְמַעְלָה וְאֵין הַחִיצוֹנִים דּוֹחִים אוֹתָהּ, רַק עוֹלָה דֶּרֶךְ סְלוּלָה בְּלִי מְכַשׁוֹל לְמַעְלָה לְהָנוֹת מִזִּיו הַשְׁכִינָה. וְזֶהוּ וַיַּחֲלֹם וְהִנֵּה סֻלָּם מֻצָּב אַרְצָה וְרֹאשׁוֹ מַגִּיעַ הַשָּׁמָיְמָה, כְּלוֹמַר דֶּרֶךְ סְלוּלָה מִמַּעְלָה אֵין מַעֲכֵב, וְהִנֵּה מַלְאֲכֵי אֱלֹהִים עֹלִים וְיֹרְדִים בּוֹ, אֵינָהּ פּוֹגַעַת כִּי אִם בְּמַלְאָכִים קְדוֹשִׁים מְשָׁרְתֵי אֱלֹהִים:

השכינה מברכת את הנשמה

וְהִנֵּה ה' נִצָּב עָלָיו וַיֹּאמַר, ה' מְבָרֵךְ הַנְּשָׁמָה וְאוֹמֵר כֻּשֵּׁם שֶׁהָיִיתִי בְּעֶזְרָם שֶׁל אָבוֹת כֵּן אֶהְיֶה בְּעֶזְרֶךָ, שֶׁאַתְּ מְזַרְעָם. וְעוֹד אוֹמֵר לוֹ הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתָּה שֹׁכֵב עָלֶיהָ לְךָ אֶתְּנֶנָּה, לְרַמֹּז עַל הַשְׁכִינָה שֶׁנִּקְרֵאת 'אֶרֶץ חַיִּים', לְפִי שֶׁהָאָדָם מְסִירַת נַפְשׁוֹ בַּלַּיְלָה צְרִיכָה שֶׁתִּהְיֶה לַשְׁכִינָה, לְפִיכָךְ אָמַר לוֹ הָאָרֶץ שֶׁהִיא הַשְׁכִינָה, שֶׁאַתָּה שֹׁכֵב בִּשְׁבִילָהּ וּמוֹסֵר לָהּ נַפְשֶׁךָ, וְתִקּוּן זֶה הוּא לָהּ, לְפִיכָךְ לְךָ אֶתְּנֶנָּה וּלְזַרְעֲךָ, הֵם הַנְּפָשׁ וְהָרוּחַ. וְהָיָה זַרְעֲךָ, הֵם הַמִּצְוֹת שֶׁתַּעֲשֶׂה שֶׁהֵם הַזֶּרַע הָאֲמִתִּי, יִהְיוּ מְרֻבִּים כַּעֲפַר הָאָרֶץ וְגוֹ':

(פיתוחי חותם)

צריך להצטער על גלות השכינה

וַיִּיקַץ יַעֲקֹב מִשְּׁנָתוֹ וַיֹּאמֶר אָכֵן יֵשׁ ה' בַּמָּקוֹם הַזֶּה וְאָנֹכִי לֹא יָדָעְתִּי. וַיִּירָא וַיֹּאמֶר מַה נּוֹרָא הַמָּקוֹם הַזֶּה אֵין זֶה כִּי אִם בֵּית אֱלֹהִים וְזֶה שַׁעַר הַשָּׁמָיִם (כחט ז-יז).

הִנֵּה הַצַּדִּיק קָם בַּחֲצוֹת הַלַּיְלָה לְהִתְאוֹנֵן עַל גָּלוּת הַשְׁכִינָה, וְזֶהוּ וַיִּיקַץ יַעֲקֹב מִשְּׁנָתוֹ, כְּשֶׁקָּם הַצַּדִּיק מִשְּׁנָתוֹ אוֹמֵר אָכֵן יֵשׁ ה' בַּמָּקוֹם הַזֶּה, כְּלוֹמַר בַּעֲוֹנוֹתֵינוּ הִשְׁכִּינָה בְּגָלוּת בַּמָּקוֹם הַזֶּה, וְאָנֹכִי לֹא יָדָעְתִּי, כְּלוֹמַר, אֵינִי עוֹשֶׂה מַה שְּׁחוֹבָה עָלַי לַעֲשׂוֹת מֵחֲמַת גָּלוּתָהּ, כִּי הִיא בְּצַעַר גָּדוֹל מֵחֲמַת עֲוֹנוֹתֵינוּ, וְאָנֹכִי, אַף עַל פִּי שֶׁיָּדַעְתִּי צַעֲרָהּ, מִקְרֵי לֹא יָדָעְתִּי, כֵּיוָן שֶׁאֵינִי עוֹשֶׂה מַה שְּׁחוֹבָה עָלַי לַעֲשׂוֹת:

השכינה מקשיבה לקולם של העוסקים בתורה בחצות

וְהָקֵם בַּחֲצוֹת לַיְלָה צָרִיךְ לָקוּם בְּיִרְאָה, וּבְכָל מָקוֹם שֶׁיִּהְיֶה רַעֲדָה יִלְבַּשׁ וְיֶחֱרַד, לְפִי שֶׁבְּאוֹתָהּ שָׁעָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִשְׁתַּעֲשֵׁעַ בְּגַן עֵדֶן עִם הַצַּדִּיקִים, וְהוּא יִתְבָּרַךְ וְהַצַּדִּיקִים מַקְשִׁיבִים לְקוֹל הָעוֹסֵק בַּתּוֹרָה בְּאוֹתָהּ שָׁעָה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (שה"ש ח יג) 'הַיּוֹשֶׁבֶת בַּגַּנִּים חֲבֵרִים מַקְשִׁיבִים לְקוֹלֵךְ' (זוהר ח"א צב.). וְהוּא עֵת רָצוֹן. וְזֶהוּ שֶׁנֶּאֱמַר וַיִּירָא וַיֹּאמַר, דְּהֵינוּ קָם בְּיִרְאָה וְאָמַר מַה נּוֹרָא הַמָּקוֹם הַזֶּה אֵין זֶה כִּי אִם בֵּית אֱלֹהִים, דְּהֵינוּ, עַכְשָׁו, בְּכָל מָקוֹם שֶׁיִּהְיֶה אָדָם עוֹסֵק בְּתוֹרָה הַשְׁכִינָה מַקְשֶׁבֶת לְקוֹלוֹ, וְזֶה שַׁעַר הַשָּׁמַיִם, כְּלוֹמַר עַתָּה עֵת רָצוֹן וְהַשָּׁמַיִם פְּתוּחִים וְתִשְׁמַע תְּפִלָּתוֹ: (פיתוחי חותם)

הגאון הצדיק רבי יעקב מאיר שכטר שליט"א

לחם לאכול ובגד ללבוש

ארכיון 'עוז והדר'

והנה, ידוע כי יעקב אבינו עליו שלם היה שלימות הקדושה, וכמו שהעיד בעצמו **"כוחי וראשית אוני"** (בראשית מט ג) וכמו שדרשו חז"ל (סנהדרין יט ע"ב), וכאשר נתבונן נראה כי שורש קדושתו נובעת מכח היותו 'איש תם' שהיא סיבת הענוה והצניעות, כי בכח תמימותו ואמונתו הזכה לא הסיח דעתו מכך שהכל שייך לבוראו, וזה לבדו כבר הביא בלבו הכנעה ובושה וענוה וצניעות שלא לגעת ולא לגשת למה שאינו שלו חס ושלום.

וכמו שבארנו במקום אחר, שהנה מצאנו שהכתוב משבח את יעקב (בראשית כח כז) **"ויעקב איש תם"**, ולכאורה היכן מצינו מעשה מיוחד של תמימות אצל יעקב אבינו, הלא ודאי שאם הוא מכונה 'תם' [שהוא כינוי לתמימות יותר מ'תמים' כמובא] - על כרחך שגם ראו אצלו הנהגות של תמימות. והיכן ראינו כזאת אצלו.

וחשבתי שאכן רואים זאת באופן מופלא מאד אצל יעקב, כי הנה אנו רואים דבר פלא, הלא יעקב נולד בבית עשיר מאד, יצחק אבינו עשיר מופלג, וכמו שאמרו חז"ל (ב"ר הובא בראשית כו יג, ד"ה כי גדל מאד) 'שהיו אומרים זבל פרדותיו של יצחק ולא כספו וזהבו של אבימלך'. כמו כן יעקב עצמו גם כן נתעשר מאוד, כמובא במדרש (ב"ר עג יא) על הפסוק **"ויפרוץ האיש מאד מאד ויהי לו צאן רבות ושפחות עבדים וגמלים וחמורים"** (בראשית ל מג) - שהיו לו שישים רבוא כלבים רק לשמור את רכושו. ואף על פי כן, לעת זקנותו, כאשר יוסף בא אליו עם בניו כדי להתברך, ויעקב החל אז להודות לה' על כל מהלך חייו, על מה ראה לנכון להודות לה'?! על שנתן לו מזון לאכול!!! במלוא הפשיטות! כמו שאמר (בראשית מח טו) **"האלקים הרועה אותי מעודי עד היום הזה"**, וכמו שתורגם אונקלוס "ה' דזן יתי מדאיתני עד יומא הדין", כלומר, הוא משבח ומודה בפשיטות לשם יתברך שנתן לו תמיד מזון לאכול.

זאת היא דוגמא לתמימות שלימה ונפלאה; הוא היה חי בהרגשה ש'מי אומר שבכלל מגיע לי אוכל לאכול'. במשך כל ימי חייו היה חי בהרגשת הכרת הטוב הזאת; 'הרועה אותי מעודי', מאז שנולדתי וינקתי את חלב אמי ועד עתה, אני מודה לו יתברך שנותן לי מזון לאכול ולשבוע. כמה תמימות יש כאן, עד היכן מגעת אמונה ישרה ותמימה וחזקה כזאת, שעשיר כזה - ברוחניות ובגשמיות - לא שוכח לרגע אחד שאין שום כח אחר שנותן לו לאכול, אלא הקב"ה בעצמו, מפני שחס עליו להחיותו, אף שמצד הדין אין זה מגיע לו. וזאת היא תמימות משלמת שאין כמוהו!

אנו אומרים בברכת המזון 'הזן את הכל' - והכוונה בזה, שהוא יתברך מחיה וזן את כל הברואים והחיות והעופות בכל העולם כולו מקרני ראמים עד ביצי כינים, אבל שוכחים שבכלל 'הזן את הכל' הוא שהשם יתברך זן ומחיה גם את העשירים המושפעים בכל טוב, כי הטבע מסתיר מאד ענין זה, ונדמה לעשיר כאילו יש לו איזה כח עצמי ומזונו ניתן לו מאליו חס ושלום, אבל אצל יעקב אבינו לא הצליח הטבע להסתיר עובדא זו כלל, ונשאר בתומת אמונתו, וזכר תמיד, בכל עת ורגע, שהתודה הגדולה ביותר שצריך להודות לה' הוא בפשיטות גמורה על שנתן לו לחם לאכול בכל יום, וזה היה גם נוסח תפילתו (בראשית כח כ) **"אם-יהיה אלקים עמדי וכו' ונתן לי לחם לאכול ובגד ללבוש"**.

ותמימות זו היא שורש מידת הצניעות והענוה שהיתה טבועה ביעקב אבינו, שעל אף כל מה שעשה חיל בחייו, וההצלחות המפלגות שהיו מנת חלקו בגשמיות וברוחניות, לא שכח לרגע שהכל מאתו יתברך, ולא אמר **"כוחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה"** (דברים ח' י"ז) אלא היה ונשאר משעובד לבוראו בכל עת ותלוי בו כגמול עלי אמו, וצניעות וענוה זו הם יסוד הקדושה והיראה שהיו אצל יעקב אינו, כי בכח תמימותו ואמונתו הזכה לא הסיח דעתו מכך שהכל שייך לבוראו, וזה לבדו כבר הביא בלבו הכנעה ובושה וענוה וצניעות שלא לגעת ולא לגשת למה שאינו שלו חס ושלום וכנ"ל.

ואם בצדיקים כך, שעל אף כל צדקתם ומעשיהם הטובים חשו תמיד שאין להם בעולם משלהם כלום והכל חסד חינם, כל-שכן מי שהרשיע חס ושלום, שבודאי צריך לחוש בושה על כל מה שניתן לו בחסד חינם ולהודות על כל הנאה קלה שמשפיע לו השי"ת. ואכן, מובא בשם החוזה מלובלין זי"ע; שמי שאינו שומר הברית, אינו שוה גם את המאכל שנכנס לפיו, והרי הוא בכלל מה שאמרו חז"ל (ב"מ סד ע"ב) "עבדא, נהום כריסיה [פירש"י, לכם מאכלו] לא שוי" [העבד בשפלותו אינו שוה אף את לחם מאכלו], כי מי שפרוץ בעניני קדושה חס ושלום, אינו שוה את לחם מאכלו, והוא אוכל רק בזכות אחרים.

ומי שמכיר זאת באמת, הרי בזה עצמו מגביר אצלו את מדת הענוה והצניעות שמביאים קדושה, שלא יעיז פניו מעתה לקחת את שאינו שלו.

(אוסף אמרים - קדושה וטהרה מאמר י"ב)

הגאון הצדיק רבי אלימלך בידרמן שליט"א

אחד יחיד ומיוחד - לראות את הבורא בכל ענין ומקרה

ארכיון 'עוז והדר'

תחילת דבר ה' אל עמו בקחתו אותנו להיות לו לעם ונתן לנו את תורתו היה 'אנוכי ה' אלוקיך', על דיבור זה יש להמליץ 'הפך בה והפך בה דכולא בה' - ומינה לא תזוע, זכור בכל עת ושעה שהבורא ית"ש הוא בורא ומנהיג לכל הברואים והוא לבדו עשה ועושה ויעשה לכל המעשים. והוכיח זאת הרה"ק ה'בת עין' זי"ע (במדבר ד"ה וידבר) ממקרא מפורש שנאמר (תהילים לז ג) 'בטח בה' ועשה טוב שכן ארץ ורעה אמונה', והרי שאמר 'עשה טוב' בכלל ולא פירט 'טוב' זה מהו - אלא רעה אמונה, כי תחילת העבודה היא ההתחזקות במידה זו, וכל ה'עשה טוב' נכלל בה.

ומאחר שהכל נקבע על פי רצונו וגזרתו ית', אם כן לא ייתכן לומר שיש דבר הנעשה בבריאה לחינם וללא תועלת, שמאחר שהכל הוא בהשגחה מדוקדקת מוכרח שיש כאן תכלית ומטרה כפי שעלה במחשבה לפניו ית', וכלשון המשנה (אבות ו יא) 'כל מה שברא הקב"ה בעולמו לא בראו אלא לכבודו'. על פי זה מפרש הרה"ק ה'בת עין' זי"ע (נח ד"ה אלה) מה שנאמר (תהילים קד לא) 'יהי כבוד ה' לעולם' - 'ר"ל תמיד יהא כבוד ה' נגד עיניך, היינו בכל מקום שתסתכל תראה בחינת כבוד ה' הגנוז בתוכו ולא יהיה נסתר מנגד עיניך.'

סוד גדול גילה לנו ה'בת עין' כי המתנהג כן, ומאמין כי כל הנעשה כאן ב'השגחה פרטית' נעשה הרי הוא מסלק מעליו את כל הייסורים וקשיי ההסתרה, וז"ל (פרשת ויגש ד"ה או יאמר על זה הדרך) דהנה ידוע כי כל בחינות הגבורות והדינים הנעשים בעולם המה נמשכים מהסתלקות ח"ו בחינת השגחת השי"ת בפרטי פרטים מלב איש הישראלי ונסתלק ח"ו בחינת יראת ה' מנגד עיניו. אמנם אם איש הישראלי יודע מיעוט ערכו ופתיחות מדריגתו, ומאמין באמונה שלימה שבלתי אפשרי לעשות גדולה או קטנה אם ה' לא צוה, וכל תנועותיו והרגשותיו הכל המה בהשגחת השי"ת המשגיח בפרטי פרטים ומלא כל הארץ כבודו וכו', אז נתבטלו כל גבורות והדינים, ואז גורם להמשיך שפע וברכה ממקור הברכה והחסד שלא יחסר כל טוב ממנו.

כי רוצה ה' בעמו - חפץ ה' שיהיו עינינו נשואות אליו

בפרשתן (ל כח-לא), 'נקבה שכרך עלי ואתנה... ויאמר מה אתן לך ויאמר יעקב לא תתן לי מאומה... ', כתב הרד"ק (ד"ה לא) שיעקב השיבו 'לא תתן לי שום דבר קצוב בשכרי, אלא יהיה שכרי דרך מקרה וטובת הא-ל כמו שיזמין לי'. והיינו שלבן הארמי 'ביקש לעקור את הכל' - לעקור ולהרחיק את יעקב אבינו מצורו וקונו, כיצד יעשה זאת - מצא לו טכסיס, כשתהיה פרנסתו של יעקב בשכר קבוע, אז לא יחיה בהרגשה שפרנסתו תלויה בידי שמים, ולא ירגיש עצמו תלוי בה'. אבל, יעקב אבינו לא אבה לשמוע לו, וענהו שאינו רוצה בשכר קבוע, שהרי בזה יסמוך על 'משכורתו' הקצובה והמסודרת, ויתמעט בטחונו בה', אלא שכרו יהיה תלוי במה שיגזור הבורא מידי יום ביומו מה ילדו הכבשים עקודים נקודים או ברודים, ועי"ז יהיה תלוי בבורא ית' וישא עיניו למרום בכל עת ובכל שעה.

איתא בתנחומא בפרשתן (ויצא ג), אמר רבי ברכיה, בכל מה שתבע (=התפלל וביקש) יעקב מן הקב"ה, השיבו. אמר אם יהיה אלוקים עמדי -

השיבו והנה אנוכי עמך. אמר ושמרני - השיבו ושמרתיך בכל אשר תלך. אמר ושבתי בשלום - השיבו והשיבותיך. (אבל) אמר ונתן לי לחם - ולא השיבו על הפרנסה, כי אמר הקב"ה, אם אני מבטיחו על הלחם, מהו מבקש ממני עוד, לפיכך לא השיבו על הלחם, ע"כ. ומכאן תצא הקריאה לכל בני ישראל באשר הם, תנוח דעתכם מדאגת הפרנסה וכיו"ב, דעו נא כי הקב"ה חפץ בטובתכם וישפיע עליכם כל מיני טובות שבעולם, אין לכם אלא לתלות עיניכם בו, כי אין להקב"ה חפץ אלא בקרבת בניו אליו, ורק משום כך נותן להם איזה 'מחסור,' בכדי שיתפללו לפניו בכל לבם ונפשם, ואז ימלא מחסורם בכל מיני ישועות והשפעות טובות.

נוראות מצינו ב'כלי יקר' על הפסוק בפרשתן (כח יד) 'והיה זרעך כעפר הארץ ופרצת ימה וקדמה צפונה ונגבה', וז"ל, שאמרו במדרש (עיין מדרש תהלים מד) אין התשועה באה לישראל כי אם בזמן שהם בתכלית השפלות, שנאמר (תהלים מד כו) 'כי שחה לעפר נפשנו' וגו', מה כתיב בתריה - 'קומה עזרתה לנו'. וטעם של דבר שכל זמן שאינן בתכלית השפלות אז אינן תולין בטחונם בה' וחושבים תחבולות להנצל מפח יקוש ע"י תחבולות אנושיות, וע"כ ריחק ה' את האדם ורבה העזובה, כי לא בטחו בתשועת ה', אך כשיראו כי אזלת יד השתדלותם ואין עוזר וסומך, אז עיניהם נשואות אל ה' לקרוא אליו בעת הצר להם וה' שומע, ובאותו זמן התשועה באה דרך בריחה מן הקצה אל הקצה, דהיינו מן תכלית השפלות אל תכלית המעלה. עכ"ל. ובזה מבאר את לשון הכתוב, שבאותו זמן ש'והיה זרעך כעפר הארץ' ושחה לעפר נפשם יתקיים בהם ופרצת, 'רצה לומר יעלה הפורץ לפניהם להעלותם אל גרם המעלה', והיינו משום שיתלו עיניהם בהקב"ה מתוך ההכרה שרק הוא אדון המושיע.

צורת אל"ף - לראות בכל דבר כי מאלופו של עולם הוא בא

בפרשתן (כח י) ', ויצא יעקב', רמז בה הגה"ק ה'מגלה עמוקות' זי"ע (מובא בשמו), כי תיבת 'ויצא' היא 'ראשי תיבות' של 'וירא יעקב צורת א'לף, והיינו שבכל תהפוכות חייו לא ראה לנוכח עיניו לא צרות ולא ייסורים, לא עשו ולא לבן, לא דינה ולא יוסף, כי אם צורת אלף - אלופ"ד של עולם, ובכל אשר קרהו ידע שאין עוד מלבדו אפס זולתו והכל לטובתו הגמורה והשלימה, ועל כן היה ה' עמו לשמרו בכל אשר הלך.

בעניין זה ביאר בספר 'משמרת אלעזר' לאב"ד גאלנטא (נדפס בשנת תרמ"ה) כל עניין מחזה הנבואה שנתגלה ליעקב בחלום ליל, ומקדים לבאר, כי האדם בעת צרתו יתמרמר ויאמר אין תקוה כי אבד מנוס ממנו, אך האמת היא, שכל מה דעביד רחמנא לטב עביד, אלא, שהדבר מסור ביד האדם, שאם תקיף בטחונו בהקב"ה שמאתו לא תצא הרעה אזי מסתלקים ממנו כל הדינים. ועל פי זה מפרש וז"ל, כך הענין ביעקב אבינו ע"ה אשר היה בצרה גדולה עד 'וישכב במקום ההוא' כאיש נדהם אפס תקוה, והורו לו מן השמים 'והנה סולם מוצב ארצה' ר"ל אף שהאדם מוטה לארץ עכ"ז 'וראשו מגיע השמימה', כי 'הנה מלאכי אלוקים' שהם שלוחי הדין שנקרא אלוקים (כי שם 'אלוקים' מרמז על הנהגת מידת הדין) 'עולים ויורדים' - אם יעלו עליו או ירדו ממנו הכל תלוי בו. 'והנה ה' נצב עליו ויאמר הארץ אשר אתה שוכב עליה', ר"ל אותו המקום אשר יאבד תקוותך וחשבת שאין לך מעמד הוא הכנה אל הטוב המעולה אשר 'לך אתן את הארץ ולזרעך', 'ויקץ יעקב משנתו' הקיץ מתרדמתו ואמר 'אכן יש הוי"ה' שהוא רחמים 'במקום הזה, ואנכי לא ידעתי', כי אף הדברים שאדם חושב לרע בתכלית יהפך גם הוא לטוב נצחי, עכ"ל.

נוראות כתב הגה"ק ה'עטרת משה' ממאקווא זי"ע (בספרו כלי גולה, ד"ת שנתחדשו לו בשנות המלחמה, עמ' קיז) בביאור 'מזמור לתודה' (תהילים ק) בו אמר דוד המלך 'הריעו לה' כל הארץ', כי תיבת 'תרועה' מתפרשת בב' אופנים, א, מלשון שמחה וכדכתיב (תהילים קנ) 'הללוהו בצלצלי תרועה', ב, מלשון יבבה ויללה, וכמו שנאמר 'יום תרועה יהיה לכם', ותרגומו 'יום יבבא יהי לכון', ואמר דהע"ה שגם במצב ש'הריעו לה' כל הארץ מלשון יבבה ויללה, גם אז עבדו את ה' בשמחה בואו לפניו ברננה, וממשיך לבאר טעמו של דבר, דעו כי ה' הוא האלוקים הוא עשנו ולו אנחנו, שהבורא ית"ש הוא מנהיג את העולם וכל מעשיו לטובה, ואף אם בקטנות שכלנו אין אנו משיגים מהי הטובה הטמונה באותה 'תרועה', הרי ה' הוא האלוקים, והוא יודע מהו הטובה השלימה והגמורה, על כן הודו לו ברכו שמו כי טוב ה' כי לעולם חסדו., בכל מצב שהוא.

בפרשתן (כט לב-לד), 'ותקרא שמו ראובן - 'כי ראה ה' בעניי... יאהבני אישי'. שמעון - 'כי שנואה אנכי'. לוי - 'הפעם ילוה אישי אלי', כתב הרה"ק ה'קדושת לוי' זי"ע (בד"ה טעם) שקראה להם בשמות הללו להורות שכשעובר היהודי זמנים של עניי... שנואה... ידע ויאמין כי ראה ה' שמע ה', וכל אשר עובר עליו מיד ה' בא עליו, והוא צופה ומביט בצערו ומכאובו, ולבסוף יקיים בו 'שמחנו כימות עניתנו'.

וצריך להאמין שאף כש'פלוני' גורם לו רעה לא נעשית לו הרעה ב'ידי' פלוני, אלא אותו שונא אינו אלא 'שלוחא דרחמנא', כי הכל 'בידי' שמים - לטובתו השלימה (כי אף אם פלוני כיוון מעשיו לרעה - הרי מן השמים כיוונו לטובה).

וכן מצינו בעת שרימה לבן את יעקב - 'ויהי בבוקר והנה היא לאה' (כט כה), לא כתיב 'ויחר אף יעקב' אלא 'ויאמר אל לבן... למה רימיתני', וידוע ש'אמירה' היא לשון רכה, וכמי ששואל את רעהו מדוע רימה את פלוני אלמוני - ואין הדברים נוגעים אליו כלל, וכל זה, כי האמין באמונה שלימה שלא לבן העומד לפניו מחליף את לאה תחת רחל, אלא הקב"ה בכבודו ובעצמו עושה זאת, ובוודאי שתצמח לו טובה גדולה מזה לעתיד. וכמו שאכן כך הווה, כי רמאות זאת הביאה את רחל לידי מסירות נפש כששברה את טבעה במסירת הסימנים למנוע בזיון נורא מלאה אחותה, וזכות זאת שמסרה הסמנים עמדה לרחל שתוכל להוליד בנים מיעקב, כמו שנאמר (ל כב) 'ויזכור אלוקים את רחל... ויפתח את רחמה', (וברש"י, זכר לה שמסרה סימניה לאחותה), גם תעמוד להם לזכות בהבטחה' ושבו בנים לגבולם' (ירמי' לא יד-טז), נמצא שאין כאן כל סיבה לכעוס על לבן, שהרי ב'רמאותו' מקיים לבן שליחותו מאת הבורא להיטיב עמו וזרעו אחריו.

וצריך להאמין שאף כש'פלוני' גורם לו רעה לא נעשית לו הרעה ב'ידי' פלוני, אלא אותו שונא אינו אלא 'שלוחא דרחמנא', כי הכל 'בידי' שמים - לטובתו השלימה

ביסוד זה ביאר הרה"ק ה'שפת אמת' זי"ע (תרל"ד ד"ה במדרש) את הכתוב בפרשתן (כח י) ' ויצא יעקב מבאר שבע וילך חרנה', ובמדרש (רבה, ריש הפר') הסמיכו על כך את הפסוק (משלי ג כג) 'אז תלך לבטח דרכך', ומבאר ה'שפת אמת', דאף שיציאתו זאת הייתה בריחה מעשו, וקיים ציווי אמו 'קום ברח לך' (כז מג), וכן בהפטרה כתיב ' ויברח יעקב'. אעפי"כ ויברח לא כתיב - אלא ויצא, וירץ לא כתיב - אלא וילך. להורות שאף בברחו מן המוות לא איבד את יישוב דעתו, והלך בשלוות הנפש, במתינות ובבטחה, כי היה דבוק ובטוח בבוראו, וזכר שכל הליכתו אינה אלא השתדלות גרידא ונשאר ראשו פונה ומייחל כלפי שמיא, שהרי ממילא לא ייעשה עמו דבר אם לא הכריזו כך מלעילא, לאידך, אין דבר שהכריזו עליו מלמעלה שלא יקרה עמו, ומה תתן ומה תוסיף לו מנוסת בהלה.

הגאון הגדול רבי מאיר סירוטה שליט"א

ניעור בגדי עור בשבת

שאלה. בגד של עור חדש שנתלכלך מאבק, האם מותר לנערו. וכמו כן מצוי הדבר בספה חדשה העשויה עור **אפי' בצבע שחור** שנתלכלכה מאבק בשבת, האם מותר לנערה.

תשובה. מותר לנערו ולקנחו מן האבק שעליו, וכן הוא באופן כללי בכל בגדי העור כמו נעליים וכסא של עור וכדומה, ואפי' הם בצבע שחור, וכל שכן בשאר צבעים שמותר. אמנם לא הותר לנערו ולנקותו רק **בנחת**, ויזהר שלא להבריק את הבגד או שאר כלי העור ע"י שפשוף הידים. ועי' בהערה.

הרחבת הדברים: בבגדי עור, מבואר בשו"ע (ס"ט) דלא אמרינן שרייתו זהו כיבוסו, ולפיכך מותר להסיר את הלכלוך ע"י שנותן עליו מים. וא"כ כל שכן בנידו"ד שרק מקנח את הבגד דמותר. אמנם **להבריק את הבגד** ע"י שפשוף היטב בידיו, מבואר בסעי' ט' דאסור. וכן מבואר בערוה"ש (סוף סי' שכז).

מעשה שבת בניעור בגד מאבק

שאלה. ניער בשבת את הבגד מן האבק באופן האסור במזיד, האם אסור לו להשתמש בבגד זה משום מעשה שבת.

תשובה. הנה להלכה התיר המחבר לנער כל בגד מן האבק, וגם הרמ"א כתב רק בלשון "וטוב להיזהר בזה", לפיכך אי אפשר להחשיב זאת כמעשה שבת לאסור להשתמש בבגד, ולכן מותר להשתמש בבגד בשבת.

הרחבת הדברים: בדין ניעור האבק מן הבגד, מבואר בהרבה פוסקים שמותר [כיון שהם סוברים שאינו אסור רק כשמנער הבגד ממים אפי' מעט], וכן הוא דעת המחבר. וגם לדעת הרמ"א שחשש לאסור גם באבק, מ"מ כתב רק בלשון "וטוב לחוש" לדעת האוסרים, ולפיכך אין כאן מעשה שבת. וכן הוא מבואר להדיא בכיוצא בזה במשנ"ב להלן (סי' שיח סק"ב).

ניקוי שטיחים בשבת

שאלה. האם מותר לטאטות שטיח בשבת כשהוא מונח על רצפת הבית, או שיש לחשוש בכך לניעור האסור.

ארכיון 'עוז והדר'

תשובה. מותר.

הרחבת הדברים: הטעם, כיון שאין מקפידים על נקיונו לנערו כל פעם שמתלכלך, ולכן חסר התנאי העיקר לאסור, שהרי אינו מקפיד עליו, ולכן יהיה מותר גם אם הוא חדש ושחור - והיינו גם לשי' האוסרים. אמנם אסור לשפשף ולהוציא הבלוע, וכמבואר בביאור הלכה (ד"ה י"א).

הסרת קילופי עור מבגד בשבת

שאלה. נתלכלך בגד שחור חדש מקילופי עור [קשקשים], האם מותר להסירם, או שיש בכך משום ניעור האסור.

תשובה. מותר להסיר את הקילופי עור, וכן מותר להסיר שער הנמצא על בגדו שחור וחדש [ובכל זה מותר אפילו בניעור חזק].

הרחבת הדברים: מבואר בשו"ע (ס"א) דמותר **להסיר** הנוצות מן הבגד, וכתב ע"ז במשנ"ב (סק"ז) דאינו דומה לליבון, שהרי אין הנוצות תחובין בתוכו כמו המים והעפר, אלא עומדין מלמעלה, ולכן מותר אפי' בבגד שחור וחדש שמקפיד עליו. וביאר מו"ר, דיש ב' מיני לכלוכים על הבגד, יש לכלוך שע"י זה נתלכלך הבגד, וזהו כשנתלכלך ע"י אבק ועפר ומים. אמנם יש לכלוך שרואים על הבגד שהוא דבר זר ונפרד ממנו, וכמו שנתלכלך מנוצות או טיט דלא מיקרי בגד מלוכלך רק בגד שיש עליו לכלוך. ובאופן כזה מותר להסירו כיון שאין הבגד מתלבן עי"ז שהרי הם דברים זרים שעלו על הבגד, משא"כ באבק ועפר. ובזה יבואר היטב החילוק בין אבק, מים, עפר, שבזה יש הרבה תנאים להתיר הניעור, לנוצות וטיט (בסעי' ז) שמותר להסירן ולא נצרכו אלו התנאים. ולפי"ז יהיה מותר באופן שנתבאר למעלה. **וכן באופן שנפל הבגד על הרצפה ונתלכלך מדברים זרים כשער וכדומה, שמותר להסירן.**

והנה יש לדון מהו הטעם שאין איסור בהסרת הנוצות וכן כל הדברים שהתירו להסירם משום טלטול מוקצה, ובאמת בשו"ע הרב (ס"ג) **משמע לפי הטעם שכתב בזה, דרק בנוצות שכבר היו לפני זה בכר או בכסת אינם מוקצה, דבשאר דברים כקילופי עור או שערות וחוטים וכדומה יהיה אסור להסירם בידו מחמת איסור מוקצה. אמנם כבר הביא בשו"ת מנחת יצחק** (ח"ה סי' לח אות ג) **להתיר בזה עפ"י מה שכתב החזו"א** (בסי' מז סקט"ז וסקכ"א) **דהוא בטל להגוף [להדבר היתר], וכן כשהדבר היתר עיקר כשמוציא המועט מיקרי תיקון ההיתר, ולכן אין בו משום מוקצה, יעו"ש, וכ"ה בנידו"ד.**

ובתוספת ביאור יש לבאר, דכל זמן שהוא על הבגד אין זה מוקצה כיון שהוא בטל להבגד, ולכן כשלוקחו בידיו לוקחו בהיתר, וממילא אח"כ כבר מותר לו לזורקו כמבואר במשנ"ב סי' ש"ח (סקי"ג) בשם גדולי הפוסקים, עיי"ש.

הגאון רבי אהרן מרדכי גרין שליט"א

המשך שמירת הגוף והנפש

ו. שום, בצל, ביצה קלופים שעבר עליהם הלילה.

ח. ביצה מטוגנת בשמן [חביתה], שעבר עליה הלילה מותרת באכילה, כיון שנתערב בה שמן ונשתנה מברייתה. [שו"ת ישכיל עבדי ח"ז או"ח סמ"ד שאלה ד].

ט. חתיכות בצל עם ירקות ששרו במים כל הלילה לצורך בישול מרק, אין לאסור דנחשב כמעורב במאכל אחר. [פסקים ותשובות סימן קטז אות יח, והסכים לזה הג"ר משה שאול קליין, ויש מורים שמחמירים בזה].

י. בצל מטוגן בשמן שעבר עליו הלילה, מותר באכילה, דנחשב כמעורב בתבשיל. [שו"ת שבט הלוי ח"ג סימן קסט].

יא. פרוסות ביצה קשה בתוך סנדויץ יחד עם סלט שעבר עליו הלילה, מותר באכילה, דנחשב כמעורב במאכל אחר שאינו נאסר. [פסקים ותשובות שם מהג"ר משה שאול קליין].

יב. אבקת ביצים ושום שעבר עליהם הלילה, מותרים באכילה, דנשתנו מברייתם. [שו"ת שבט הלוי ח"ו סימן קיא ה-ז, ושו"ת יביע אומר ח"ב יו"ד ס"ז ע"פ שו"ת הר צבי להג"ר צבי פסח פראנק].

ז. שלא להכניס מטבע או מחט לתוך הפה.

אין להכניס מטבע לתוך הפה, שמא יש עליו רוק יבש של חולה, ויכול לבוא על ידי זה לסכנה. [שו"ע שם]. והר"ן כתב הטעם, מפני שיד הכל ממשמשת במטבע, ויש מהם חולים וזוהמתם דבקה בהם ויכול לסכן את האדם הנותנה לתוך פיו. [הו"ד בב"י, ש"ך שם סק"ג]. ועוד, לפי שיש לחוש שמא יקפוץ לתוך גרונו ויסתכן, ומטעם זה יש ליזהר שלא יתן לתוך פיו מחטין ומסמרים קטנים, שמא יקפצו לתוך גרונו ויסתכן. [כף החיים שם ס"ק לח].

ארכיון 'עוז והדר'

ח. ליזהר מדברים המביאים לידי סכנה.

א. כתב הרמ"א [שם]: וכן יזהר מכל הדברים המביאים לידי סכנה כי סכנתא חמירא מאיסורא, ויש לחוש יותר לספק סכנה מלספק איסור.

ב. ומטעם זה הורה בעל שבט הלוי, ליזהר שלא לנהוג ברכב במהירות יתירה, כדי שלא יביא את עצמו או אחרים לידי סכנה, ומה שלפעמים נהג רוצה לעשות עקיפה כדי להקדים את חבירו, ידוע כמה כבר קפחו את חייהם בעו"ה, וכל עקיפה מסוכנת, בגדר ספק רציחה, ספק מאבד עצמו לדעת. [שו"ת שבט הלוי ח"ו סימן קיב].

ג. אסור להתייחד עם נכרי מפני הסכנה, דחשודים הם על רציחה. [שו"ע יו"ד סימן קנג ס"ב, והובא בש"ך כאן בסק"ה. אמנם מותר להתרפא אצל רופא נכרי מומחה, או מיילדת נכרית בבית חולים, כי לא מרע אנפשיה, שו"ת שבט הלוי שם].

ט. שלא לילך יחידי בלילה.

א. כתב הרמ"א [שם], שלא לילך יחידי בלילה,

מפני הסכנה. ודוקא מחוץ לעיר, אולם בעיר אין חשש. [מבית לוי שם].

ב. יש אומרים שאין איסור לילך יחידי בלילה כשיש אור ותאורה במקום הליכתו. [שמירת הגוף והנפש סימן קט ס"ב].

ג. ויש אומרים דלא נקרא יוצא יחידי בלילה, אלא בשעה שאין עוברים ושבים באותו מקום, דבשעה שיש עוברים ושבים שם, אין חשש. [שם ס"ג].

י. שלא ישן יחידי בבית.

א. אין לישון בלילה בחדר יחידי, ואם יש אנשים בשאר חדרי הבית, יראה שלא לנעול הדלת, רק שיהיה הדלת פתוח לבית, ומנהג העולם להקל בזה. [משנה ברורה סימן רלט סק"ט].

ב. יש מקילים לישון יחידי בבית, כשבתים אחרים סמוכים לביתו, וכן אפשר להקל שיש אור בחדר. [כף החיים יו"ד סימן קטז ס"ק מח].

ג. בסוכה מותר לישון יחידי, כי שומר מצוה לא ידע דבר רע. [מהגר"א, הו"ד בדעת תורה סימן תרלט ס"א].

ד. חתן וכלה צריכים שמירה רק כשיוצאים מביתם, אך כשנמצאים בביתם לבד אין צריכים שמירה. [הגרש"ז אויערבאך בשלמי שמחה, והגרי"ש אלישיב באהל ישרים על"א].

הגאון רבי יצחק זילברשטיין שליט"א

רבה של שכונת רמת אלחנן בבני ברק ובעמח"ס 'חשוקי חמד'

מדפים ששמשו לספרי קודש, האם מותר להעבירם לשמוש אחר

שאלה. מדף ששמש לספרי קודש, האם מותר להעביר אותו לשימוש של חפצי מצוה, כגון לפמוטי שבת, מנורת חנוכה וקופות צדקה? האם מועיל לפרוש עליהם מפה או להפוך את המדף לצדו השני?

תשובה. א. אם התנה בשעת התקנת המדף, שיוכל להשתמש בו גם לתשמיש חול, מותר להשתמש בו לכל מטרה שהיא, חוץ מתשמיש של גנאי, כמבואר בשו"ע (או"ח סימן קנד ס"ח וס"ג), ובמשנ"ב (שם ס"ק לד וס"ק לז). וטוב להתנות כך בשעה שמתקינים מדפים לספרי קודש.

ב. אם לא התנה תנאי, חלה על המדף קדושת "תשמיש קדושה", ואסור להורידו מקדושתו ולהשתמש בו שמוש אחר. ויעויין במשנ"ב (סימן קנד סק"ט) שכתב שאותם תיבות המיוחדות לשום שם ספרים שלנו, המכוסים בנייר ועור או בקרשים, מקרי התיבה תשמיש דתשמיש וכו'. אולם כמדומה שאי אפשר להשתמש בימינו בהיתר זה, לפי שברוב הספרים שלנו, הנייר נוגע במדפים, ורק בזמניהם שהיו הספרים כרוכים בקרשים או בעור קשה, ועצם הנייר לא נגע בארון, לא נתקדש הארון.

ג. ואף אם יהפוך את המדף לצדו השני עדיין יש לו דין של תשמיש קדושה, כיון שכל המדף שימש את ה'קדושה' וממילא יש לו דין של תשמיש קדושה. ואם המדף עבה מאוד באופן שלא צריך היה את כל העובי לשימוש הספרים, אולי אפשר היה להתיר להפכו לצד השני, וכמו שמצינו שיש מתירים להוריד עלי לולב ולהשתמש בהם, משום שאין אדם מקצה כי אם מה שנחוץ ללולב ולא עלים שחוץ לשיעור הלולב, ויעויין משנ"ב (סימן תרמט ס"ק מא) ובלוח א"י (להגרי"מ טיקוצינסקי).

ד. כמו כן אם ספרי הקודש שהונחו עליו לא תפסו את כל רחבו של המדף, לא חלה קדושה על החלק שהיה פנוי מספרים, ומותר להניח על אותו מקום חפצים אחרים. כמו שמצינו בביאור הלכה (סימן מב ס"ג ד"ה אסור), שכיס של תפילין נתקדש רק אותו חלק שמניחין עליו תפילין, אבל העודף על מקום הנצרך לתפילין לא נחשב למקום תפילין. ומעשה באחד שנתפנו לו קצת מספריו, ונשאר לו מקום מיותר על גבי המדף, ורצה להניח עליו עציץ עם פרחים, ואולי יש מקום להקל, כי המדף לא משמש את העציץ, כי אם להיפך הפרחים משמשים ומייפים את המדף. ולכן אילו לא היה לו מקום לעציץ כי אם במדף, אזי אסור, אבל המצב הוא להיפך שהעציץ משמש את הספרים ואת המדף, לכן אפשר להקל. וכמדומה ששמעתי סברא זו בשם מו"ח מרן הגרי"ש אלישיב שליט"א.

ה. וכן אם היה רגיל מתחילת התקנת המדף להניח עליו גם שאר חפצים, וכך היתה דעתו להשתמש במדף בין לספרי קודש ובין לשאר חפצים, אין על המדף קדושת "תשמישי קדושה" ודומה הדבר כאילו היתנה תנאי. ודומה קצת למבואר ברמ"א (סימן קנד ס"ח): "ונהגו ליהנות בכמה הנאות מדברי קדושה וכו' וכתבו הטעם משום דכיון דנהגו כן ואי אפשר ליזהר, לב ב"ד מתנה עליהן מעיקרא וכו', ואף על גב דלא היתנו כאלו היתנו דמי".

ארכיון 'עוז והדר'

יכול להדליק נר למהדרין של חנוכה, או ליארצייט

שאלה. מי שיש לו יארצייט בליל ב' דחנוכה, ויש לו רק ב' נרות, האם ידליק שניהם לשם חנוכה כדי להיות מהדרין, או שמא ידליק נר אחד לחנוכה, ונר שני ליארצייט כדי לקיים מצות כיבוד אב?

תשובה. ידליק את שני הנרות לחנוכה כי ה"מהדרין" הוא דינא דגמרא במסכת שבת דף כא ע"ב, ואילו נר היארצייט הוא מנהג, אבל לא כתוב בגמרא ולכן המהדרין הכתוב בגמרא עדיף. ואמנם הדלקת נר היארצייט מובא בביאור הלכה (סימן תקיד סעיף ה ד"ה נר) דהוי כעין מצוה, ולכן מותר להדליקו ביום טוב ולא נחשב לנר של בטלה. בכ"ז נראה דנר למהדרין בחנוכה עדיף בגלל פרסומי ניסא ומצות הדלקת נר חנוכה למהדרין.

אמנם נאמר במג"א (סימן רסג סקי"א) דאשה ששכחה, או לא הדליקה, נרות שבת, מבעוד יום אומרת לנכרי שידליק לה בבין השמשות. אבל רק נר אחד, ומאידך נאמר במשנ"ב (שם ס"ק טז) שמותר לומר לנכרי שידליק נר יארצייט בבין השמשות, הרי דנר יארצייט כוחו יפה מנר השני של שבת, ואולי ה"ה שכוחו עדיף מנר המהדרין של חנוכה, כיון שאם לא ידליק תתבטל לגמרי המצוה של כיבוד אב. בכ"ז נראה דנר של מהדרין עדיף, ומצות כיבוד אב יקיים בלימוד משניות ותפילה בכוונה ונתינת צדקה.

יש גם להסתפק אם יש לו רק ב' נרות בערב שבת, האם ידליק שניהם לכבוד שבת, או שמא ידליק אחד לנר שבת והשני ליארצייט? ונראה דידליק שניהם לשבת מאחר וב' הנרות יש להם מקור במדרש, יעוין בטור וב"י (או"ח סימן רסג), משא"כ נר יארצייט שכולו מנהג. אך צ"ע מהנ"ל דמותר לומר לנכרי להדליק נר יארצייט בין השמשות ואילו נר שני של שבת אסור.

אך אם נוהג להדליק נר שבת עבור כל ילד ואין לו נרות רבים גם לכל ילד, וגם ליארצייט, בכה"ג נראה דידליק ליארצייט משום דשניהם רק מנהג והכיבוד אב קודם. כמו כן יש להסתפק בנר של קנס על פעם שלא הדליקה, לעומת נר של יארצייט.

האם צריך להדליק נר חנוכה בכלי דוקא

שאלה. על נר חנוכה אנו מברכים אשר קדשנו במצוותיו וצונו להדליק נר של חנוכה, וכידוע 'נר' הכוונה לכלי אשר בו שמן, האם צריך להדליק נ"ח דוקא בכלי?

תשובה. נאמר בקונטרס 'סוד הדלקת נרות חנוכה' המיוחס לרבי יצחק סגי נהור בן הראב"ד (המובא בספר הזכרון לר' יצחק הוטנר זצ"ל ושם מובא מר' אברהם אזולאי, סבו של החיד"א שאליהו הנביא מסר סוד זה לרבינו יצחק), שצריך להדליק נר חנוכה בכלי דוקא, ובלאו הכי אין מברכין עליו. וכעין בית המקדש דבעי כלי.

ובספר ברכי יוסף (סימן תרעג ס"ו) הביא בשם זקנו בעל חסד לאברהם שלא להדליק בקליפי ביצים. וכתב האבני נזר (או"ח סימן תק) שלפי דבריו אין להדליק בנר שעוה. ולפי זה אלו המדביקים נרות שעוה על חתיכת ברזל או אבן לא קיימו לדידיה המצוה. וה"אבני נזר" הוסיף וכתב: "נראה לדינא דהכלי מכלל "נר", וכן אותם שעושין נרות מתפוחי אדמה, לא חשיב כלי, וכמו שכתב הרמב"ם (פ"ז מהלכות כלים ה"א והר"ש כלים פי"ז משנה טו) דהעושה כלי מלפת ואתרוג ודלעת יבשה טהורין, דלא נקרא כלי.

ויעוין גם ב"שדי חמד" (ח"ט מערכת חנוכה ז) שהביא דבריו וס"ל דתליא בפלוגתא דקדמאי. ולענין הלכה יעוין משנ"ב (סימן תרעא ס"ק יח) שכתב באותם המדבקין נרות בכותל יראו שיהיו מרווחים אחד מחבירו, עכ"ד. ומשמע דס"ל דאין צריך כלי.

ובקונטרס הנ"ל מביא דברי הגמ' בשבת דף כג ע"ב דהזהיר בנר חנוכה, הויין לו בנים ת"ח. ותמוה, שהרי הרבה מדליקים נר חנוכה, ואין רובם זוכים לבנים ת"ח? ומסיק: מיעוטא דמיעוטא זהירים להדליק נר חנוכה, לכל פרטי המצוה ודקדוקיה, ובכח סגולת המצוה זוכים לבנים תלמידי חכמים.

אור צדיק

חמדות גנוזות ופנינים יקרים מעשי הצדיקים
ופעולתם הליכותיהם בקודש ורום מעלתם של
מרנן תלמידי הבעש"ט זי"ע וממשיכי דרכם
אוצר בלום וכלי מלא ברכה מסודר וערוך מתוך
שיחות הגאון רבי מנחם מנדל פומרנץ שליט"א

הרה"ק רבי אברהם דוב אוירבך מאבריטש זי"ע, ה"בת עין"

יומא דהילולא – י"ב כסלו תר"א

הרה"ק רבי אברהם דוב אוירבך מאבריטש זי"ע, - ה"בת העין" נולד בסביבות שנת תק"ך לאביו רבי דוד - מגיד מישרים בעיר חמיליניק. בצעירותו התקרב לרבי הקדוש רבי מנחם נחום מצ'רנוביל ולבנו המגיד מצ'רנוביל, ואף היה מתלמידיו של רבי לוי יצחק מברדיצ'וב בעל ה'קדושת לוי'. נישא לבתו של רבי נתן נטע תלמיד הבעל שם טוב ורבה של אבריטש, ולימים מילא את מקומו ברבנות העיר.

הרבי ידוע באהבתו העצומה לארץ ישראל - ארץ הקודש. בשנת תקצ"א עלה לארץ ישראל והשתכן בעיר צפת, עדת החסידים בעיר קבלה בשמחה גדולה את הרבי ומינו אותו לרבה ומנהיגה של העיר. הרבי נשא את משא העדה בעיר צפת שנים רבות, דאג לכל מחסורם של עניי העיר ולשאר צורכי ציבור, ואף עסק רבות בשיקומה של העיר לאחר פרעות הפלאחים, ורעידת האדמה שפקדו אותה.

בשנת תר"א פרצה מגפה קשה עיר צפת והפילה חללים רבים מבני העיר. אף הרבי הקדוש היה בין הנדבקים במגיפה, ביום י"ב בכסלו אסף הרבי את תלמידיו ואמר להם שהוא עומד להסתלק מן העולם, אולם הבטיח להם שהוא יהיה הקרבן האחרון במגפה. ואכן באותו היום נסתלק הרבי, והמגפה נעצרה. הרבי לא השאיר אחריו זרע של קיימא, אולם השאיר לנו את ספרו הגדול והמפורסם ה'בת עין', שהפך במהרה לאבן יסוד בתורת החסידות ולא מש משולחנם של גדולי ומאורי החסידות.

רעידת האדמה בעיר צפת

צפת, עיר של קדושה, עיר של מסתורין, ההליכה בין בתיה העתיקים תמלא את ליבנו אויר של פסגות, ריח של קדושה. בין הסמטאות המפותלות ניצב בית כנסת עתיק, בית הכנסת הישן של הרבי הקדוש רבי אברהם דוב מאבריטש - הבת-עין. קדושה נפלאה שוררת בו, הן זכות עצומה היא זו לשאת תפילה ליוצר כל במקום כה קדוש ונשגב.

במרכז קיר בית הכנסת ניצב לוח שיש גדול ובו כתוב בזה הלשון 'מה נורא המקום הזה בית מדרש של רבי אברהם דב האדמו"ר מאבריטש, שחזה את הרעש הגדול על צפת בשנת תקצ"ז, ובזכותו הגדולה ניצל חצי בית המדרש מחורבן, והאדמו"ר ותלמידיו שרדו בחיים'.

מעשה נורא הוד עומד מאחורי אותו לוח שיש - אותה המצבה. היה זה יום ראשון בשבוע כ"ד טבת תקצ"ז לפנות ערב, העיר צפת שידעה במשך השנים כמה וכמה רעידות אדמה חזקות. חוותה רעידת אדמה עוצמתית ונוראה שהחריבה תוך כמה דקות שלוש ערים גדולות - שכם, טבריה, וצפת, ואף כשלושים כפרים בגליל נחרבו גם הם. הרוגים רבים גבתה רעידת האדמה, ובצפת לבדה עמד מנין ההרוגים על כאלף שמונה מאות איש, וכשבעת אלפים הרוגים בכל הגליל כולו! העיר צפת ספגה את המכה הקשה ביותר, רוב הקורבנות היו מבני העיר, והעיר הפכה לחרדת אלוקים.

היה זה לעת ערב בין מנחה לערבית. הרבי הקדוש ר' אברהם דב מאבריטש - הבת-עין שהה בבית מדרשו כאשר הוא מוקף בתלמידיו, ולפתע חשו המתפללים שהקרקע רועדת מתחת רגליהם כפשוטו! רעידת אדמה... באינסטינקט טבעי קמו המתפללים נשאו את רגליהם לברוח החוצה למקום פתוח ובטוח, אז כהיום לא היו לאדם שום דרכי התגוננות מאתני הטבע!

"אל נא" נשמע לפתע קולו המרגיע של הרבי, "אל תצאו, התקרבו נא אלי, הבה נעמוד יחד כאן סמוך לארון הקודש". במהירות רבה התקבצו כולם סביב רבם הקדוש מקיפים אותו בטבעת איתנה, והרבי הקדוש השתטח על הארץ בבכי מתפלל לקב"ה שיחוס וירחם על קהל הקודש אשר בעיר צפת.

דקות ארוכות עמדו מתפללים צפופים סביב הרבי, האדמה זעה ונעה, רועדת מחרון אפו של בורא כל עולמים, חרדה עצומה לפתה את לב כולם. ולפתע נשמע קול רעש איום ונורא, אבק מילא את חלל בית המדרש. רעש ולאחריו שקט...

דקות חלפו, האבק החל לשקוע, אט אט העזו המתפללים להרים את ראשם, לשאת את עיניהם לתקרת בית המדרש ולמראה עיניהם נשמתם כמעט נעתקה. חציה של תקרת בית המדרש איננה! נפלה והתמוטטה לגמרי. אולם החצי השני, התקרה שהייתה מעל ראשם נשארה על מקומה כאילו לא אירע דבר!

זכותו של הרבי הקדוש הבת-עין הגנה על הקהל כולו, לא נפקד מהם איש! עשרות המתפללים ששהו באותה העת בבית המדרש נצלו כולם.

נס זה ניכר בכותלי בית המדרש עד ימינו אנו, ניתן לראות כיצד חלק מקירות בית המדרש בנויים חדש, וחלקם הקדמי בסמוך לארון הקודש נשאר על תילו ללא שינוי. ויהי לנס.

תפילה מתוך הכנעה

רבות ניתן לספר על קדושתו הנוראה של רבי אברהם דב מאבריטש - הבת-עין ועל המופתים הרבים אשר התגלגלו סביבו. אולם כגודל קדושתו כך גודל ענוותנותו, הרבי היה ידוע כעניו ושפל ברך. ומרגלא בפומיה "בזמן שאני אומר תורה ברבים אינני מרגיש שעומד אני לפני קהל רב של אנשים, מכוון אני את דעתי לומר את דברי לפני הקב"ה, ומה אכפת לי אם ישנם אנשים ששומעים גם כן את הדברים".

עדות נוספת ישנה לכך בספרו הקדוש של הרבי ה'בת-עין', הספר מלא וגדוש במילי דחסידותא ובהדרכות לעבודת ה'. ורבים רבים מדברי התורה עוסקים בעניינים של ענווה ושפלות. הבה נעמוד על אחד מהם.

בפרשת וארא על הפסוק 'וגם אני שמעתי את נאקת בני ישראל אשר מצרים מעבידים אותם ואזכר את בריתי' כותב הרבי כך: **'עיקר העבודה הוא שיהיה קודם התפלה בחינת הכנעה, ואח"כ יתפלל. ומחמת ההכנעה שיש לו מקודם התפלה - יכול לדבר דבורים בקדושה ובטהרה ובהתלהבות, ונותן בהאותיות שמדבר חיות רוחניות ממש כמו שהיה חיות באותיות בעת בריאת העולם!'**

מלמד אותנו הרבי הקדוש בעל הבית-עין שעיקר עבודת האדם בתפילתו להגיע לתפילה בהכנעה ובשפלות, וכאשר יש בלבו של האדם הכנעה אמתית, 'ונפשי כעפר לכל תהיה', יכול הוא בדיבוריו ובתפילתו להשפיע ברכה ושפע רב! במילותיו יש כוח כפי שהיה בהם בעת בריאת העולם!

לאחר אותה הצלה פלאית מרעידת האדמה, כשחציו של בית המדרש נשאר על תילו, אמר הבת-עין לתלמידיו "בעת שהחל הרעש ראיתי סביבי אבנים מתעופפות לכל עבר בצורה משונה, לא הייתה זו רעידת אדמה רגילה, לא הייתה זו מפולת אבנים, קריסת מבנים והתמוטטות של בתים. נראה היה כמו מישהו נוטל את האבנים משליך וזורק אותם.

מיד הבנתי שניתנה רשות לסיטרא אחרא, הס"מ וחילותיו קבלו אפשרות להשתולל ולהראות את כוחם... כאשר כוחות אלו פועלים אין טעם בהתגוננות על פי דרך הטבע - לברוח אל השדות, אל מקומות פתוחים. כדי להתגבר על הכוחות הרע צריך להכניע את עצמך לפני הקב"ה כניעה מוחלטת, להשתטח על הארץ בפישוט ידיים ורגליים, בהכנעה ובביטול מוחלט. רק כך ניתן לגבור על כוחות הרע המשתוללים בחוץ".

ההבדל בין כריעה להשתחוויה

'וכל ברך לך תכרע, וכל קומה לפניך תשתחווה', אומרים אנו בתפילת נשמת כל חי. מזכירים אנו שתי לשונות: כריעה, והשתחוויה. כריעה היא על הברכיים, והשתחוויה היא השתטחות גמורה על הארץ.

מהו ההבדל בין כריעה להשתחוויה?

מבאר בעל 'התניא': כאשר אדם כורע על ברכיו, אומנם הוא משתחווה אולם עדיין נשאר לגופו עמידה מסוימת. השתחוויה בפישוט ידיים ורגליים הינה דבר מוחלט, ביטול כל ה'יש' שבאדם, הכנעה גמורה לאדון כל עולמים.

'עשרה נסים נעשו לאבותינו בבית המקדש' אומרת המשנה במסכת אבות (ה ה), אחד מהם 'עומדים צפופים ומשתחווים רווחים'. אומר המגיד הקדוש מקאז'ניץ בספרו 'עבודת ישראל' (ליקוטים לאבות פרק ה): 'עיקר השתחוויה הוא כריעת המחשבה והלב מפני שיחשוב בגדלות הבורא יתברך שמו. וכמו שכתב החכם ר' יחיאל ז"ל וכל קומה לפניך תשתחווה, כי לפני מלך בשר ודם צריך להשתחוות עם הגוף שיהא נראה כפוף, אבל הבורא יתברך שמו שהוא בוחן לבבות יכולים להשתחוות לפניו אף בקומה זקופה רק להשפיל ולהכניע לבבו'.

מלמד אותנו המגיד - ניתן להיות במצב של השתחוויה לפני השם בכל עת! כיצד? כי 'עיקר השתחוויה הוא כריעת המחשבה והלב מפני שיחשוב בגדלות הבורא יתברך שמו'. עיקר השתחוויה הוא ביטול ה'אני' של האדם לפני בוראו. זהו שאומרת המשנה 'עומדים צפופים ומשתחווים רווחים' כאשר בני ישראל היו עומדים בבית המקדש הם היו בבחינת משתחווים, מפני שליבם ומחשבתם היה כנוע לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה.

הבה נעמוד על נקודה מעניינת התואמת עם רעיון זה. פתח המערה של ציונו הקדוש של הרבי בבית החיים בצפת נמוך מאוד, אין כל אפשרות להיכנס בלא התכופפות. ידוע בשמם של חסידים שדבר זה משקף את הנהגתו של הרבי ואת מה שלימד אותנו כל חייו - להתכופף ולהכניע את עצמינו, לבטל את כל הישות שלנו מול הריבונו של עולם. כאשר מגיעים לציונו של הצדיק כדי להתפלל ולפעול ישועה, אומר לנו הצדיק: תתכופפו! תבטלו עצמכם!

זהו סוד משנתו של הבת עין, רק על ידי ההכנעה תזכו לישועה, רק על ידי השפלות ניתן לזכות להנהגה ניסית מן השמיים.

אינו דומה צדיק בן צדיק לצדיק בן רשע

יסוד זה עובר כחוט השני בספרו הקדוש של הרבי, פעם אחר פעם מחדיר בנו הרבי את עניין ההכנעה והשפלות. בפסוק בפרשת תולדות נאמר (בראשית כה כא) 'ויעתר יצחק לה' לנכח אשתו כי עקרה היא, ויעתר לו ה' ותהר רבקה אשתו'. אומרים חז"ל הקדושים 'ויעתר לו ה', נענה הקב"ה לתפילתו של יצחק, שאינו דומה תפילתו של צדיק בן צדיק, לתפילתו של צדיק בן רשע.

דברים אלו טעונים ביאור, מה חטא אותו צדיק שכך שאבותיו היו רשעים, וכי תפילתה של רבקה אמנו אינה מספיקה?

מלמד אותנו הבית-עין יסוד נפלא: כאשר עמד יצחק בתפילה על רבקה אשתו, הוא לא ביקש והתפלל בזכות עצמו אלא נתלה בזכות אביו - אברהם אבינו. ביקש מהקב"ה שיפקוד אותו בזכות אביו הצדיק. תפילתו של יצחק אבינו הייתה בהכנעה מוחלטת, הוא לא ביקש דבר בזכותו אלא רק בזכות אביו הצדיק. לכך נעתר הקב"ה לתפילתו, מפני שהתפילה המקובלת ביותר הינה תפילה שבאה מתוך הכנעה ונמיכות הרוח.

קו השיעורים - קול הלשון: 03-6171077

מכון אור מאיר ישרים - ירושלים - קרית
עיר והדר
ישיבת אביר יעקב
אור מאיר שמחה
נהריה

אמ"ך השיחים

ממשנתו של כ"ק מרן אדמו"ר רבי דוד חי אביחצירא שליט"א

פרשת ויצא תשפ"ז | גיליון ז'

מזהב ומפז

פנינים מלוקטים מספרי
אדמו"רי שושילתא קדישא

וַיֵּצֵא יַעֲקֹב מִבְּאֵר שָׁבַע וַיֵּלֶךְ חָרָנָה (כח, י)

יש לפרש על דרך הרמז, שלא נטעה לומר שכשיעקב אבינו גלה לחו"ל, שהוא מקום הטומאה והסטרא אחרא, שוב בטלה ממנו קדושתו העליונה, ולזה אמר שיצא "מבאר שבע", דהיינו ששמו יעק"ב בגימטריא שבע פעמים שם הוי"ה, חושבנא דדין כחושבנא דדין, כנגד שבע מידות הקודש שהיה מרכבה להן, וממילא גם כשהלך לחרן היה דבוק בקדושתו העליונה של הקב"ה.

(מחשוף הלבן)

וַיַּחֲלֹם וְהִנֵּה סֻלָּם מֻצָּב אַרְצָה וְרֹאשׁוֹ מַגִּיעַ הַשָּׁמָיְמָה (כח, יב)

סול"ם בגימטריא קו"ל (בין ששניהם מלאים בוא"ו, או חסרים בלעדיו), בא לרמוז על כח התפילה שהיא נאמרת בקולו של האדם הניצב ארצה, אך ראשה מגיע השמימה, שכן דיבורי התפילה עולים ופועלים במרומים, "והנה מלאכי אלקים עולים ויורדים בו", היינו כפי המבואר בזוהר הקדוש באריכות, שבכל חלק מהתפילה ישנם מלאכים הממונים עליו, ויורדים לקבלה ועולים שוב למקומם.

(תולדות יצחק)

וַיַּחֲלֹם וְהִנֵּה סֻלָּם מֻצָּב אַרְצָה וְרֹאשׁוֹ מַגִּיעַ הַשָּׁמָיְמָה (כח, יב)

יש לפרש על דרך הדרש, שהשינה היא אחת משישים ממיתה (ברכות דף נז:), וגם מיתתם של צדיקים (הקרויים חיים גם במותם) אינה אלא בבחינת שינה. ולפי זה הפסוק מדבר על גורל הצדיקים לאחר מיתתם שבאים לגן עדן. ויש בו שתי מדריגות: סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה, שהם גן עדן התחתון וגן עדן העליון.

(פתח האוהל)

וַיַּשְׁכֵּם יַעֲקֹב בַּבֹּקֶר וַיִּקַּח אֶת הָאֶבֶן אֲשֶׁר שָׂם מְרַאֲשֹׁתָיו (כח, יח)

האבן רומזת לתורה שנתנה לנו בשתי לוחות אבנים, ובא ללמדנו שעיקר עבודת ה' הוא שהאדם ישקיע עצמו בלימוד התורה, ועל כן אמר ששם את האבן מ'ראשותיו', שהיא הייתה הראש והראשון לעיסוקיו של יעקב אבינו ע"ה.

(רישא וסיפא)

המשך בעמ' ג'

הכתב והמכתב

דברי מוסר ויראה מכתי"ק
כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א

שָׁמְרָה נַפְשִׁי כִּי חָסִיד אָנִי

(תהילים פו ב)

בני ישששכר ע"ה (אגרא דכלא, פרשת קרח), דוד המלך ע"ה בתהילים אומר (תהילים פו ב) "שָׁמְרָה נַפְשִׁי כִּי חָסִיד אָנִי". וקשה וכי אם אינו חסיד אינו צריך שמירה.

ויובן על פי הגמרא בסוכה (נב:) תנא דבי רבי ישמעאל אם פגע בך מנוול זה משכהו לבית המדרש, אם אבן הוא נימוח, אם ברזל הוא מתפוצץ. כלומר אם הוא רשע ויודע שזה עבירה ועובר עליה, ממנו אין מה לדבר, כי לא דיברה תורה במתים.

רק לפעמים היצר הרע בא בדמות היצר הטוב ומראה לאדם על עבירה שהיא מצוה ומפתה אותו לעשותה. על זה מתכוונת הגמרא אם פגע בך מנוול זה, פירוש אם אתה אומר שהיא מצוה, בא עמי לבית המדרש ותראה לי הדין בשולחן ערוך איך זה מסתדר, ובוודאי שמוכיח לו שזה דמיון ובזה דוחה אותו. ובוודאי שמוכיח לו שזה דמיון ובזה דוחה אותו.

וכל זה באיש הפשוט, אבל חסיד, היצר הרע משיב לו שאף שאין הדין כתוב בשולחן ערוך, הנה חסיד אתה ועשה לפנים משורת הדין, ועל זה אין עצה רק להתחנן לפני ה' יתברך שישמרהו ויצילהו מידו. לפיכך דוד המלך ע"ה אומר "שָׁמְרָה נַפְשִׁי כִּי חָסִיד אָנִי" וצריך שמירה.

הדברי ישראל ע"ה (פרשת ויצא על הפסוק אם יהיה אלוקים עמדי) מוסיף, כי ידוע שבעה שמות יש לו ליצר הרע, בגמ' סוכה (נב:), ואחד מהם זה צפוני, והטעם שהוא נקרא כך, על שם שהוא בא בצפון ובנסתר ובתחבולה שלא ירגישו בו שמפתה לעבירה, והוא בא בדמות יצר הטוב ומראה על עבירה שזה מצוה.

וידוע מה שפירש הבעל שם טוב ע"ה (בראשית אות קמז) על הגמ' (שבת עה.) שוחט משום מאי חייב, ופירשו התוס' (ד"ה שוחט) השוחט דעלמא, ומתרצת הגמ' חייב משום צובע. מפרש הבעש"ט ע"ה השוחט דעלמא שהוא היצר הרע, הוא צובע את העבירה ומראה אותה מצוה. ולכן הקב"ה מעניש אותו על זה, וחייב משום צובע. ובספרן של צדיקים אמרו, קדשי קדשים שחיטתן בצפון וקדשים קלים שחיטתן בכל מקום, שהיצר הרע בא אל תלמיד חכם בדמות יצר הטוב לעשות מצוה, משא"כ להמון העם שהם קדשים קלים היצר הרע בא בכל מקום.

וזה שאמרו (אור החיים הק') כאשר יעקב אבינו ע"ה התפלל "הַצִּילֵנִי נָא מִיַּד אָחִי מִיַּד עֵשָׂו" (בראשית לב יב) למה כפל, מיד אחי מיד עשו, הרי יש לו רק אח אחד.

אלא פעמים בא היצר הרע בדמות עשיו, בגלוי, ופעמים בא היצר הרע ברמאות כאילו הוא יצר הטוב. על זה ביקש יעקב אבינו ע"ה מהקב"ה שיצילו משניהם. וגם לבן הארמי התנהג כמו עשו, בתחילה ויחבקהו וינשקהו והחליף משכורתו עשרת מונים, כל מונה זה עשרה, סה"כ מאה פעמים רימהו.

על זה אומר יעקב אבינו ע"ה "אִם יְהִיֶה אֱלֹהִים עִמָּדִי וּשְׁמָרַנִי בַּדֶּרֶךְ הַזֶּה אֲשֶׁר אָנֹכִי הוֹלֵךְ וְנָתַן לִי לֶחֶם לֶאֱכֹל וּבֶגֶד לִלְבֹּשׁ" (בראשית כח ב). ולכן מה שהקב"ה הבטיח לו "וְהִנֵּה אָנֹכִי עִמָּךְ וּשְׁמַרְתִּיךָ

המשך בעמ' ג'

"כָּל עִסְקֵי הָעוֹלָם הֵם כְּ'סֻלָּם מֻצָּב אַרְצָה'; כְּשֶׁאֵין לָרַגְלַיִם אֲחִיזָה בַּשֹּׁרֶשׁ הַפְּנִימִי – אֵין לָהֶם קִיּוּם בָּאָרֶץ"

עֵדֵה לַדֶּרֶךְ

בין צאן יעקב לצאן לבן

המקלות שהציג יעקב לפני הצאן רומזים אל התורה שבעל פה, הכלולה בששה סדרי משנה: זרעים מועד נשים נזיקין קדשים וטהרות, והרמז, שתלמידי החכמים הלומדים תורה לשמה, זוכים לקבל את חידושיהם והבנתם על ידי קדושה עליונה הנשפעת עליהם

מרן בעל אביר יעקב, בספרו 'פיתוחי חותם', מחלק בין תלמידי חכמים הלומדים לשמם שנקראים 'צאן יעקב', לבין תלמידי חכמים הלומדים חלילה לשם פניות פסולות, הקרויים 'צאן לבן' רחמנא ליצלן. נלמד את הדברים ונעיין בעומק הגנוז בין המילים וזה החילונו בעז"ה:

ויקח לו יעקב מקל לבנה לח ולוז וערמון ויפצל בהן פצלות וגו'. ויצג את המקלות אשר פצל וגו' ויחמו הצאן אל המקלות וגו'. והכשבים הפריד יעקב וגו'. אפשר לפרש אלה הפסוקים בדרך רמז, דכל תורתנו הקדושה כולה רמזים וסודות.

בתחילת הדברים מקדים רבינו, שכל התורה שבעל פה הינה גילויים עליונים שמתגלים לחכם, ולא כפי שנראה מבחינה חיצונית שהיא חידושי החכמים מסברתם העצמית. ובלשונו הבהירה של רבינו:

ותחילה נקדים מה שידוע, דכל תורה שבעל פה מסרה הקב"ה למשה בסיני בכל פרטיה ודקדוקיה וסוגיותיה, ואפילו מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש, כמו שנאמר ריש מסכת אבות: משה קיבל תורה מסיני, היא תורה שבעל פה (שהיא זו שנמסרה לחכמים, כמו שממשיך "ומסרה ליהושע ויהושע לזקנים", שכן תורה שבכתב שמורה כולה על הכתב וגלויה לפני הכל), **ואף על גב דכל המשנה כולה דברי התנאים 'רבי פלוני אומר - רבי פלוני אומר', כך קיבל משה מסיני דכל עתידים התנאים לומר, והכל ברוח הקודש מאיתו יתברך. וכשם שבמשנה כך היה, כך בתלמוד כך היה, הכל בהופעה מאיתו יתברך. וכך היה בכל ההלכות והדינים והחידושים שמתחדשים עד שיבוא משיח צדקנו במהרה בימינו אמן.**

"באמת, אם הלימוד הוא לשמו יתברך בלי שום פנייה, הוא יתברך מסייע ללומדים ומורה להם דרך האמת לבל יכשלו, ונשמות הצדיקים של התנאים והאמוראים הם באים לסייע למי שלומדים דבריהם לשמם, וכמו שמצינו ברשב"י וחביריו עליהם השלום, שהיו באים נשמות הצדיקים ומגלין להם רזי התורה, וכמו שמצינו רבינו האר"י זצוק"ל היה עושה על ידי יחודים, ובדורותיהם על ידי קדושתם וחסידותם היו זוכים לדברים האלה.

גם בדורות האחרונים, השגות התורה שבעל פה הינן גילויים עליונים, ואינם סברות אנושיות בעלמא, וכהמשך לשונו של מרן: **ובדורות האלו שנתמעטה הקדושה בעוונותינו הרבים, ואין משיג לדברים הנזכרים, מכל מקום מי שלומד תורה לשמה, ה' טוב הוא, ולא ימנע טוב להולכים בתמים, והשם מופיע רוח קדשו בלומדים לשמה ומורה להם דרך האמת, ונשמות הצדיקים של התנאים והאמוראים באים לסייע ללומד דבריהם לשמם, לידע האמת לאמיתו.** כלומר, אף שאין אנו רואים את רוח הקודש וגילוי נשמות הצדיקים באתגליא, עדיין עזרתו יתברך וכח נשמות התנאים והאמוראים שופעות בחכמים הלומדים לשמה בהסתר. וכל זאת בחכמים הלומדים לשמה: **אבל רחמנא ליצלן, הלומדים שלא לשמה, אין להם עזר לא מעם הקב"ה ולא מעם נשמות הצדיקים, וכל לימודם הוא ליתן כח לסיטרא אחרא רחמנא ליצלן.**

תורה שבעל פה

כעת מאריך מרן בעל אביר יעקב לברר ולהוכיח מתוך רמזים עמוקים, שהמקלות שהציג יעקב לפני הצאן רומזים אל התורה שבעל פה, הכלולה בששה סדרי משנה: זרעים מועד נשים נזיקין קדשים וטהרות (ומחמת קוצר היריעה לא נוכל להאריך בפרטי הדברים), ולפי זה הפסוקים באים לרמוז, שהתלמידי חכמים הלומדים תורה לשמה, זוכים לקבל את חידושיהם והבנתם על ידי קדושה עליונה הנשפעת עליהם. ובלשונו של מרן:

וזהו "ויצג את המקלות אשר פיצל", הם הששה סדרי משנה, לפי שעיקר התחדשות הששה סדרים והתלמוד וכל המתחדשים אחר כך הם בבתי מדרשות, כשיושבים החכמים ונושאים ונותנים בדבר, וכל אחד מחדש מה שקבלה נשמתו, וזהו "ברהטים בשקתות המים", הם בתי כנסיות ובתי מדרשות, "אשר תבאנה הצאן לשתות לנוכח הצאן", הם חכמים לקראת חכמים, זה מקשה וזה מתרץ (יש לשים לב, שעל פי חידושו של מרן לשון הפסוק מדוייקת באופן נפלא, בעוד שלפי ביאור הפשט לשון הכתוב חסרה ויש להוסיף עליה ביאור, וכלשונו של רש"י על אתר: "ברהטים, אשר תבאנה הצאן לשתות, שם הציג המקלות לנכח הצאן"), **ועיקר מגמת כולם "לשתות", דהיינו כדי לידע הדבר על אמיתו. וקראם צאן, לפי שישראל נקראו 'צאן', ועוד החכמים יקראו ביחוד צאן לפי שהם מצויינים בהלכות.**

ברם, כל זאת בתלמידי חכמים הלומדים לשמה, מה שאין כן בחכמים הלומדים שלא לשמה, וכהמשך לשון רבינו: **והכשבים הפריד יעקב וגו', בא לרמוז כאן מה שהקדמנו בתחילת הענין, דאם הלומדים הם לשם שמים, וכוונתם כל אחד לידע הדין על אמיתו ולברר ההלכה, ה' יהיה בעזרם ונקראים עמו וצאן מרעיתו, ואם ח"ו כוונתם כל אחד להתגדל ולקנתר זה את זה, השם לא יהיה בעזרם ואינו מעמידם על האמת ואינם נקראים עמו וצאן מרעיתו, ונקראים 'צאן לבן', שהוא הסטרא אחרא רחמנא ליצלן. וזהו "והכשבים" - הצאן הזה שהם החכמים הלומדים התורה, "הפריד יעקב", שהוא הקב"ה, ועשה חילוק ביניהם, למי שלומד תורה לשמה קרא צאנו, ומי שאינו לומד לשמה קרא 'צאן לבן'.**

ובהעטיף הצאן

כמובן שהדברים מאירים כספירים גם בהשקפה ראשונה, אולם כשנעיין בהם נמצא עומק על עומק, בבחינת דברי תורה פרים ורבים. שכן לכאורה נראה, שהלומד לשמה זוכה להארת נשמות התנאים וכו', והקב"ה מסייעו לגלות את סודות התורה שבעל פה המסורים מסיני, ואילו הלומד שלא לשמה, הקרוי 'צאן לבן', אין לו כל קשר לקדושה, ולימודו הוא כשיחה חסרת משמעות בעלמא, בבחינת 'לא מעלה ולא מוריד', וכלשון מרן בסיום בדבריו שם: **"ובהעטיף הצאן", דהיינו כשיהיה החכמים בפירוד ח"ו, ואין כוונתם לברר האמת רק כל אחד מתנשא לאמר אני אמלוך, ולומדים שלא לשמה, אין הקב"ה מורה להם האמת, וזהו "לא ישים".**

ברם אם כן מתעוררת תמיה: שכן מתחילה היה כל הצאן בבעלותו של לבן, ורק לאחר מכן נהפכו חלקם להיות צאנו של יעקב. גם לאחר מכן, מנסה יעקב ליצור מגע בין העדרים, בכדי לקחת עוד ועוד מצאן לבן, וכלשון הכתוב "ויתן פני הצאן אל עקוד וכל חום בצאן לבן", וזאת מדוע? בכדי להבין זאת נתבונן נא בדברי האדמו"ר מוהר"ן מברסלב (לקוטי מוהר"ן תורה יב), שהדמיון בין דבריו ובין הדברים אשר ראינו מפליא עד מאוד, משל חזו שניהם במקל מפוצל אחד ושתו משוקת אחת, ואלו דבריו:

"כי יש בחינת יעקב ולבן. יעקב הוא הצדיק המחדש חידושין דאורייתא, ולומד תורתו לשמה, וטובו גנוז ושמור וצפון לעתיד... ולבן, הוא תלמיד חכם ש"ד יהודי, שתורתו להתייהר ולקנטר. ותלמיד חכם כזה, נבילה טובה

מזהב וממפז

פנינים מלוקטים מספרי
אדמו"רי שושילתא קדישא

הימנו. וזה ידוע שאינו נקרא תלמיד חכם, אלא על ידי תורה שבעל פה. כי זה שיודע ללמוד חומש, אינו נקרא תלמיד חכם, אלא זה שהוא בקי בגמרא ופוסקים. וכשלומד בלא דעת, נקרא לבן, על שם ערמימיות שנכנס בו. ושונא ורודף את הצדיקים".

"וכשהאדם לומד בקדושה ובטהרה, איזה דין ופסק, שחידש איזה תנא או צדיק אחר, על ידי זה נעשה בחינת נשיקין... כשלומדין איזה הלכה שחידשו התנאים, על ידי זה נתדבק רוח התנא עם רוח הלומד, ודומה כאלו נושק את עצמו עם התנא. אבל תלמיד חכם שד יהודי, כשלומד גמרא או פסק דין, עליו כתוב (משלי כז, ו) 'נעתרות נשיקות שונא'. כי התנא אינו יכול לסבול רוחו של תלמיד חכם שד יהודאין, כי מי יכול לסבול לנשק את עצמו עם נבילה, כל שכן שנבילה טובה הימנו. ואפילו צדיקים שכבר הלכו לעולמם, וכשאנו לומדין תורותיהן, על ידי זה נתדבק רוחם ברוחינו, כמו שאמרו חז"ל (יבמות דף צז.) שפתותיהם דובבות בקבר, וזה על ידי בחינת נשיקה".

לא בכדי נמשך צאן יעקב מצאן לבן, שכן זאת היא עבודת הצדיקים, לברר ולהעלות גם את תורת 'צאן לבן' ולהחזירה לקדושה: "לָקַח יַעֲקֹב אֵת כָּל אֲשֶׁר לְאָבִינוּ, וּמֵאֲשֶׁר לְאָבִינוּ עָשָׂה אֵת כָּל הַכָּבֹד הַזֶּה"

ממדרגה למדרגה

ואולם יש תקווה לאחרית אותם דברי תורה, הנתונים תחת ממשלת הסיטרא אחרא, וכהמשך דברי מוהר"ן: "ודע שזה מכוון מאת השי"ת, שהקב"ה מפיל איזה צדיק גדול בפיו של הלמדן. היינו הלמדן דובר רעות על הצדיק, כדי שהצדיק יקח התורה שבעל פה, היינו השכינה, מהגלות שבפה הלמדן, ומעלה אותה לשרשה, ממדרגה למדרגה. מתחילה לבחינת חיבוק, ואחר כך לבחינת נישוק, ואחר כך לבחינת זיווג". נמצאת למד, כי לא לחינם נמשך צאן יעקב מצאן לבן, שכן זאת היא עבודת הצדיקים, לברר ולהעלות גם את תורת 'צאן לבן' ולהחזירה לקדושה: **"לָקַח יַעֲקֹב אֵת כָּל אֲשֶׁר לְאָבִינוּ, וּמֵאֲשֶׁר לְאָבִינוּ עָשָׂה אֵת כָּל הַכָּבֹד הַזֶּה"**.

המשך מעמ' א'

וְאוּלָם לוּז שֵׁם הָעִיר לָרִאשֹׁנָה (כח, יט)

האדם אינו זוכה להארת הקדושה בבת אחת, אלא צריך להתייגע בה ועולה ממדרגה למדרגה, עד שמגיע לשלמות. ולזה רומז הפסוק "ואולם לוז שם העיר לראשונה", היינו שיעקב אבינו לא הגיע למדרגות השגת האלוקות וגילויו בבית א-ל מיד, אלא בתחילה היתה זו 'לוז' ולא בית א-ל. וגם אצל אברהם אבינו אנו מוצאים כן, שנאמר "ואברהם זקן בא בימים - וה' ברך את אברהם בכל", שהגיע למעלתו הגדולה רק לאחר עמל של ימים רבים.

(שערי תשובה)

וַיֹּאמֶר לוֹ לָבָן אַךְ עַצְמִי וּבְשָׂרִי אָתָּה וַיֵּשֶׁב עִמּוֹ חֹדֶשׁ יָמִים (כט, יד)

הנה מצינו באבות הקדושים, אברהם ויצחק, שמסרו נפשם על קדושת שמו יתברך, אברהם אבינו הושלך לכבשן האש על ידי נמרוד על שכיתת את הצלמים והודיע את יחודו יתברך, ויצחק אבינו פשט את צווארו לעקידה על קדושת שמו, ולכאורה יעקב אבינו הוא בחיר שבאבות, וכיצד לא מצינו בו מדריגה זו של קידוש ה'.

ובהכרח יש לומר, שישיבתו של יעקב אבינו אצל לבן הארמי נחשבת לקידוש ה', שכן לבן היה כידוע תכלית הטומאה והשפלות, וישב אצלו משך למעלה מעשרים שנה, כשכל אותה עת זומם לבן הארמי להחטיאו, ועם כל זאת לא עלתה בידו מאומה ונשאר בתומו (כמבואר ברש"י הקדוש על התורה בתחילת פרשת וישלח: עם לבן גרתי, ותרי"ג מצוות שמרתי ולא למדתי ממעשיו הרעים), והרי אלו חיים על קידוש ה', שגדולים ממוות על קידוש ה'.

(מחשוף הלבן)

וַיֶּחֱמוּ הַצֹּאן אֶל הַמַּקְלוֹת וַתֵּלַדְן הַצֹּאן עֲקֻדִּים נְקֻדִּים וּטְלָאִים (ל, לט)

המקלות ששם יעקב רמז הנה על התורה שבעל פה, והצאן המביט בהם הם תלמידי חכמים שבכל דור, ובהביטם במקלות הם פוסקים על פיהם הלכה למעשה. ופסיקת ההלכות נחלקת לשלושה אופנים: עקודים נקודים וטלואים. העקודים הינם רמז להלכות שלא נפלה בהן מחלוקת והכל מודים בהן, ועל כן הם 'עקודים', כלומר קשורים יחדיו, שהכל אגודים לפסוק בהן על דרך אחת.

הנקודים הן הנה ההלכות שנפלה בהן מחלוקת, וכל חכם אומר בהם דעה אחרת, ועל כן נמשלות לנקודות הנפרדות זו מזו (ואף על פי כן מקורן של כל הדעות מהמקלות - תורה שבעל פה, שכן "אלו ואלו דברי אלוקים", ניתנו מרועה אחד), והטלואים משל הנה להלכות שנותרו בספק, והן תלויות ועומדות עד יבוא תשבי ויגלה כל תעלומות, ועל כן נקראות 'טלואים' מלשון 'תלואים', שכן הטי"ת והתי"ו שניהן ממקור אחד ומתחלפות זו בזו.

(פיתוחי חותם)

הכתב והמכתב

דברי מוסר ויראה מכתי"ק
כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א

המשך מעמ' א'

בְּכֹל אֲשֶׁר תֵּלֵךְ" (שם פסוק טו), זה שישמרהו מעשיית עבירה גלויה, ובזה היה בטוח, אבל הוא פחד מיצר הרע שמראה עבירה למצוה, וזה מה שאמר "וְשָׁמַרְתִּנִי בַּדֶּרֶךְ הַזֶּה" של רמאות, לבן בעורמה שלו, ובמילי דחסידותא שלו,

ולזה צריך סייעתא דשמייא גדולה ושמירה מעלייא להינצל ממנו. כמו שכתב מגלה עמוקות ע"ה על הפסוק (תהילים קיח, ז) "ה' לִי בְּעֹזְרָי וַאֲנִי אֶרְאֶה בְשֹׂנְאָי", וקשה הרי "בעוזרי" הם קרובים לו, ומה יש להישמר מהם. אלא מן השונאים בגלוי קל להישמר, אך לשונאים המדמים עצמם לעוזרים, מהם קשה להינצל.

וזה מה שביקש דוד המלך ע"ה "ה' לִי בְּעֹזְרָי" היינו מהעוזרים והמסייעים כאמור, "וַאֲנִי אֶרְאֶה בְשֹׂנְאָי" היינו ואני אראה בעצמי בשונאי ואדע שהם שונאים עכל"ק. וזה מה שביקש יעקב אבינו ע"ה, מלבן שהוא בעל עורמה ורמאות שביקש לעקור הכל, מזה פחד, וביקש על זה עזרה מה'.

פרק ז'

קהילת קודש קירואן

כפי שכבר כתבנו ביריעות הקודמות, על אף שקיימות ידיעות על ישוב יהודי עתיק בארצות צפון אפריקה, ככל וננסה לשאוב ממעיינם של חז"ל אודות ישוב זה, לא יעלו בידינו כי אם פירורים ורמזים בעלמא. ברם, הדבר משתנה באופן דרמטי כאשר נתור ונבדוק אחר תשובות ואגרות רבותינו הגאונים, שמלכו בישיבות בבל לאחר חתימת התלמוד ותקופת רבנן סבוראי שלאחריה (מלפני אלף ושלוש שנה בערך, לתקופה של כשלוש מאות שנה, עד רבינו האי גאון, אחרון הגאונים, שלאחריו איבדו ישיבות בבל את בכורתן אל מול שאר תפוצות ישראל).

באגרות שנשתיירו בידינו ממשא ומתן בין הגאונים לחכמי הארצות, תופסים יהודי צפון אפריקה מקום מכובד, עד שלדעת אחד החוקרים החשובים העוסקים בחשיפת תשובות הגאונים מן הגניזות: "בכל תקופת הגאונים אין אנו מוצאים ארץ ומדינה שיהודייה יעמדו במשא ומתן תמידי עם הישיבות הבבליות, כיהודי צפון אפריקה".

אחת הקהילות החשובות, היא קהילת קירואן, שהאיגרות המוחלפות בינה לגאוני סורא ופומבדיתא מתמשכות על פני כל תקופת הגאונים כשלוש מאות שנה. קירואן היא עיר בצפון תוניסיה (כמאה ושמונים קילומטר מהבירה תוניס). העיר נוסדה בשנת ד' אלפים ת"ל (670 למנינם) וכבר עם היווסדה נתקבצה בה קהילה יהודית גדולה.

אחד מן האירועים ההיסטוריים המרתקים שנקשרו לשמה, היא הופעתו של אדם שכינה את עצמו בשם 'אלדד הדני'. לדבריו, הוא הגיע ממדינה יהודית עצמאית המצויה במזרחה של אפריקה (באיזור אתיופיה שבימינו). הוא ידע לספר על מאורעותיהם של עשרת השבטים, על הלכות מחודשות שעוברות אצלם במסורת איש מפי איש עד לעתניאל בן קנז ויהושע בן נון, ועוד.

יהודי קירואן שלא ידעו כיצד עליהם להתייחס לאירוע, הציעו את העניין בפני גאוני בבל, כדרכם בכל ספקותיהם בהלכה או בהשקפה, ותשובתו של רב צמח בן חיים, גאון סורא באותן שנים, השתיירה עד לימינו. בתשובתו מקבל הגאון את האפשרות לפיה אלדד מגיע ממקום שנשתמרו בן מסורות עתיקות מהתורה שבעל פה, ומנסה ליישב את התמיהות והסתירות העולות בין מסורות אלו, להלכות התלמוד המסורות בידינו מדור דור.

יצויין כי מאידך, מצינו למהר"ם מרוטנבורג, אחרון בעלי התוספות באשכנז, שמקבל בביטול הלכות מחודשות אלו, ונצטט את לשונו בספר תשובותיו (שו"ת מהר"ם מרוטנבורג סימן קצג): "ועל שחיטת נשים אם יכולות, כבר משמע בזבחים (דף לא ע"ב) שהשחיטה כשרה בנשים, ואפילו לכתחילה כדמשמע התם, ומה שמביאים מהלכות ארץ ישראל - הרוצים לחדש והשמחים ללא דבר כתבהו". הלכות אלו הינן מסורות המקובלות מאותו אלדד מסורתי. על נושא זה נכתבו ספרים שלמים, וביריעה קצרה זו נאלץ להסתפק באיזכור קצר בלבד.

הליכות עולם לו

האם יש חובה ללמוד הלכה, לדעת הלכה, ועד כמה?

חז"ל הקדושים כבר מלמדים אותנו "כל השונה הלכות בכל יום מובטח לו שהוא בן עולם הבא". על מנת לדעת את דרך השם ועל מנת שנזכה ללמוד וללמד לשמור ולעשות, חובה גמורה ומוחלטת ללמוד הלכה ולדעת את דבר השם. בדורות עברו לא היה הדבר קל כל כך, מאחר שהיו צריכים ללמוד את השולחן ערוך עם הנושאי כלים והעיון העמוק בהלכה לא היה נקל לכל אדם. אבל בימינו רבו ספרי הקיצורים מכל החוגים ומכל העדות וכל אדם מישראל יכול למצוא לעצמו ספר שממנו ילמד הלכה בכל יום ובכך יימנע מלהיכשל באיסורי תורה.

מור זקנינו סידנא בבא סאלי זיע"א היה בקי בכל ספרי ההלכה עד כדי שבעת שנכנס אליו חסיד חב"ד דרך משל ושואל אותו שאלה היתה התשובה מתאימה לפי דרך פסיקת ההלכה של בעל התניא, וכן על זה הדרך

וכל אדם צריך שתהיה לו בקיאות בהלכות המצויות והנוגעות בכל ארבע חלקי שולחן ערוך. אמנם שלא כל אחד יכול להיות בקי בהלכות שכנים מחושן משפט, או אפילו בהלכות תיקוני עירובין שהם דברים שמסורים לתלמידי חכמים גדולים שעוסקים בתורה ימים ולילות ומורי הוראה ודיינים, אבל רוב ההלכות מחלק אורח חיים הם נצרכות לכל אדם וכך גם חלקים מיורה דעה והלכות מחלק אבן העזר בעניינים יומיומיים לכל אדם. ובספרי הקיצורים השונים (ובראשם קיצור שלחן ערוך של הגאון רבי שלמה גנצפריד) באמת יש קיצורי הלכות הנוגעות לכל אדם מכל ארבעת חלקי שולחן ערוך ובזה האדם חייב לקנות בקיאות גדולה כדי שיוכל להדרך את עצמו ואת ביתו על פי דרכה של תורה ולמנוע ממנו וממשפחתו לעבור על איסור תורה, אף אם מחסרון ידיעה.

וצריך לזכור בזה את יסוד חז"ל שפרוטה לפרוטה מצטרפת לחשבון גדול. חז"ל בעצמם אומרים שאדם לומד היום שתי הלכות ומחר שתי הלכות ולבסוף נמצא בידו מסכתות שלמות. ובאמת מי שמקפידים על שיעור הלכה יומי רואים איך הם זוכים שיצטברו אצלם ידיעות נחוצות בהלכה הנודעות לכל חלקי החיים וגם זוכים ללמוד עוד ועוד הלכות וכך היא דרכה של תורה.

ובוודאי מי שזכה לשבת על התורה ועל העבודה יראה ללמוד ולדעת דבר ה' זו הלכה ככל שביכולתו.

מור זקנינו סידנא בבא סאלי זיע"א היה בקי בכל ספרי ההלכה עד כדי שבעת שנכנס אליו חסיד חב"ד דרך משל ושואל אותו שאלה היתה התשובה מתאימה לפי דרך פסיקת ההלכה של בעל התניא זיע"א ואם נכנס אליו אברך ליטאי היה משיב לו דבר לפי דרך חכמי ליטא ובראשם הגר"א מווילנא זיע"א כי מעולם לא הניח שום ידיעה של הלכה מתחת ידיו במחשבה ש'זה לא בשבילי'. וממנו יראו וכך יעשו וילמדו כל הדבקים בתורה ובוודאי יזכו ללכת כך בדרך ה' ולהיות בני עולם הבא.

ספרי 'מילתא חדתא' מתורת כ"ק מרן אדמו"ר רבי דוד חי אביחצירא שליט"א

מילתא חדתא — על התורה
שיחות ודברי חיזוק על סדר פרשיות התורה, המאירים את עבודת ה' ואת ההתמודדות עם אתגרי הדור, ערוכים בלשון בהירה ונגישה.
לשה"ק / אנגלית

מילתא חדתא — על מסכת אבות
מאמרים על סדר מסכת אבות בעניני עבודת ה' והליכות חיים, המשלבים דברי התעוררות לעבודת ה' בדרך המוסר וההסידות.
לשה"ק / אנגלית

אהבת התורה
פרקי חיזוק באהבת התורה, ביגיעתה ובעסק לימודה, המעוררים את הלב להתמסרות לתורה ולהתחזקות בעבודת ה'.
לשה"ק

אמונה ובטחון חלק א
מאמרים להעמקת האמונה והבטחון בהשי"ת, המעניקים חיזוק בהתמודדויות ובנסיונות החיים, ובפרט באתגרי דורנו. חלק א.
לשה"ק / אידיש

אמונה ובטחון חלק ב'
מאמרים להעמקת האמונה והבטחון בהשי"ת, המעניקים חיזוק בהתמודדויות ובנסיונות החיים, ובפרט באתגרי דורנו. חלק א.
לשה"ק

יראת שמים
מאמרי התעוררות לקנין יראת שמים, יראת הרוממות ודבקות בה', המשלבים את דרכי הפשט והדרש עם פנימיות התורה.
לשה"ק

שיערי תפילה
שיחות ודברי התעוררות בעניני תפילה, לחיזוק הלב בעבודת ה' ובהתמודדות עם אתגרי החיים, ערוכים בלשון בהירה הקרובה לכל נפש.
לשה"ק / אידיש

שבת קודש
מאמרים על קדושת השבת ועל סדר יומה, המאירים את עבודת השבת. בצירוף פיוטי קודש מאת כ"ק אדמו"ר שליט"א.
לשה"ק / אנגלית.

ירח האיתנים
מאמרי התעוררות לעבודת ימי אלול ותשרי: ראש השנה, עשרת ימי תשובה, יום הכיפורים וחג הסוכות, לאור פנימיות התורה.
לשה"ק

חנוכה וט"ו בשבט
שיחות ומאמרי חיזוק בעניני חנוכה וט"ו בשבט, המאירים את עבודת הימים ומעוררים להתחזקות בתורה ואמונה.
לשה"ק

פורים
מאמרים על עניני הפורים ופנימיות החג, ובהם דברי חיזוק והתעוררות לעבודת ה' ולהליכות החיים.
לשה"ק

הגדה של פסח — מילתא חדתא
ביאורים על סדר ההגדה חג הפסח ושיחה"ש, המעמיקים בעניני יציאת מצרים ובעבודת ליל הסדר לאור פנימיות התורה.
לשה"ק (ספרד / ע"מ) / אנגלית

בס"ד, גיליון שפ"ט | פר' ויצא | תשפ"ז

ובחרת בחיים

גליון שבועי במשנת מרן האור החיים הק' זיע"א

באור החיים
תולדות רבנו הק'

פניני אור החיים

להתכונן לרגע הגדול

'וַיִּיקַץ יַעֲקֹב מִשְּׁנָתוֹ וַיֹּאמֶר אָכֵן יֵשׁ ה' בַּמָּקוֹם הַזֶּה וְאָנֹכִי לֹא יָדָעְתִּי'. (בראשית כח טז)

יעקב אבינו מתעורר מן החלום ואומר: '**ואנכי לא ידעתי**'. שואל האור החיים הקדוש: מה הפלא בכך שלא ידע דבר נסתר? וכי על האדם לדעת כל דבר?

מבאר האור החיים הקדוש: יעקב ראה שהשמש שקעה קודם זמנה, אך לא ידע את הטעם. רק לאחר מראה החלום הבין כי המקום הוא מקום השראת השכינה, ורצון ה' היה לדבר עמו דווקא שם.

ומה הצטער יעקב על שלא ידע קודם? אילו היה יודע, **היה מכין את עצמו לנבואה**. האור החיים הקדוש מוסיף, שאפשר שעל ידי הכנה זו היה זוכה לנבואה בהקיץ, שהיא מעלה גדולה יותר מנבואה שבחלום.

נמצאנו למדים עד כמה גדולה כוחה של הכנה. לפעמים ההזדמנות הרוחנית כבר נמצאת ליד האדם, אבל כדי לקבל ממנה את מלוא האור צריך להכין את הלב ואת הדעת.

וכדברי האור החיים הקדוש: '**הנבואה צריכה הכנה**'. ההכנה איננה רק דבר שקודם למעלה; לפעמים היא עצמה הדרך לזכות למעלה גדולה יותר.

להכין קדושה לדורות

'וְהָאֶבֶן הַזֹּאת אֲשֶׁר שַׂמְתִּי מַצֵּבָה יִהְיֶה בֵּית אֱלֹהִים וְכֹל אֲשֶׁר תִּתֶּן לִי עַשֵּׂר אֲעַשְּׂרֶנּוּ לָךְ'. (בראשית כח כב)

יעקב אבינו נמצא בדרך, הרחק מביתו, וכבר חושב על בית ה' שייבנה בעתיד: '**והאבן הזאת... יהיה בית אלוקים**'.

מלמד האור החיים הקדוש, כי מן הפסוק נראה שאבן זו היא **אבן השתיה** שהייתה בבית קדשי הקדשים, ויעקב אבינו הזמין והכין אותה כבר עתה לצורך בית המקדש.

ולא רק כאן. האור החיים מזכיר את דברי חז"ל שיעקב הכין גם עצי שיטים לצורך המשכן שבמדבר. יעקב אבינו חי את ההווה, אבל עיניו רואות גם את צרכי הקדושה של הדורות הבאים.

יש אדם שמחכה שהדבר הגדול יגיע, ורק אז יתחיל להתכונן. יעקב אבינו מלמד אותנו להיפך: **קדושה גדולה מתחילה בהכנה מוקדמת**.

אבן אחת שמכינים היום לשם שמים, יכולה להיות יסוד לבית אלוקים בעתיד.

לשמור על המילים

'וַתֵּרֶא רָחֵל כִּי לֹא יָלְדָה לְיַעֲקֹב וַתְּקַנֵּא רָחֵל בַּאֲחֹתָהּ וַתֹּאמֶר אֶל יַעֲקֹב הָבָה לִי בָנִים וְאִם אַיִן מֵתָה אָנֹכִי'. (בראשית ל א)

רחל אמנו נמצאת בצער גדול ואומרת ליעקב: '**הבה לי בנים, ואם אין מתה אנכי**'. מיד בפסוק הבא נאמר: '**ויחר אף יעקב ברחל**'.

שואל האור החיים הקדוש: מדוע חרה אפו של יעקב? הרי רחל שפכה לפניו את כאבה, והיה ראוי לכאורה שיתפלל עליה.

ומבאר בדרך אחת, שעיקר הקפדתו הייתה על המילים '**ואם אין מתה אנכי**'. רחל הוציאה מפיה דבר קשה על עצמה, ודברי צדיקים עושים רושם אפילו כשהם נאמרים בדרך תנאי.

ולכן מדייק הפסוק '**ויחר אף יעקב ברחל**' – **בשבילה**. הכעס לא היה נגדה, אלא מתוך דאגה לה, שמא המילים הקשות שהוציאה מפיה יזיקו לה.

מכאן לימוד גדול לכוח הדיבור: גם בשעה של צער, צריך להיזהר שלא להוציא על עצמנו מילים קשות. את הכאב מביאים לתפילה ולבקשה, ואת הפה שומרים למילים של תקווה וישועה.

המשך בעמוד ג'

פרק שמיני: **תהפוכות**
פוסק בדין על כרחו

בעיצומם של ימים נוראים אלו, על אף הצרות הכלליות ולמרות הרדיפות וההשפלות הפרטיות, נדרש רבינו בכל תוקף מחכמי סאלי עירו, לחוות את דעתו בדין תורה שנמשך זמן רב והיה תקוע במקומו ללא פתרון. דבר המלמד יותר מכל על כך שמעמדו של רבינו נותר איתן בקרב חכמי סאלי שכאשר זקוקים היו לסמכות תורנית כנגד גדולי מרוקו שחלקו עליהם, נדרשו לכתפיו הרחבות של רבינו.

למרות שעל פי רוב ברח רבינו מכל הקשור בפסיקה בדיני ממונות, וכפי שהעיד על עצמו, הרי שכעת כמעט ולא נותרה לו ברירה.

"...בימים שעברו בא אלי היקר הר' יצחק אלמאלקי, והראה לפני כתב מכתבי הקדש של מעשה ב"ד א', ששלח להיקר הר' שלמה ן' עמור... ואחר כמה וכמה אשר הפציר בי, הוא ויחידים המיוחדים, לגלות דעתי בענין ריב על פי הכתבים והאגרות הנמצאות אצלו מכ"י הר"ש הנז'. וה' יודע כמה טרחתי למנוע עצמי מכל דבר המשפט, מכמה טעמים נגלים ונסתרים. ואחר כמה נתרציתי, כי אמרתי מה אני? כי יבא אלי אדם לגמול עמו חסד של אמת זו תורה, להשקיף בדינו ולומר את אשר ה' יורני. וכן עשיתי שטרחתי עד שהאיר ה' עיני וידעתי כי כל ידיעתי ברורה, וכתבתי כל אשר דק שכלי ונתתי בידו. ולא עברו ימים מועטים עד שהביא לפני קונטריס אחד כתוב וחתום מרבני הגולה חכמי ורבני מכנאס יע"א ושם נאמר כי ישר בעיניהם את כל אשר כתבתי והוסיפו עוד טעמים ערבים וסמכו ידיהם את כל הכתוב לחיים, ושמחתי על אשר נתכוונתי לדעת הגדולים..."

"ויהי כי ארכו הימים... ואני לא רציתי להזקק להם ולא לידע מעשיהם, כי מה לי ולהם, ואני כבורח מפניהם, עד הן היום שראיתי שהצווחה רבתה ביניהם, ונתגלגל הדבר ח"ו עד כמעט הגיע למלכים מאן מלכי רבנן, שהגיע ח"ו לחילול ה', והיו ב"ד הצדק לחרפה בפי מאן דהו, והללו צועקים והללו צועקים אשר לא מן השם הוא זה, ואני כמחריש. ואומרה הנה המלכים נועדו ה' ישפוט להם של[ו]ם, וכמה פעמים חילו פני לקרות ולהבין כל אשר נכתב מהתם להכא על אשר לא חמס עשו, ואהי כמחריש והרחקתי עצמי להביט להכתב והמכתב, ומה גם מחששת פן יאמר הרב הכותב דח"ו דברים בגו ח"ו. וה' יודע כי הרב הנז' בעיני לאיש האלהים וחביב עלי כנפשי, ומצנפת לראשי צנפתיו מיום דעתי אותו, ולזה חששתי פן לא כמחשבתי מחשבותיו, לפי הנשמע מהתם להכא הבאים ישרש יעקב".

"קנצי למילין, ברחתי ובורח דלקוני רץ אחר רץ, ויבא איש ההלך הרים קולו ואמר שודדתי נא, פנה אלי להמית או להחיות כאשר ה' יראך, להיות שעמדת על מקורן של דברים. ואומרה אליו, ח"ו מי יוכל לדייק ולבטל אחר אשר כבר עשוהו הארבעה האנשים הברורים, דעכ"פ תקבל גזירתם ומה גם דחזי מאן חתים עלה, רבני אלפי ורבני מאותא. ויפציר בי לראות את כל הנעשה, ואומרה תורה נקראת שעשועים ואשתעשע בפסקי דינים הכתובים מאנשי מופת, ולכתוב ולהודיע את אשר יראה לדעתי הקלושה, ולאו הלכה למעשה אמינא, אלא להבין ולא להורות, ולמען שיתי אותיתי אלה בקרבם, בקרב אלהים המה הדיינים היושבים על מדין, ועל פיהם יהיה דבר המשפט למגמר דינא..."

המשך בשבוע הבא

ספיר ויהלום

פניני מוסר ויראת שמים בפרשה

ההכנה למצווה

'אָכֵן יֵשׁ ה' בַּמָּקוֹם הַזֶּה וְאָנֹכִי לֹא יָדָעְתִּי' (בראשית כח טז)

יעקב אבינו מתעורר משנתו, ולנגד עיניו עדיין עומד המחזה הנשגב שראה בחלומו: סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה, מלאכי אלקים עולים ויורדים בו, והקדוש ברוך הוא ניצב עליו ומבטיחו: 'והנה אנכי עמך ושמרתיך בכל אשר תלך'. והנה, לאחר כל ההבטחות הללו, אומר יעקב: 'אכן יש ה' במקום הזה ואנכי לא ידעתי'. מה פשר ההתאוננות הזאת? מה חסר לו, לאחר שזכה לגילוי שכינה ולהבטחות כה גדולות?

מבאר **רבנו האור החיים הקדוש** (בראשית כח טז), שיעקב הרגיש בשקיעת החמה קודם זמנה, אך לא ידע לשם מה נעשה הדבר. רק לאחר החלום הבין שהשמש שקעה כדי שילון במקום הקדוש, שבו רצה הקדוש ברוך הוא לדבר עמו. על כך אמר: 'אכן יש ה' במקום הזה', עתה נתגלה לו טעמו של השינוי שראה קודם שנרדם, אך עדיין הצטער על שלא הכיר בו בשעתו.

רש"י פירש: 'ואנכי לא ידעתי' – אילו ידעתי, לא ישנתי במקום קדוש כזה. אולם **האור החיים הקדוש** עומד על הקושי שבדבר: הרי דווקא בשנתו זכה יעקב לחלום הנבואי ולכל ההבטחות! אם לא היה ישן, לכאורה היה מפסיד את המתנה הגדולה שניתנה לו. מה אפוא טעם להצטער על השינה, שבאמצעותה זכה לכל זאת?

כאן מגלה רבנו את מעלתה של ההכנה. אילו ידע יעקב מראש שהקדוש ברוך הוא מבקש לדבר עמו במקום זה, היה מכין עצמו לנבואה, שהיא גילוי דבר ה' אל האדם וצריכה הכנה. האור החיים מוסיף שאפשר שעל ידי הכנה זו היה מתנבא בהקיץ.

סיפר הרב הקדוש **רבי אברהם שמחה מבארניב** זיע"א, שפעם ראה את רבו, הרב הקדוש **רבי חיים מצאנז** זיע"א, הולך לבית המדרש לתפילת שחרית, וטליתו ותפיליו עמו. בהגיעו לבית המדרש חזר הרבי על עקבותיו. התלמיד הלך אחריו וראהו שב לביתו ויושב שם רגעים אחדים.

הסביר לו הרבי: לפני כל מצווה צריך אדם להכין את מחשבתו, ואף ההליכה לבית המדרש מצווה היא. מחמת טרדותיו לא הכין מחשבתו קודם שיצא, ולכן שב לביתו. לאחר מכן קם, הכריז בקול ובהתרגשות שהוא הולך לבית המדרש להתפלל, ושוב יצא לדרך.

וכבר נפסק בשולחן ערוך (או"ח סי' צג ס"א), שקודם שיקום אדם להתפלל עליו לשהות, כדי שיכוון לבו למקום.

עוד נפסק בשולחן ערוך (או"ח סי' צח ס"א), שהמתפלל יכוון לפירוש המילים היוצאות מפיו, ויחשוב כאילו השכינה כנגדו. עליו להסיר את המחשבות הטורדות אותו, כפי שהיה מסדר את דבריו ומכוון בהם אילו דיבר לפני מלך בשר ודם. והרמ"א מוסיף, שקודם התפילה יחשוב ברוממות הבורא ובשפלות האדם.

מידה טובה וחסידה

'וַתֵּצֵא לֵאָה לִקְרָאתוֹ' (בראשית ל טז)

לאה אמנו יוצאת לקראת יעקב בשובו מן השדה. עוד בטרם ייכנס לביתו, היא מודיעה לו שעל פי ההסכמה שבינה לבין רחל, עליו לבוא באותו ערב לאוהלה. מדוע מיהרה לצאת לקראתו? הרי יכולה הייתה להמתין עד שיבוא, ואז לומר לו את הדברים!

מבאר **רבנו האור החיים הקדוש** (בראשית ל טז): אילו המתינה לאה עד שייכנס יעקב לאהלה של רחל, ואחר כך הייתה מבקשת ממנו לצאת משם, היה נגרם לרחל צער גדול. לפיכך הקדימה ופגשה אותו קודם שנכנס. האור החיים הקדוש מכנה זאת 'מדה טובה וחסידה', ומוסיף שכל מגמתה של לאה הייתה להעמיד את השבטים הקדושים.

מסופר על הרב הקדוש **רבי יצחק מוורקי** זיע"א. אדם נכנס במרמה למטבח וגנב את קדרת מרק הבשר שהוכנה לרבי. כשהגיע המשמש להגיש את המאכל, ראה קדרה ובה מים ואגודת עשב, ששימשו להדחת הכלים.

סבור היה שזהו התבשיל המוכן, סינן את המים במכסה הקדרה והביאם לפני הרבי. הרבי שתה את אשר הוגש לו כאילו היה מרק.

לאחר מכן הבחין המשמש בתבן שהיה בקערה והקים צעקה. החסידים מצאו את הגנב ורצו להכותו. הרבי מוורקי קרא לאיש להיכנס לחדרו, ומשם שלח אותו לביתו כדי שלא לביישו.

שכר העמל

'וְהָיָה שְׂכָרִי' (בראשית ל לב)

יעקב אבינו מבקש לקבוע את שכרו בעד רעיית צאנו של לבן. הוא מציע שכר שיהיה ניכר לעין: הצאן שיוולדו ובהם סימנים מסוימים יהיו שלו, ושאר הצאן יישארו ללבן. כך יוכל לבן לבדוק את עדרו של יעקב ולראות אם לקח דבר שאינו שייך לו. יעקב אף אומר לו: 'ועִנתה בי צדקתי ביום מחר', ומקבל עליו שכל צאן שאין בו הסימן המוסכם ויימצא אצלו, ייחשב גנוב בידו.

מה היו הסימנים הללו? 'נקוד' – נקודות קטנות על גוף הבהמה; 'טלוא' – כתמים רחבים. בכבשים נקבע גם סימן של צבע כהה, 'חום'. עוד נזכרו בהמשך הפרשה צאן 'עקודים', שסימניהם במקום שבו עוקדים וקושרים את רגליהם, כפי שפירש **רש"י** (בראשית ל לט). שלוש צורות שונות של סימנים מתוארות בפסוק: 'ותלדן הצאן עקודים נקודים וטלואים'.

עומד **רבינו האור החיים הקדוש** (בראשית ל לב) על שינוי בין התנאי שקבע יעקב לבין הצאן שנטל לבסוף. בתנאי נזכרו נקודים וטלואים, וכן חום בכבשים; ואילו אחר כך נאמר שליעקב נולדו גם עקודים. כיצד לקח צאן שלא נכללו בשכר שהוסכם עליו?

מבאר רבנו, שבתחילה אכן לא ביקש יעקב לקחת את העקודים; בהסכם נקבע שהצאן בעלי הסימנים יוצאו מן העדר לפני שיתחיל לרעותו בשכר זה. אילו היה יעקב כולל בשכרו גם את העקודים, היה צריך להוציא אף אותם, ובעדר הנשאר לא היה עוד סימן לובן שעל ידו ייוולדו צאן בעלי הסימנים. יעקב ביקש להשאיר את העקודים בעדרו של לבן, כדי שהצאן יביטו בהם וילדו גם נקודים וטלואים. וכלשון רבנו: 'כי לא עלה על דעתו של יעקב לרמות לבן בשום אופן בעולם'.

אולם לבן הבין מה מבקש יעקב לעשות, והוציא מן העדר גם את העקודים. יתרה מזו, הוא הסיר כל צאן שהיה בו סימן לובן. בכך נטל גם את הצאן שהיו אמורים להישאר, ופגע באפשרותו של יעקב לקבל את שכרו. אם אין בעדר כלל צאן בעלי סימנים, מנין ייוולדו הנקודים והטלואים? מגדיר האור החיים הקדוש את התוצאה במילים קצרות: 'ומעתה פקע שכרו של יעקב'.

משום כך הציג יעקב לפני הצאן מקלות שפיצל את קליפתם, ונראה בהם הלובן. כך נולדו צאן בעלי הסימנים, והוא קיבל את שכר טרחתו. גם נטילת העקודים מתבארת עתה: בהוציאו אותם עם יתר הצאן בעלי הסימנים, גילה לבן שהוא כולל אף אותם בחלקו של יעקב. לכן לקח יעקב גם את העקודים שנולדו לאחר מכן. מעשיו באו להציל את השכר שלבן ביקש למנוע ממנו.

אלא שבהמשך הפרשה מעורר רבנו קושי נוסף (בראשית ל מא). עתה כבר היו בעדר עקודים ונקודים, ובכל זאת המשיך יעקב להציב את המקלות בפני הצאן המקושרות, המקדימות להתעבר, ובשעה שהיו הצאן מתאחרות לא הציגם. נמצא שהקשורים היו ליעקב והעטופים ללבן. לכאורה, בכך היה חלקו של יעקב גדול יותר ממחצית הרווח. שואל האור החיים הקדוש: אמנם היה עליו להציל את שכרו, אבל כיצד הותר לו ליטול כל כך הרבה?

מזכיר רבינו שכאשר לא נקבע תנאי אחר, חלק הרועה ברווח ברעיית צאן זו הוא שליש. ומדגיש: 'אין ליעקב להציל מהרמאי אלא דבר שנוגע לו בדין'. רמאותו של לבן אינה מתירה ליעקב לקחת מעבר למגיע לו.

ושני ביאורים מציע רבינו: אפשר שלא כל המקושרות ילדו צאן בעלי סימנים, אלא רובן. לבן קיבל אפוא גם חלק מן המקושרות, נוסף על העטופים, ובצירוף שני החלקים הגיעו ללבן שני שלישים מן הרווח. לפי זה, כשנאמר 'והקשורים ליעקב', הכוונה לרוב הקשורים. וביאור שני, אפשר שנטל יעקב גם כנגד גזילות נוספות שגזל ממנו לבן, כדי להציל את אשר נלקח ממנו.

מעשה בשני מתווכים שבאו לדין תורה לפני הרב הקדוש **רבי לוי יצחק מברדיטשוב** זיע"א. האחד עסק במסחרים קטנים, והאחר היה מתווך חשוב העוסק בעסקאות גדולות.

ביום השוק ראה המתווך הקטן ברחוב אחד עגלות טעונות סחורה, שכבר כמה ימים אין לה קונים. ברחוב אחר עמדו עגלות טעונות סחורה אחרת, ואף היא לא נמכרה. הוא בירר מהיכן באו הסחורות, והבין שאם יחליפו בעליהן ביניהם את המטענים, יוכל כל אחד למכור את הסחורה שיקבל במקום מגוריו ולהרוויח יפה.

אך, כיון שבעלי הסחורות לא הכירוהו כמי שעוסק במסחרים גדולים, והוא חשש שלא יקבלו את הצעתו, פנה אל המתווך החשוב וסיפר לו על העסקה.

הלה ראה שההצעה טובה, והשניים הסכימו לפעול יחד ולחלק ביניהם את דמי התיווך בשווה. המתווך החשוב הציע לסוחרים את חילופי הסחורות; הם הסכימו, ביצעו את העסקה, הרוויחו ושילמו לו את שכרו.

כשבא המתווך הקטן לבקש את מחצית השכר, סירב חברו לתת לו. טענתו הייתה, שמעולם לא הרוויח סכום גדול שכזה בעסקה אחת. די לו אפוא בסכום שהוא רגיל להרוויח ביום, ואפילו יוסיף לו עליו מעט, אין לו עוד על מה להתלונן.

המתווך הקטן עמד על תביעתו: הוא שהגה את העסקה, והוא שהביא אותה לחברו; והרי הסכימו בפירוש לחלוק את השכר בשווה. מה עניין הרווחים שהיו לו בימים אחרים להסכם הזה?

באו השניים לפני בית הדין אצל הרב הקדוש מברדיטשוב. לאחר ששמעו את טענותיהם, פסקו הדיינים שעל המתווך הגדול לשלם את מחצית דמי התיווך, כפי שהתחייב. אולם הוא לא קיבל את הדין ויצא לביתו בכעס. המתווך העני שב אל הרבי וביקש שיעמוד לימינו: בזה תלויה פרנסתו ופרנסת בני ביתו, ואין בידו כוח לעמוד מול שותפו התקיף.

שלח הרבי לקרוא למתווך הגדול. הלה בא, אך גם לאחר שהרבי דיבר על לבו והפציר בו לקבל את הדין, לא הסכים.

אמר לו הרבי שישמע מעשה שאירע לו, ופתח: 'הנה אני גם כן עוסק בסרסרות. וזה מלאכתי להיות סרסור בין ישראל לאביהם שבשמים'. הוא מוליך למעלה את זכויות ישראל, ומביא לעולם שפע טובה.

פעם אחת, סיפר הרבי, ראה בידי ישראל שלושה מיני סחורה: חטאים, עוונות ופשעים. סחורה זו גורמת להם נזק והפסד. לעומת זאת, במרום נמצאים שלושה מינים אחרים: סליחה, מחילה וכפרה, שאין המלאכים נצרכים להם, שהרי אין בהם יצר הרע. עלה בדעתו לתווך בעסקת חליפין: ישראל יוציאו מידיהם את החטאים והעוונות, ויקבלו תמורתם סליחה, מחילה וכפרה.

כשבא להציע את העסק לפני הקדוש ברוך הוא, נשלח תחילה אל ישראל, לשאול אם ירצו בו. אלא שקשה היה להם להיפרד מן החטאים שהשקיעו בהם ממון, יגיעה וזמן. הם לא החשיבו את הסחורה שהוצעה להם תמורתם, ולא רצו לעשות את החליפין. לבסוף הבטיח להם שיוסיף הקדוש ברוך הוא עוד טובה על הסליחה והמחילה.

גם בכך לא הצליח מיד. הרבי סיפר שהתייגע לחפש את השעות שבהן יהיו לבבות ישראל נכונים לשוב: בשבתות ובמועדים, ובמיוחד בעשרת ימי תשובה. לאחר שעלה בידו לרצותם, בא לפני הקדוש ברוך הוא והביא את בקשתם לקבל תוספת על הסחורה שהוצעה להם.

והנה ראה במרום עוד שלושה מיני טובה: 'בני, חיי ומזוני' – בנים, חיים ופרנסה. אף לאלו אין העליונים זקוקים; הם אינם צריכים להעמיד בנים, אינם מתים ואינם אוכלים ושותים. פרש הרבי את ידיו בתפילה וביקש להוסיף לישראל את שלוש הטובות הללו. תפילתו התקבלה, והעסק נגמר.

בטרם ירד, שמע קול הקורא לו ושואל מה יהיה שכרו על כל טרחתו למען ישראל. השיב שאין הוא מצפה לקבל מהם דבר, ומאת הקדוש ברוך הוא יקבל כפי אשר ייטב בעיניו. אז נמסרו בידו שלוש הטובות שהוסיף לישראל, שיוכל להשפיע מהן למי שיחפוץ.

כשסיים, אמר הרבי למתווך: השכר שקיבלתי בעד תיווכי מסור בידי. אם תקבל את הדין ותשלם לבעל דינך, יהיו לך חיים; ואם לאו, חלילה, יהיה ההפך. גם אז לא אבה האיש לשמוע, והלך לביתו בכעס.

לא עברו אלא שעות מועטות, והמתווך נחלה בחולי כבד ונפל למשכב.

כאשר נואשו הרופאים מחייו, שלח אל הרבי לבקש מחילה, וקיבל עליו את הדין, ולמותר לציין שאכן נרפא תיכף ומיד.

(מאוצרותיו ושיחותיו של הגאון רבי מנחם מנדל פומרנץ שליט"א)

פניני אור החיים

המשך מעמוד א'

הנס הגדול יותר

'וַיְזַקֵּר אֶת אֶחָיו עִמּוֹ וַיִּרְדֹּף אַחֲרָיו דֶּרֶךְ שִׁבְעַת יָמִים וַיַּדְבֵּק אֹתוֹ בְּהַר הַגִּלְעָד'. (בראשית לא כג)

לבן רודף אחרי יעקב במשך שבעה ימים, ולבסוף משיג אותו. שואל האור החיים הקדוש: מדוע לא קפצה ליעקב הדרך, כפי שמצינו שנעשה לו בעבר, וכפי שנעשה אף לאליעזר עבד אברהם?

לכאורה, דווקא בשעה שהוא בורח מן הרודף היה זה הזמן המתאים ביותר לנס כזה. אילו קפצה לו הדרך, לבן כלל לא היה משיגו.

אומר האור החיים הקדוש: כאן רצה הקב"ה ללמד את יעקב דבר גדול יותר. **אין הוא צריך לברוח מלבן**. גם אם לבן ישיג אותו, לא יוכל לעשות לו דבר שלא ברצון ה'. ואכן הקב"ה מזהיר את לבן שלא לדבר עם יעקב מטוב ועד רע.

לפעמים נדמה שהישועה היא שהקושי לא יתקרב אלינו. כאן מלמד האור החיים שיש נס גדול יותר: **שהקושי מגיע עד אליך – ואין לו כוח לפגוע**.

אין ההצלה תלויה רק במרחק מן הסכנה. '**אין כל מעשיו תלויים אלא ביד ה'**".

להוכיח בלי לבייש

'וַיִּחַר לְיַעֲקֹב וַיָּרֶב בְּלָבָן וַיַּעַן יַעֲקֹב וַיֹּאמֶר לְלָבָן מַה פִּשְׁעִי מַה חַטָּאתִי כִּי דָלַקְתָּ אַחֲרָי'. (בראשית לא לו)

אחרי שלבן רודף אחריו ומחפש בכל כליו, יעקב אבינו כועס: '**ויחר ליעקב וירב בלבן**'.

אבל מלמד האור החיים הקדוש שגם הכעס של יעקב היה מסוג אחר. חז"ל אמרו על אותו מעמד: '**קפדנותם של אבות ולא ענוותנותם של בנים**' – ואפילו בשעת המריבה, '**פיוסים היה יעקב מפייס לחמיו**'.

ומוסיף האור החיים הקדוש בדרך אפשר לדייק: נאמר '**וירב בלבן**' ולא "וירב עם לבן", לרמוז שיעקב לא רב עמו בתוך אסיפת אנשים ולעיניהם, אלא **ביחידות**.

למה? '**שלא יכלם לבן בתוכחתו**'.

יש זמנים שבהם צריך לומר את האמת ולהעמיד דברים על מקומם. אבל גם אז אפשר לשמור על כבודו של השני: להוכיח – ולא להשפיל; לומר את הטענה – ולא להפוך אותה לבושה ברבים.

יושר שנבחן בזמן

'קָטֹנְתִּי מִכֹּל הַחֲסָדִים וּמִכָּל הָאֱמֶת אֲשֶׁר עָשִׂיתָ אֶת עַבְדֶּךָ כִּי בְמַקְלִי עָבַרְתִּי אֶת הַיַּרְדֵּן הַזֶּה וְעַתָּה הָיִיתִי לִשְׁנֵי מַחֲנוֹת'. (בראשית לב יא)

יעקב אבינו אינו אומר רק: הייתי אצלך שנים רבות. הוא מדגיש: '**זה עשרים שנה אנכי עמך**'.

שואל האור החיים הקדוש: למה חשוב להזכיר את מספר השנים?

ומבאר: בזמן מועט גם גנב ורמאי יכול להיזהר ולהסתיר את מעשיו. אבל **לאורך זמן** קשה לאדם להחזיק הצגה שאינה אמיתית. יעקב מצביע על עשרים שנה רצופות, '**וכולם שוים לטובה**' – שנים של יושר ונאמנות.

ועוד מדייק האור החיים במילה '**עמך**': יעקב לא היה לצד אדם תמים שאינו מבחין ברמאות, אלא לצד לבן, שהיה יודע לזהות ערמה. אילו היה יעקב מרמה אותו, לבן היה מבחין בכך.

יושר אמיתי אינו נמדד ברגע אחד מרשים. הוא נבחן כשהימים הופכים לשנים, והשנים נשארות באותו קו ישר.

מתיבתא אור החיים

כתב רבינו (בראשית כח יג): **והנה ה' נצב עליו. ירמוז גם על יעקב, על דרך אומרם ז"ל** (ב"ר מז ו) **האבות הם מרכבה לשכינה, ולהיות שהוא רגל רביעי יאמר בדיוק נצב עליו יותר מעל אברהם ויצחק כי הוא עיקר העמדת הכסא.**

מדברי רבינו משמע שלפי פשט הכתוב אין הכוונה על יעקב, אלא שיש בפסוק רמז גם ליעקב. וציינו **המפרשים**, שיש בזה שתי דעות במדרש (שם סט ג), אם 'עליו' היינו על הסולם או על יעקב. וכוונת רבינו לבאר גם לדעה שהכוונה על הסולם, שעל כל פנים יש רמז בפסוק גם על יעקב. ו**בסגולת משה** כתב לבאר בעוד אופן, שלפי פשוטו כוונת הפסוק שה' עמד אצלו לשמור עליו, ולא שעמד עליו ממש, ולזה כתב רבינו שהפסוק רומז שכביכול ה' עמד עליו ממש. או שכוונת רבינו לומר, שאף שלא עמד על יעקב לבדו, כי יש ארבעה רגלים למרכבה, על כל פנים עמד 'גם' על יעקב.

ועל דברי רבינו שיעקב הוא רגל רביעי במרכבה, הקשו **המפרשים** שהרי מבואר בזוהר (וישלח קעו:) שיעקב הוא רגל שלישי במרכבה, ודוד המלך הוא הרגל הרביעי. עוד הקשו, שבמדרש (ב"ר סח יב) מובא שהראה ה' ליעקב במראה הסולם כסא של שלוש רגלים, ואמר לו שהוא רגל שלישי. ובישוב דברי רבינו כתבו בכמה אופנים:

א. יש שכתבו מכח קושיה זו, שיש טעות סופר בדברי רבינו, וצריך לומר 'שהוא רגל שלישי'. וכתב **בשו"ת הד"ר** (ח"א סי' כט אות קיט) שגם לפי גירסא זו נקרא יעקב 'עיקר העמדת הכסא', כמו שכתב רבינו בהמשך דבריו, והיינו על פי המבואר בגמרא (תענית כה.) שהצדיקים עתידים להסב על שולחן שיש לו שלוש רגליים, ואם כן הרגל השלישי היא העיקר שעל ידה עומד הכסא, והרגל הרביעי אינה אלא לתוספת, ועל כן יעקב שהוא השלישי נקרא עיקר העמדת הכסא.

ובספר **ענן הקטורת** כתב שכן מוכח מלשון רבינו, שכתב שהמרכבה ניצבת על יעקב 'יותר מעל אברהם ויצחק', ולא הזכיר גם את הרגל הנוספת שהיא אדם הראשון או דוד המלך, משמע שיעקב היה השלישי.

ב. יש שכתבו שהעיקר כמו הגירסא שלפנינו, וביארו דברי רבינו על פי המבואר בזוהר (ויחי רח:) שעד שבא דוד היה הכסא עומד על אדם הראשון והאבות. ולפי זה נמצא שבאותו זמן היה יעקב רגל רביעי במרכבה, כיון שאדם אברהם ויצחק היו שלוש הרגליים הראשונות, ורק לאחר שבא דוד, נהפך יעקב להיות הרגל השלישי.

אך בספר ענן הקטורת הקשה על תירוץ זה, מדברי הגמרא במסכת ברכות (לב.) שלאחר שאמר ה' למשה 'ועתה אניחה לי ויחר אפי בהם ואכלם ואעשה אותך לגוי גדול' (שמות לב י), אמר משה, רבונו של עולם ומה כסא של שלש רגליים אינו יכול לעמוד לפניך בשעת כעסך, כסא של רגל אחד על אחת כמה וכמה. ופירש רש"י 'שלוש רגליים אברהם יצחק ויעקב', ומבואר שבזמן משה לא היה הכסא אלא של שלוש רגליים ולא של ארבע, ולא כפי שנתבאר שגם קודם שבא דוד היו ארבע רגליים במרכבה.

ג. בבית ישראל (גוטמן) כתב ליישב דברי רבינו, שכן מצינו בסדר התקיעות, שאף שיעקב קדם לדוד, מכל מקום דוד נחשב שלישי, ויעקב נחשב רביעי. שהרי התקיעה ראשונה היא כנגד אברהם, ושברים כנגד יצחק ותרועה כנגד דוד, ותקיעה אחרונה כנגד יעקב, ולפי זה נמצא שדוד הוא השלישי ויעקב הוא הרביעי, וכן הוא גם ברגלי המרכבה שיעקב הוא הרביעי.

ד. בצמח ה' לצבי (פיליב) כתב ליישב דברי רבינו, על פי מה שכתב רבינו בחיי (שמות כז ט) שסדר ארבע רוחות השמים במדור העליון לפי סדר המרכבה העליונה הוא דרום, צפון, מערב ומזרח. עוד ביאר רבינו בחיי (שם כו כה) שדרום הוא כנגד אברהם, וצפון הוא כנגד יצחק, ומזרח הוא כנגד יעקב, ומערב הוא כנגד דוד. ולפי זה נמצא שלפי סדר העולם העליון, יעקב שהוא כנגד צד מזרח הוא הרגל רביעי במרכבה כדברי רבינו. ועוד יש להאריך בזה בעז"ה ועוד חזון למועד.

אור הישועות
מכתבי הלומדים

ישועה כנגד התחזיות השחורות של הרופאים

שח הגה"צ **רבי אברהם אלימלך בידרמן** שליט"א: ישועות רבות ונפלאות זכו לראות אלה שקיבלו על עצמם להגות בקביעות בספר הקדוש **אור החיים**. אחת מהן היא סיפורו המפורסם של הגאון הצדיק **רבי הלל שלעזינגער** זצ"ל, שמלמד אותנו על כוחה של אמונה והתמדה.

רבי הלל, שזכה להערכה רבה בעולם התורה, נישא אך לצערו, במשך שנים רבות לא זכה לפרי בטן. לאחר ניסיונות רבים ולבבות שבורים, פנה בלית ברירה לרופא גדול ומנוסה, שנחשב מהמומחים בתחומו. הרופא, שבחן את הממצאים הרפואיים, פסק באופן נחרץ: "רבי יהודי, כאשר יצמחו עשבים על כף ידי - אז ייוולדו לך ילדים!" דברים אלו נאמרו מתוך כוונה ברורה להניא אותו מלהמשיך ולנסות, שכן לשיטתו, הסיכויים שיביא ילדים לעולם היו אפסיים.

רבי הלל, ששמע את הדברים הקשים, לא נתן לייאוש להכריע אותו. במקום להיכנע למציאות כפי שהוצגה בפניו, הוא החליט לפנות למקום שממנו נובעת הישועה האמיתית. בלי להתמהמה, עלה לציונו של האור החיים הקדוש בהר הזיתים. שם, בינות לעצי הזית, מול ציונו הקדוש, שפך את ליבו בתפילה רוויית דמעות וקיבל על עצמו התחייבות: בכל שבוע ילמד מספרו הקדוש של האור החיים, **אור החיים על התורה**, באופן קבוע ומתמיד.

ואז אירע הנס. כעבור שנה בדיוק, נולדה בתו הבכורה של רבי הלל. ההתרגשות וההודאה לה' מילאו את ליבו, והאמונה בכוחו של הצדיק רק התחזקה. במשך השנים, זכה רבי הלל להקים דור ישרים מבורך של תלמידי חכמים וגדולי תורה. מבין צאצאיו נמנים הגאון הצדיק רבי משה הלבערשטאם זצ"ל, חבר הבד"ץ של העדה החרדית בירושלים; הגאון רבי סנדר פריינד זצ"ל; והגאון רבי משה נחום שפירא זצ"ל.

סיפור זה ממחיש את גודל מעלתו של לימוד תורת הצדיקים ובמיוחד כוחו של ספר אור החיים. הוא מעיד על כך שבזכות אמונה פשוטה ותפילה ממעמקי הלב, אפשר לזכות לישועות גדולות גם במצבים שנראים אבודים לחלוטין, ואסור ליהודי להתייאש כלל.

ספרי "אור החיים" בהוצאת המכון

סט חומש אור החיים המבואר
דברי האור החיים מוגהים ומבוארים בהרחבה במדורי "מאורי אור" ו"מאורי החיים", להבנת עומק דבריו וכוונתו.

סט חוברות אור החיים משולב
ביאור משולב בשפה ברורה, בתוספת מדור "תורת חיים"; מחולק ל-48 חוברות נוחות לנשיאה וללימוד.

פרי תואר המבואר
חיבורו ההלכתי של האור החיים על יורה דעה, עם ביאורים, ציונים ומדור מסכם של פסקיו והלכותיו.

מוסרי אור החיים
לקט מדברי האור החיים הק' על דרך המוסר עם ביאור דבריו.

חיים כולכם היום
דרכי חיים והנהגות ממשנת האור החיים, מסודרות לפי ימות השנה והמועדים.

פניני אור החיים
פנינים נבחרות מתורת האור החיים, ערוכות לפי נושאים וענינים.

אור החיים עם ביאור משולב
ביאור קצר ובהיר המשולב ברצף דברי האור החיים, לצד ליקוטים משלימים משואר ספריו.

אור החיים לוח יומי
ספר האור החיים בחלוקה יומית לכל ימות השנה.

שולחן שבת עם אור החיים
מאמרים לפרשיות ולמועדים על פי תורת האור החיים, מעובדים בשפה פשוטה ובניקוד מלא.

חפץ ה' המבואר
חיבורו של האור החיים על מסכת שבת, מוגה על פי דפוס ראשון ומלווה בביאור, ציונים ומראי מקומות.

אוצרות אור החיים מתיבתא
אוצר ביאורים וחידושים על ספר אור החיים הקדוש.

ספיר ויהלום אור החיים
מתוך שיעורי ושיחות הגאון רבי מנחם מנדל פומרנץ על פרשיות השבוע והמועדים, בשילוב משלים, סיפורי צדיקים, הנהגות ופנינים.

מפתח של חיים
עשרות אלפי פנינים מספר אור החיים, מסודרות לפי ענינים, אישים ומאורעות, בתוספת תולדות רבינו.

מגילת אסתר - אור החיים
מגילה מבוארת, עם "ראשון לציון" המבואר וליקוטים מספרי האור החיים על סדר המגילה.

ראשון לציון המבואר
ספר "ראשון לציון" לרבינו חיים בן עטר, בתוספת ביאורים.

פרק שירה אור החיים
פרק שירה עם ביאור המלוקט מתורת האור החיים, בתוספת נוסח בעל השל"ה.

באור החיים
פרקי חיי ותולדות האור החיים הקדוש, מלווים בתמונות ומסמכים נדירים מתקופתו.

הגדה של פסח אור החיים
ליקוט מכתבי האור החיים על ההגדה, עם ביאורים, הערות וציונים, בתוספת "ראשון לציון" המבואר על שיר השירים.

ניתן להשיג בנדרים פלוס

זכיתם לישועה בזכות הלימוד בספר 'אור החיים' הקדוש? נשמח שתשתפו אותנו! שלחו את סיפורכם אלינו למייל: m028039999@gmail.com או לפקס 02-5385689 או ב'נדרים פלוס' - באר ישראל

מחוברים לחיים
לשמיעת שיעורים ודרשות
חייגו: 03-617-1077

דברי תורה מאת
רבי מנחם מנדל
פומרנץ שליט"א
(פר' ויצא
תשפ"ג – ביהמ"ד
באר ישראל)

עינים מאירות
על התורה והמועדים

גיליון נ"ז
פרשת ויצא
תשפ"ז

ויפגע במקום

יעקב תיקן תפילת ערבית ◆ רשות או חובה ◆ וישכב במקום ההוא ◆ סוד 'הזכו כברז'

תקנת התפילות

תפילות - אבות תיקנום. אברהם תיקן תפילת שחרית, יצחק תיקן תפילת מנחה, ויעקב תיקן תפילת ערבית. לא ראי זו כראי זו, ובכל תפילה נתקנה בחינה חדשה שלא היתה לפניה, כי כל אחד מן האבות הקדושים סידר תפילה לפי מידתו ומעלתו, כפי עבודת ה' שנאחז בה כל ימיו, וכל אחת מהן משלימה את חברותיה, עד שנעשות כולן כאגודה אחת להשלים נפש האיש הישראלי בכל חלקי היום ובכל תקופות חייו, למען ילמד לירא את ה' כל הימים - לרבות את הלילות.

כך אמרו חז"ל (**ברכות** כו:): "איתמר, רבי יוסי ברבי חנינא אמר, תפלות אבות תקנום; רבי יהושע בן לוי אמר, תפלות כנגד תמידין תקנום וכו'. תניא כוותיה דרבי יוסי ברבי חנינא, אברהם תקן תפלת שחרית - שנאמר (בראשית יט כז) 'וישכם אברהם בבקר אל המקום אשר עמד שם', ואין עמידה אלא תפלה, שנאמר (תהלים קו ל) 'ויעמד פינחס ויפלל'; יצחק תקן תפלת מנחה - שנאמר (בראשית כד סג) 'ויצא יצחק לשוח בשדה לפנות ערב', ואין שיחה אלא תפלה, שנאמר (תהלים קב א) 'תפלה לעני כי יעטף ולפני ה' ישפך שיחו', יעקב תקן תפלת ערבית - שנאמר (בראשית כח יא) 'ויפגע במקום וילן שם', ואין פגיעה אלא תפלה, שנאמר (ירמיה ז טז) 'ואתה אל תתפלל בעד העם הזה ואל תשא בעדם רנה ותפלה ואל תפגע בי'".

זמן תפילת ערבית – עת חושך רוחני

במאמר זה נבקש לעסוק בענינה של תפילת ערבית. וראוי הדבר לציון, כי דווקא יעקב אבינו שזכה כי תהא מיטתו שלימה, וממנו יצאו שנים עשר שבטי ישורון, הוא שתיקן תפילה זו המורה על זמן הערב והקושי. לכאורה מתבקש היה כי יעקב אבינו יתקן תפילה העוסקת בהודאה על חסדי ה' ועל כל אשר זכה לו. אך דווקא הוא זה שתיקן להם לישראל את הדרך לעמוד בקושי הגלות והנסיונות.

ואכן מובא הרבה מאוד בדברי חז"ל ובספרים הקדושים כי החושך הוא סמל לקושי ונסיון, ו'ערב' מלשון עירובי תחומין, זמן מעורב שאין בו ברירות ובהירות. ובאמת על חייו של יעקב אבינו דרשו חז"ל (ב"ר פד ג) את הפסוק (**איוב** ג כו) 'לֹא שָׁלַוְתִּי וְלֹא שָׁקַטְתִּי וְלֹא נָחְתִּי וַיָּבֹא רֹגֶז'. ואמרו: "לא שלותי ולא שקטתי, לא שלותי מעשו ולא שקטתי מלבן ולא נחתי מדינה, ויבא רוגז, בא עלי רגזו של יוסף". וכפי שאמר יעקב אבינו עצמו בעומדו לפני פרעה (**בראשית** מז ט) 'מְעַט וְרָעִים הָיוּ יְמֵי שְׁנֵי חַיָּי'. כי כל ימיו היו משך אחד של יסורים וקשיים, התמודדויות ונסיונות.

והנה ידועים דברי חז"ל (ראה **תנחומא** לך לך ט) כי מעשי האבות סימן לבנים, **ורבינו הרמב"ן** (**בראשית** יב ו, **שם** לב ד, ועוד) בנה על יסוד נאמן זה בנינים גדולים בפירושו לתורה, לפרש כל אריכות דבריה בסיפורי מעשי האבות על דבר מה שאירע לבניהם אחריהם, ללמוד מוסר ולכלכל אורחות בדרך הישר והטוב.

ומעתה יש לפרש, כי יציאת יעקב אבינו מבאר שבע והליכתו חרנה, מרמזת על יציאת בניו אחריו מארץ ישראל לגלות, במקום חרון אף. אך בדרכו לגלות עמד יעקב אבינו והתפלל לה' יתברך, 'ויפגע במקום', לקיים מה שנאמר (**תהלים** צב ג) 'לְהַגִּיד בַּבֹּקֶר חַסְדֶּךָ וֶאֱמוּנָתְךָ בַּלֵּילוֹת'. כאשר אור ה' מאיר לו לאדם כבוקר, הכל הולך למישרין וחסד ה' ניכר לעיני כל, אין זו גבורה כל כך להגיד חסדי ה'. אולם עיקר מעלת האדם היא כאשר יודע הוא להכיר באמונת ה' גם 'בלילות' - בזמני קושי וצער.

תפילת יעקב לעומת תפילת אברהם

מטעם זה נקראה כאן התפילה בלשון 'פגיעה', לעומת תפילתו של אברהם אבינו שנקראת 'עמידה' - 'אל המקום אשר עמד שם', וכפי שהבאנו בראשית דברינו מן הגמרא. עמידתו של אברהם בתפילה רומזת על מציאותו על קרקע מוצקה כל ימיו, אשר כל רוחות שבעולם לא יכלו לו לעוקרו ממקומו חלילה. אף כי נזכרה עמידה זו בכתוב בסמוך לתיאור השקפתו מרחוק על הפיכת סדום, אשר עלה קיטור הארץ כקיטור הכבשן, לא זז אברהם אבינו ממקומו אפילו כמלוא נימה, והיתה תפילתו מאירה כבוקר הזה המאיר לעולם.

אין כוונת הדברים לומר כי דרכו של אברהם אבינו היתה סוגה בשושנים. בוודאי קשיים ומהמורות רבים היו מנת חלקו, ובעשרה נסיונות נתנסה. אולם בכל אלו ראה את יד ה' יתברך מכוונת את צעדיו. אברהם אבינו הוא שגילה את אור האמונה בעולם. אברהם לימד את הבריות במי לבטוח ועל מי לסמוך, והוא שנתגלה לו בעל הבירה המנהיג אותה ברחמים, אך טוב וחסד ירדפוני.

תפילת יצחק זתפילת יעקב

לאחר מכן בא יצחק אבינו וגילה מציאות חדשה של תפילה. בתפילתו יצא יצחק מן הבית אל השדה, חוץ לד' אמותיו ולמקום המבטחים, וכאן נעשתה התפילה בבחינת 'שיחה', כלשון הכתוב (**משלי** יב כה) 'דְּאָגָה בְּלֵב אִישׁ יַשְׁחֶנָּה' - 'ישיחנה לאחרים' (ראה **יומא** עה.). תפילתו של יצחק באה מתוך הרגשת האדם בחסרונו, 'תְּפִלָּה לְעָנִי כִּי יַעֲטֹף וְלִפְנֵי ה' יִשְׁפֹּךְ שִׂיחוֹ' (**תהלים** קב א), מתוך הצמצום וההעדר בא העני ושופך שיחו לפני ה'. [ואמנם, יציאתו של יצחק לחוץ לצורך התפילה קשורה בקשר הדוק לתפילתו של יעקב אבינו, וכפי שיתבאר לפנינו].

לעומת אברהם ויצחק, כאשר בא יעקב אבינו להר המוריה, תל תלפיות, מקום שכל פיות פונים בו והתפילות עולות שם למרומים - נקראה תפילתו 'פגיעה'. אין זו רק עמידה, או שיחה שמשיח האדם את אשר על ליבו, אלא תפילה הבאה מעומק הלב, מתוך עוצם הרגשת החיבור והדבקות אל ה' יתברך, דווקא במקום הקושי והצרה.

וכבר אמר **הרה"ק ה'אמרי אמת' זיע"א** (וישלח תרצ"ג), כי בזמן שיש בו הסתר פנים והחושך יכסה ארץ בענן וערפל, צריכים ישראל לכח תפילתו של יעקב אבינו. נאים הדברים למי שאמרם, ויסוד הדברים נכון בכל עת, כי בזמן שיש בו הסתר פנים, מתקבלת תפילתן של ישראל בזכות יעקב אבינו ע"ה.

ובאמת זהו שראה יעקב במחזה הסולם בפרשתנו (**בראשית** כח יב) 'וַיַּחֲלֹם וְהִנֵּה סֻלָּם מֻצָּב אַרְצָה וְרֹאשׁוֹ מַגִּיעַ הַשָּׁמָיְמָה וְהִנֵּה מַלְאֲכֵי אֱלֹקִים עֹלִים וְיֹרְדִים בּוֹ'. סולם זה שראה יעקב אבינו, מלבד הסודות העליונים הגנוזים בו, יש בו כמה רמזים לדרכי העבודה. ובסולם זה ראה יעקב מלאכי אלקים עולים ויורדים, הרומזים לאפשרות קבלת התפילות. אמנם כיון שבאה התפילה מתוך חשיכה, לכן נאמר בה 'ויפגע במקום' - תפילה במפגיע ובחזקה, והיא שזוכה להתקבל.

כיסוד הדברים האלה כתב **רבינו צדוק הכהן מלובלין זיע"א** (**פרי צדיק** פרשת ויצא אות ה), כי יעקב אבינו, 'תושבחתא דאבהן' - המובחר שבאבות, אשר ממנו יצאו כלל ישראל והיתה מיטתו שלימה - הוא הזוכה לתקן את התפילה המכוונת כנגד האור הגדול הבוקע מתוך החושך. ואכן, בזכות תפילתו של יעקב יזכו ישראל לבית המקדש השלישי, "לא כאברהם שקראו הר, ולא כיצחק שקראו שדה, אלא כיעקב שקראו בית" (ראה **פסחים** פח.). והכל על ידי זה שדיבק יעקב עצמו באור ה' ממש, וזכה להאיר לעולם באור העליון.

עולים ויורדים

והנה, אברהם אבינו פרסם בעולם את מציאות ה' יתברך, ובזה פקח את עיני הבריות להאיר לעולם באור האמונה. וכמו שאמרו חז"ל (ב"ר ב ג), "'ויאמר אלקים יהי אור' (בראשית א ג) זה אברהם, הדא הוא דכתיב (ישעיה מא ב) 'מי העיר ממזרח צדק' וגו', אל תקרא 'העיר' אלא 'האיר'". זו היא תפילה הנקראת 'עמידה', אפשר לעמוד, ויש על מי לעמוד.

לאחריו בא יצחק, ותיקן תפילה הנקראת 'שיחה'. כי אחר שנודע לאדם 'לפני מי אתה עומד' - יוכל לבוא ולשפוך שיח לפני הבורא יתברך. ולבסוף בא יעקב אבינו והורה כי אמנם כן הוא, אך יש לדעת כי כל חיי האדם רצופים מעלות ומורדות, פעמים שרואה האדם עצמו עולה בסולם, ופעמים באים עליו זמני הירידה, ואינו מבין את העובר עליו.

במצבים אלו, צריך האדם לזכור כי אין כל חייו עשויים מקשה אחת, אלא יש בהם גם משום חושך הגלות והסתר הפנים, וכפי שעל יעקב אבינו עברו

כמה וכמה הרפתקי, גלות בחרן וגלות במצרים, צרת עשו, צרת דינה וצרת יוסף. ועל כל אלו תיקן יעקב אבינו את תפילת הלילה.

במראות הלילה

יעקב אבינו הוא היחיד אשר עליו נאמר כי ראה מראות אלוקים בלילה, ככתוב (**בראשית** מו ב) 'וַיֹּאמֶר אֱלֹקִים לְיִשְׂרָאֵל בְּמַרְאֹת הַלָּיְלָה וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב יַעֲקֹב וַיֹּאמֶר הִנֵּנִי'. וכתב בזה ה'**משך חכמה**' שם דברים נפלאים וז"ל: "הנה אצל אברהם ויצחק לא מצאנו זה, רק ביעקב כאן, ובויצא, היינו מפני שהיה מוכן לצאת לחוצה לארץ לגור, לכן בא אליו התגלות אלקית בלילה, להראות שאף בלילה, בחשכת הגלות, שורה שכינה בישראל, כמו שאמרו (מגילה כט.) גלו לבבל, שכינה עמהם וכו'. ולזה אמר (תהלים כ ב) 'יענך ה' ביום צרה ישגבך שם אלקי יעקב', שנגלה אליו בלילה". והאריך שם עוד, עיין שם.

הרי מבואר, כי במקום בו שורר החושך - שם שורה כוחו של יעקב אבינו במראות הלילה, להתחבר אל ה' יתברך ולהתדבק בו בכל המצבים.

ישועות נוראות בתפילת מעריב

ומעשה ביהודי אחד שבא לפני **הרה"ק רבי אברהם שלום מסטראפקוב זיע"א** לבקש הימנו ברכה וישועה. נענה הרבי ואמר לו: "אם מבקש אתה להיוושע, צא והתפלל תפילת ערבית, ובקש לך מאת ה' יתברך ככל אשר יחפוץ ליבך. כי **אבי הקדוש בעל ה'דברי יחזקאל' משינאווא זיע"א** אמר, כי בתפילת שמונה עשרה יוכל יהודי לפעול ולבקש כל דבר מאתו יתברך, ואפילו 'חלב יונים'...!"

ומסופר אודות **הרה"ק רבי יחיאל מאלכסנדר זיע"א**, כי כל תפילה מתפילות יומות השנה היתה אצלו בהתלהבות נוראה ובמסירות נפש, מתוך פחד גדול, באימה ביראה ברתת ובזיע, והיה מתפלל בקולי קולות וברגש נפלא. וסיפר אחד מחסידיו, כי היה אצלו פעם אחת לתפילת ערבית של ימות החול, והרגיש בקרבו הרגשות תשובה עצומות ונפלאות שלא זכה להן מאז הימים הנוראים, ונדמתה לו תפילה זו כתפילת ערבית של ליל יום הכיפורים.

מכאן נוכל להבין ולדעת כיצד אמורה להיראות ולהישמע תפילת ערבית, מהו סוד כוחה של תפילה זו שתיקן יעקב אבינו בזמן החושך.

שבחי תפילת הלילה

והנה, עד עתה הראנו לדעת כי הלילה זמן חשיכה והסתר פנים הוא, זמן קושי ונסיון, אשר צריך כל איש ישראל לעמוד בכל אלו בכח שקיבל מאת יעקב אבינו ע"ה. אך יש לדעת כי ישנן גם פנים אחרות לדברים. וכפי שכתב **רבינו בחיי** בספר **חובות הלבבות** (שער אהבת ה' פרק ו) וז"ל: "ויחדתי את התפלה בלילה ואם היא משובחה גם ביום, כי תפלת הלילה היא זכה יותר מתפלת היום לכמה פנים" וכו'. ומבואר שם בדברי קדשו, כי הלילה זמן מנוחה ורגיעה הוא, באין בו עסקי בני אדם ומלאכתם, ואז יוכל האדם להתבונן יותר בתפילתו.

ויש לומר שסמל לזה הוא ענין החלום שראה יעקב, כי החלום הטבעי ענינו ניתוק כבלי הגוף הסותמים בשעות היום את מראות הנפש, ואז יוכל הצדיק לראות בו מראות אלקים. ואכן, יעקב אבינו, הסולם אשר מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה - דווקא מתוך מקום זה תיקן את תפילת הלילה, תפילה השייכת למראות הלילה ויש בה דביקות בה' והתקשרות במפגיע.

בדומה לזה כתב בספה"ק **'מגן אברהם'** ל**הרה"ק המגיד מטריסק זיע"א**, כי תפילת ערבית שתיקן יעקב אבינו היא הבריח התיכון הכולל את כל התפילות, שכן תפילת ה'ערב' מלשון 'ערבות' ונעימות, וזו היא מידתו של יעקב אבינו.

אם כן לכאורה יש כאן כדמות סתירה בדבר, שכן עד עתה הוכחנו כי זמן הערב יש בו קושי ודין ונסיונות, ואילו מאידך הראנו לדעת כי הלילה הוא זמן ערב ונעים, נאה והגון לתפילה.

תוקף האזר - כשמאיר מתוך החשיכה

אך באמת יש לומר כי אלו ואלו דברי אלקים חיים, ואין כאן כל סתירה. כי אמנם מעיקרה באה תפילת ערבית בזמן בו החושך יכסה ארץ והנהגת ה' בבריאה נסתרת, וכן ברמז על חיי האדם באה תפילה זו כרמז על ימים שאין בהם חפץ כביכול, ימי הזקנה והשיבה בערוב ימיו של אדם, בבחינת 'וילן שם כי בא השמש' - אך יש לדעת כי המדבק עצמו בה' יתברך גם בתוקף קושי זמנים אלו - הוא הזוכה להשגות נפלאות ועצומות במראות הלילה.

ויש להוסיף יותר מזה, כי האדם הזוכה להתפלל תפילת שחרית כראוי, וגם תפילת מנחה שלו יש בה טעם; וכן בדרכי העבודה, אם זכה שמשחרית ימיו היו כולם שווים לטובה, ועבד את ה' ביראה כל ימי היותו על אדמתו, אזי כאשר זוכה לימי ה'ערבית', יוכל להרגיש טעם זקנים, זקני תלמידי חכמים שתורתם מתיישבת בהם ודעתם מתיישבת עליהם, ועל ידי זה עומדת תפילתם במקום גבוה, וזוכים למראות הלילה.

'פגיעה' - קפיצת הדרך

והנה כאמור, לשון התורה הקדושה בתפילת יעקב היא (**בראשית** כח יא) 'וַיִּפְגַּע בַּמָּקוֹם', ופירש **רש"י** על אתר: "ורבותינו פירשו לשון תפלה, כמו (ירמיה ז טז) 'ואל תפגע בי', ולמדנו שתקן תפלת ערבית. ושנה הכתוב ולא כתב 'ויתפלל', ללמדך שקפצה לו הארץ, כמו שמפורש בפרק גיד הנשה (חולין צא:)". מבואר בדברי רש"י, כי אמנם 'ויפגע' לשון תפילה, אך מה שלא נכתבה לשון זו בפירוש, בא לרמוז על קפיצת הארץ שהיתה לו ליעקב אבינו ע"ה.

והנה, על לשון 'פגיעה' כבר פירשנו כי באה ללמד על הפצרה ודביקות, אך הגמרא (**חולין** שם) מוצאת בזה רמז לקפיצת הדרך. כי תחילה הלך יעקב לחרן, וכאשר

מזבא הרבה מאוד בדברי חז"ל ובספרים הקדושים כי החושך הוא סמל לקושי ונסיון, ו'ערב' מלשון עירובי תחומין, זמן מעורב שאין בו ברירות ובהירות

הגיע לחרן נזכר שעבר בהר המוריה ולא עצר שם להתפלל. אמר, 'אפשר עברתי על מקום שהתפללו אבותי, ואני לא התפללתי'. ואכן, מיד כאשר העלה על דעתו לשוב לירושלים קפצה לו הארץ והגיע לשם, ומיד 'ויפגע במקום' והתפלל שם. כאשר סיים תפילתו ביקש לשוב לחרן, אמר הקדוש ברוך הוא, 'צדיק זה בא לבית מלוני ויפטר בלא לינה', מיד שקעה השמש והוכרח יעקב ללון שם.

אמנם עדיין יש להבין לפי זה, מהי השייכות בין תפילת ערבית שתיקן יעקב אבינו, עם כל המעלות הנשגבות שנתקנו בה וכפי שנתבאר בארוכה - ובין קפיצת הארץ שקפצה לו בשעה זו.

גדר קפיצת הדרך - חיבור אל הקדושה בדביקות

על נקודות אלו עומד רבינו ה**שפת אמת** (**בראשית**, ויצא תרל"ד), ולומד מכך יסוד גדול ועצום; כי באמת אם ירצה האדם בכל עוז, יוכל לעורר את קדושת ה' יתברך בכל מקום, ומכח תשוקה נוראה זו שוב אין טבע העולם עומד בפניו כלל, עד שיוכל הר המוריה להיעקר ולבוא למקומו. וזהו הטעם שנעקר הר המוריה ובא למקומו של יעקב אבינו, אף שהיה מרוחק ממנו מאוד, כיון שהתעוררותו ותשוקתו והכנתו היו גבוהות ונעלות מאוד, עד שמשך אליו את המקום הקדוש ביותר הקיים בעולם, 'שער השמים', מקום בית המקדש של מטה המכוון כנגד בית המקדש של מעלה. כי כאשר בא בבחינת ה'נפש' שבו אל קדושת בית המקדש, בא אליו הר המוריה גם מבחינת ה'עולם' והמקום.

ועל כך כותב רבינו הבחנה נפלאה, כי באמת זו ממש היא בחינת תפילת ערבית. שהרי מצד עצם זמן התפילה, הרי היא בזמן של חושך, וזמן זה אינו ראוי אל האור, ומה גם להארה גדולה כזו - השראת קדושת בית המקדש שלא במקומו. אלא שעל ידי רצון האדם יוכל לעורר הארה נפלאה שלא כדרך הטבע. כי הכל תלוי ברצון האדם.

הרי מבואר כאן דבר נפלא; גם אחר כל מה שפועל האדם להתעורר ולדרוש את המקום אשר יבחר ה' כמכון לשבתו, ובא אל המקום אשר עמד שם אברהם, ואליו יצא יצחק לשוח בשדה, עדיין לא יצליח לעורר את האהבה עד שתחפץ - עד שיבוא זמן תפילת ערבית - זמן החושך והגלות, זמן שלכאורה מושל בו הסתר פנים - ודווקא אז יוכל לבוא אל המקום הנעלה והנכבד, ותקפוץ לו הארץ.

וזהו שכתב רש"י 'ללמדך שקפצה לו הארץ', כי דבר זה יסוד מוסד הוא לעולם, ויש ללמוד ממנו את דרכי העבודה, כי מכאן ילמד כל אדם שאין מקום בעולם שלא יוכל להגיע אליו אם רק ירצה באמת, ובכל מקום אשר אליו שלחו ה' יתברך, יוכל להרגיש את ההארה הפנימית על ידי נקודה של אמת, ולהביא לשם את קדושת בית המקדש, כל אחד ואחד לפי דרגתו ומצבו.

אלו הם דברי השפת אמת, המיוסדים על יסודות נאמנים.

מדוע נמלך יעקב אבינו בדעתו?

אמנם עדיין יש לנו להבין את עצם דברי הגמרא, בם נתבאר כי היה כאן שינוי בדעתו של יעקב אבינו ע"ה, שבתחילה הלך עד לחרן, ורק כשהגיע נמלך בדעתו להתפלל במקום שהתפללו בו אבותיו, ואז קפצה לו הארץ ותיקן תפילת ערבית.

ויש להבין, מה סבר יעקב בתחילה ומה נתחדש לו לאחר מכן, וביותר, הכיצד זה דווקא אחר שחזר בו עמד וחידש תקנת תפילה שלא היתה עד עתה?

והנה, ידוע שאמר **רבינו הבעל שם טוב הקדוש זיע"א**, כי כאשר אדם רוצה לצאת לדרכו, מוטב לו שיקח עמו תפילת ערבית כשמירה לדרכו, כי בכל מקום שבו יתפלל מעריב - יהא שמור מן המזיקים. ואם כן שמא יש לפרש, כי מפני שביקש יעקב אבינו ללון שם, אחר ארבע עשרה שנה שלא שכב על משכבו - ביקש לתקן תפילת ערבית, כשמירה על עצמו במקום סכנה. ולפי זה מיושב מפני מה חידש תקנת תפילה דווקא עתה כאשר עלה בדעתו ללון שם במקום שהתפללו בו אבותיו.

אמנם, בוודאי יש כאן עומק מלבד זה, מהו ענין תקנת תפילת ערבית לכאן דווקא, ומהו הענין בזה שהלך יעקב אבינו ולאחר מכן שב על עקבותיו.

אור ה' מעלים את כל הרע

ונראה לבאר על פי מעשה שהיה בזמן שלמד **הרה"ק רבי משה לייב מסאסוב זיע"א** אצל **הרה"ק רבי שמעלקא מניקלשבורג זיע"א**.

פעם אחת הזדמן גנב לביתו של הרבי ונטל עמו את טבעותיה של הרבנית אשר הסירה מאצבעותיה בזמן נטילת ידים. הרבנית הקימה זעקות שבר, ורבי משה לייב ביקש לרדוף אחר הגנב ולעשות בו שבטים. אולם רבו הגדול הורה לו לרוץ אחריו ולומר לו כי נתונות הן לו במתנה גמורה, ולא עוד אלא שהזהירו לומר לו כי מחירן רב, ואל יתפתה למוכרן במחיר מועט. ובכח זה השיב את הגנב בתשובה שלימה, עד שנעשה בעל צדקה גדול.

במעשה זה, לימד רבי שמעלקא את תלמידו רבי משה לייב שיעור חשוב בדרך ההנהגה בעבודת ה' ובצדקות. הנה לעיתים בא היצר הרע כגנב אל האדם, והאדם נכשל, והיצר מצליח לגנוב ממנו מעשים רעים ומחשבות אסורות. וכאשר שבה נשמת האדם אליו וסרה ממנו רוח השטות, מבקש הוא לרדוף אחר היצר. אמנם, עליו להתבונן, מה בעצם מבקש הוא להשיג ברדיפתו? הרי ודאי עיקר המבוקש הוא שלא תהיה כאן גניבה אחרת, ושיוכל לשוב בתשובה שלימה!

על כך בא הרבי רבי שמעלקא ולימד הנהגה העומדת מעל לשכל האנושי; השגה אחרת לגמרי מן הדרך הרגילה בעולם; הוא שולח את תלמידו לרוץ אחר הגנב, לא כדי להילחם בו, ובפי התלמיד דברים נעימים המתיישבים על הלב, ובדברים אלו מצליח להשיב את הגנב אל שורשו ומקורו. לכאורה אין זה מובן כיצד

פועל הדבר. אולם יש להבין, כי במציאות זו שאדם נכשל בחטא, והצליח היצר הרע לחטוף ממנו חלק מן האור האלוקי השוכן בו, העצה היעוצה היא לזכור ממי גנב, הלא מאת הקדוש ברוך הוא. ובזה מודיעו ה' יתברך, כי ארך אפיים הוא, חנון ורחום, וידו פשוטה לקבל שבים, ובלבד שיראה עצמו כחלק מן האור האלוקי.

מעשה אבות – סימן לבנים

זהו סיפור המעשה והמוסר השכל היוצא ממנו.

ומעתה בין נבין את אשר לפנינו. סיפורי התורה על יעקב אבינו סמל הם לכל איש ישראל. מובחר שבאבות היה, 'נקי ובר' כלשון **רבינו האור החיים הקדוש** (בראשית מט ג), שלם בכל, "שופריה דיעקב אבינו מעין שופריה דאדם הראשון" (ראה ב"מ פד:). הוא שתיקן את חטא אדם הראשון בכל המובנים. וככל יהודי היוצא לגלות וסובל יסורים, יצא גם יעקב אבינו לגלות בחרן וסבל מרורות מעשו אחיו. כדי להגיע לדרגתו בעבודת ה', הוצרך יעקב אבינו להתמודד כל ימיו מול היצר הרע, ומול נושא כליו בעולם - עשו הרשע, שכבר מעת היותם יחד בבטן אימם היה מתרוצץ כנגדו, וכאשר היה רץ לבית המדרש היה עשו רץ לבתי עבודה זרה, ולאחר שגדלו הנערים גם אז לא הניח לו. לאחר מכן סבל צער גידול בנים, ובפרט ממכירת יוסף הצדיק, ולבסוף גלה למצרים. ומדוע נגזר על יעקב הצדיק לסבול כל כך מכל יסורים אלו? אלא, מעשה אבות סימן לבנים, וכפי שעבר על אבינו הזקן כך עובר על כל בני ישראל צאצאי יעקב, וכל אחד מהם עובר את מסלול חייו בדרך שאותה נדרש לתקן, כפי שהתווה לו יעקב אבינו את דרכו.

זהו שהורה יעקב לבניו, בדרך יציאתו לגלות בחרן, בשעה שעבר בהר המוריה. הן עיקר תפקידו עתה היה ללכת ולהקים את ביתו כמצות אביו ואמו. אך עתה עבר במקום שהתפללו בו אבותיו, וכפי שכתבו **רבותינו בעלי התוספות** (**ברכות** לד: ד"ה חציף), על מה שיצא יצחק אבינו לשוח בשדה ולהתפלל שם, שלא היה זה שדה סתם, אלא מקום בית המקדש שקראו יצחק אבינו שדה (ראה **פסחים** פח:). הרי מבואר כי הר המוריה היה מקום תפילת האבות הקדושים.

ומה שבתחילה פסח יעקב אבינו על מקום התפילה והמשיך בדרכו, ולבסוף חזר, יתבאר על פי האמור, כי יעקב אבינו מסמל במעשיו את מעשי כל איש ישראל, ובכללם גם אלו שאינם מחוברים לתורה כראוי, ועליו לרדוף גם אחריהם כדי להשיבם לשורשם, שתהא תפילתו מתוקנת גם בעבורם. וכפי שאמר לו ר' משה לייב לאותו גנב, כך גם יעקב אבינו 'יהיב דעתיה למיהדר', ביקש לשוב ולהשיב את כל אלו אשר בבחינת 'יעקב' עדיין, ולא באו לכלל בחינת 'ישראל' הגבוהה הימנה. רמז לדבר, 'והיה עקב תשמעון', ישנם בני אדם אשר זוכים לשמוע רק ב'עקב' - בסיום ובסוף, אחר שחטאו, ורק אז שבים הם לכור מחצבתם, עם כל הקושי שבדבר. ובעבור בני אדם אלו מקצר הקדוש ברוך הוא את הדרך, עד שקופצת להם הארץ, ונעקר הר המוריה ובא למקומם, וכדברי ה'שפת אמת' דלעיל.

ובדרך מליצה יש לפרש בזה טעם מה שדווקא בתפילת ערבית לא נתקנה חזרת הש"ץ, כיון שבאו חז"ל בזה לקצר את הדרך בפני השבים, לכן קיצרו גם את התפילה.

זהו יסוד תקנת תפילת ערבית, זמן של ערב וחושך, שדווקא בו אפשר לפעול נשגבות.

תפילת ערבית – רשות או חובה?

ובכדי לעמוד היטב על פשר תקנת יעקב אבינו ע"ה, נביא בזה את סוגיית הגמרא (**ברכות** כז:) העוסקת בשאלה זו האם תפילת ערבית רשות או חובה, ומחלוקת התנאים המפורסמת בזה, אשר מחמתה העבירו החכמים את רבן גמליאל מנשיאותו, עד שהחזירוהו לאחר מכן.

וז"ל הגמרא שם: "תנו רבנן, מעשה בתלמיד אחד שבא לפני רבי יהושע, אמר לו, תפלת ערבית רשות או חובה? אמר ליה, רשות. בא לפני רבן גמליאל, אמר לו, תפלת ערבית רשות או חובה? אמר לו, חובה. אמר לו, והלא רבי יהושע אמר לי רשות! אמר לו, המתן עד שיכנסו בעלי תריסין לבית המדרש. כשנכנסו בעלי תריסין, עמד השואל ושאל, תפלת ערבית רשות או חובה? אמר לו רבן גמליאל, חובה. אמר להם רבן גמליאל לחכמים, כלום יש אדם שחולק בדבר זה? אמר ליה רבי יהושע, לאו. אמר לו והלא משמך אמרו לי רשות! אמר ליה, יהושע, עמוד על רגליך ויעידו בך. עמד רבי יהושע על רגליו ואמר, אלמלא אני חי והוא מת - יכול החי להכחיש את המת, ועכשיו שאני חי והוא חי - היאך יכול החי להכחיש את החי? היה רבן גמליאל יושב ודורש, ורבי יהושע עומד על רגליו, עד שרננו כל העם ואמרו לחוצפית התורגמן, 'עמוד' ועמד".

הצטערו העם בצערו של רבי יהושע, ואכן, העבירו את רבן גמליאל מנשיאותו, אך לא רצו למנות את רבי יהושע שהיה בעל המעשה, וגם לא את רבי עקיבא שלא היתה לו זכות אבות, לכן מינו את רבי אלעזר בן עזריה תחתיו. ואף על פי כן לא ביטל רבן גמליאל אפילו יום אחד מבית המדרש, והיה עוסק בדברי הלכה עם החכמים.

לבסוף הלך רבן גמליאל לפייס את רבי יהושע, ולאחר דין ודברים נתפייס, וקבעו שיהא רבן גמליאל דורש שלוש שבתות, ורבי אלעזר בן עזריה שבת אחת.

ולבסוף סיימו שם ואמרו, כי אותו תלמיד ששאל אם תפילת ערבית רשות או חובה - רבי שמעון בן יוחאי היה.

דקדוקים בשאלת רבי שמעון בר יוחאי

במעשה זה המובא בגמרא רבו השאלות ורבו הדורשים, ואף אנו נעמוד על כמה נקודות העולות מן הדברים.

אם זכה שמשחרית ימיו היו כולם שווים לטובה, ועבד את ה' בירא כל ימי היותו על אדמתו, אזי כאשר זוכה לימי ה'ערבית', יוכל להרגיש טעם זקנים, זקני תלמידי חכמים שתורתם מתיישבת בהם ודעתם מתיישבת עליהם

אך יש לעמוד על מה שטרחו חז"ל להודיענו כי התלמיד השואל היה רבי שמעון בר יוחאי, התנא האלקי מחבר הזוהר הקדוש ותלמידו של רבי עקיבא. ויש להבין, אם אכן ידיעה זו חשובה ונחוצה, מפני מה לא פתחו בה, ואמרו, 'מעשה ברבי שמעון בר יוחאי שבא ושאל האם תפילת ערבית רשות או חובה', וכדומה?

ואכן, פירושים רבים נאמרו בדבר. אך בוודאי ברור הדבר כי הורו לנו חז"ל בזה עד כמה עיקרית היא מחלוקת זו בדבר תפילת ערבית אם רשות היא או חובה. כי באמת, אין זו רק מחלוקת בדין, אלא מחלוקת הנוגעת לעמודי העולם, לאבות הקדושים אשר תיקנו את התפילות, האם היתה תקנת יעקב אבינו בתפילת ערבית בגדר רשות או חובה, וזהו ודאי נידון גדול ונורא נוגע לשורשי האומה הישראלית.

ובאמת, לפי מאמר חז"ל שהבאנו בראשית הדברים, כי תפילות אבות תיקנום וכנגד קרבנות תיקנום, יש למצוא רמז לזה שתפילת ערבית רשות, כי שחרית ומנחה כנגד תמיד של שחר ותמיד של בין הערביים שהם חובה, ועל כן גם התפילות חובה. אולם ערבית כנגד הקטרת איברים ופדרים שנזרק דמם ביום, ואין הקטרתם בלילה קבועה בכל יום, שהרי פעמים שנתעכלו מבעוד יום ולא נותרו איברים להקטיר בלילה. כנגד זה תיקנו את תפילת ערבית כרשות (ראה שיטה מקובצת ברכות כו. ד"ה ומפני מה).

ועדיין יש להבין, אחר ששאל רבי שמעון בר יוחאי את רבי יהושע, ונענה כי תפילת ערבית רשות, מדוע הוצרך לילך ולשאול שוב גם את רבן גמליאל? כלום חסרה היתה תשובת רבי יהושע דבר, אותו רבי יהושע שנאמר עליו (**אבות** פ"ב מ"ח) 'אשרי יולדתו', רבי יהושע בן חנניה חכימא דיהודאי (ראה **בכורות** ח:), מה פגם נמצא בתשובתו? אין זאת אלא כי נראה שמבקש היה רבי שמעון לשמוע את תשובתו של רבן גמליאל, כדי שיאמר לו שתפילת ערבית חובה היא ולא רשות, ומדוע באמת ראה לעשות כן?

עניני התפילות לפי שורשם העליון

והנה על פי דברי **המהרש"א**, ודאי כל האבות התפללו את כל התפילות, אלא שכל אחד מהם חידש בה דבר כפי מידתו. אברהם אבינו תיקן תפילת שחרית לפי מידת החסד, ויצחק תיקן מנחה במידת הגבורה, ויעקב אבינו תיקן תפילת ערבית בתפארת. ואם כן בוודאי אחר שנפסק שתפילת ערבית רשות, שייך ענין זה לשורש התקנה העליון, ויש להבין ענין זה.

עוד מקשה **רבינו החתם סופר** (**דרשות חתם סופר** ח"ב, דרוש לשבת הגדול), כי הנה כאמור תפילות אבות תקנום וכנגד תמידים תיקנום, אם כן אברהם תיקן שחרית כנגד תמיד של שחר והוא חובה, ויצחק תיקן מנחה כנגד תמיד של בין הערביים שגם הוא חובה, ואילו דווקא יעקב, המובחר שבאבות (ראה **ב"ר עו** א), חוט המשולש חבל נחלתו, תפילתו רשות, הלא דבר הוא.

אחר החובה – עבודה מאהבה

וכתב שם בתשובתו: "אבל האמת יורה דרכו, אמרו חז"ל (יבמות קט:) 'מי שאין לו אלא תורה - אפילו תורה אין לו', ופירש חובת הלבבות (ראה שער עבודת האלקים ריש פרק יג) כי מי שאינו עושה אלא כמו שהוא מצווה, ומדקדק כחוט השערה, הוא עושה כעבד שאי אפשר לו לפטור מעבודת רבו, ועל כרחו הוא עושה. אבל העובד מאהבה בלב שלם, והתלהבות אהבת ה' יתברך שמו בוער בקרבו, אין קץ לעבודתו, ושעל זה כתיב (תהלים קיט צו) 'רחבה מצותך מאוד'" וכו'.

ועל פי זה כתב שם, כי כך יש לפרש גם את ענין תקנת התפילות. כי אמנם תפילת ערבית רשות היא, אולם מעלתה אינה פחותה משתי התפילות שלפניה, ואדרבה, גדולה חשיבותה יותר מכל. כי לאחר שעסק האדם בכל שעות היום בעבודת הבורא שנתחייב בה - התפלל שחרית ומנחה, הקריב תמיד של שחר ושל בין הערביים, ומילא זמנו בתורה ומצוות - עתה בשעת לילה נותרו לו עבודות הרשות, שמקיים מתוך אהבת ה' הבוערת בקרבו, להתפלל תפילת הרשות. תפילה זו היא כנגד האיברים והפדרים שנותרו מן היום, וכאמור אין הקטרתם בלילה קבועה בכל יום. ומחפצו ורצונו בעבודת ה' גם בלילה לא שכב ליבו. וזו היא העבודה הנבחרת - תפילת יעקב המובחר שבאבות.

תקנת יעקב אבינו – תפילת תשלומין!

ויש להוסיף בזה חידוש נפלא שכתב ה'**תורת חיים**' (**חולין** צא:) על דברי הגמרא שהובאה לעיל בדבר בקשתו של יעקב אבינו לחזור להר המוריה, וקפיצת הארץ בעבורו. ושם אמרו בגמרא כי "שמש הבאה בעבורו, זרחה בעבורו", כלומר, כי רצה הקדוש ברוך הוא שלא יפטר יעקב מבית מלונו בלא לינה, על כן הקדים את שקיעת החמה באותו יום ושכב יעקב לישון בהר המוריה. ומשום כך שבה השמש וזרחה קודם זמנה בעת שהוצרך יעקב לרפואתה אחר שנאבק בשרו של עשו.

ועל כך כותב התורת חיים, כי שמא מאחר ששקעה השמש מוקדם, לא הספיק יעקב אבינו להתפלל תפילת מנחה שתיקן יצחק אביו, שכן סבור היה כי עוד היום הגדול. ומחמת כך עמד ותיקן תפילת ערבית, והתפלל ערבית שתים: הראשונה לשם ערבית, והשניה לתשלומי תפילת מנחה.

ואמנם, ודאי דברים אלו אין לנו השגה בהם כלל, אך יש להבין מהו בדיוק ענין התשלומין שחידש דווקא יעקב אבינו.

על כל פנים נתבאר, כי תפילת התשלומין נתחדשה מחמת שקיעת השמש שלא בעונתה, לאחר שקפצה הארץ ובא הר המוריה למקומו של יעקב אבינו, ורצה הקדוש ברוך הוא שילון הצדיק בבית מלונו. ומעין הלקח שעלה מן המעשה ברבי רבי שמעלקא: לא להסתפק בהשבת מה שנחסר, אלא לעורר מכאן עבודה חדשה. ובדרכי העבודה - חלף זאת שיביא האדם את עצמו למקום הקדושה, יביא את הקדושה למקומו.

למי קפצה הארץ, ובאלו אופנים?

וכדי לבאר הענין על מכונו, ראוי לנו להקדים ולבאר את מהות ענין קפיצת הארץ.

בספרים הקדושים אמרו כי ישנם כמה אופנים לקפיצת הארץ; האחד כאשר הארץ עצמה מצטמצמת, וממילא הרחוקים נעשים קרובים ויוכל האדם לילך ברגע אחד כמה פרסאות, ואופן אחר אשר בו הארץ לעולם עומדת, אלא שהאדם עצמו מהלך במהירות מופלגת שאינה מצויה. אמנם אצל יעקב אבינו היה אופן שלישי - הארץ לא נתקצרה, ופסיעותיו לא נתרחבו, אלא שהארץ עצמה נעקרה ממקומה ובאה למקומו של יעקב אבינו, 'נעקר הר המוריה ממקומו ובא לכאן'.

יעקב השלים את עקידת יצחק

מעתה נוכל לבאר מה שהבאנו מדברי ה'תורת חיים' שתיקן יעקב תשלומין לתפילת מנחה. כי הנה כתב **רבינו ה'חתם סופר' זיע"א** (חתם סופר על התורה כאן) לפרש לשון הפסוק (**בראשית** כח יא) 'וַיִּשְׁכַּב בַּמָּקוֹם הַהוּא', שבא הכתוב לומר כי שכב יעקב אבינו על אותו המקום שבו שכב יצחק אביו בשעת העקידה.

ותורף הדברים, כי תפילתו של יעקב אבינו באה להשלים במילואה את תפילת יצחק, עם כל אותן כוונות של מסירות נפש שהיו לו בתפילתו, אשר בעבורן הלך לשוח בשדה אל המקום אשר נעקד בו בהר המוריה, ושכיבת יעקב שם מרמזת כי התפלל את תפילת יצחק בזמן שכיבה, כי שקעה החמה שלא בעונתה. ובזה חיבר יעקב אבינו מידת יום ומידת לילה, מסירות נפשו בגבורה של יצחק אבינו בזמן החשיכה.

והנה, אצל אברהם אבינו נאמר (שם יט כז) 'וַיַּשְׁכֵּם אַבְרָהָם בַּבֹּקֶר אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר עָמַד שָׁם אֶת פְּנֵי ה'', הרי נזכרה בחינת מקום. וכן אצל יעקב אבינו נזכר (שם כח יא) 'וַיִּפְגַּע בַּמָּקוֹם'. אולם אצל יצחק אבינו לא נזכר מקום כלל, רק 'לשוח בשדה'. כי מסירות נפשו של יצחק אבינו העלתה אותו לדרגה שלמעלה מן המקום. ותפילה זו ביקש יעקב אבינו להשלים.

מקומו של עולם

והנה כתב ה**אבודרהם** (סדר ההגדה ופירושה) לפרש מאמר בעל ההגדה, "ברוך המקום ברוך הוא", מפני מה נקרא הקדוש ברוך הוא 'המקום', והביא שם דרשת חז"ל (ב"ר **סח** ט, על פסוק זה 'ויפגע במקום') כי הוא מקומו של עולם ואין העולם מקומו. והוסיף בזה רמז [אשר נמצא כבר ב**תיקוני הזוהר הקדוש** (תיקון מ"ב פא:)], כי שם הוי"ה הקדוש בחשבון גדול עולה בגימטריא כמנין 'מקום' (186), כי 'כפול י' עולה מאה, וה' כפול ה' עולה כ"ה, וו' כפול ו' עולה ל"ו, ושוב ה' כפול ה' עולה כ"ה, וביחד קפ"ו (186). וב**תיקוני הזוהר** נוסף כי גם חלקי החשבון רומזים לדברים נשגבים, כי ה' כפול ה' שהם עשרים וחמש, כנגד עשרים וחמש אותיות הפסוק 'שמע ישראל הוי"ה אלקינו הוי"ה אחד', וי' כפול י' שהם מאה - כנגד מאה ברכות, וו' כפול ו' כנגד שרפים העומדים ממעל לו 'שש כנפים שש כנפים לאחד' (ישעיה ו ב).

נמצא כי מבחינת 'ברוך המקום' באים אנו לבירורים שבירורו האבות הקדושים בעבודת ה', להפריד את המוץ מן התבואה.

וכל זה נכלל בתפילת אברהם אבינו, שהשכים בבוקר 'אל המקום אשר עמד שם', אחר שהתפלל על סדום ועמורה ובכל זאת נהפכו, כי גם באור הבוקר הזורח בתפילת השחר יש קושי הצריך לרפואה, אלא שהרפואה באה בכח התפילה.

שבירת הארץ לצורך התיקון

וכפי שכבר נתבאר, הנה קפיצת הארץ נעשית הן על ידי שהארץ נשברת והן על ידי שהפסיעות מתרחבות. ואיתא בספרים הקדושים (ראה **'אוהב ישראל'** ליקוטים חדשים פרשת חיי שרה, ועוד) כי מתיבות הפסוק (**בראשית** א א) 'אֵת הַשָּׁמַיִם וְאֵת הָאָרֶץ' יוצא שם קדוש הפועל את קפיצת הארץ. וזהו כדרך האמור כאן, שבקפיצת הדרך יוצא לפועל שלטון ה' 'יתברך בשמים ובארץ'.

והנה, היה מקום להבין כי באופן שנעשית הקפיצה בפעולה בארץ, אין זה חיסרון, אולם לשון הכתוב מורה שלא כן הדבר, כמו שנאמר (**תהלים** ס ד) 'רְפָה שִׁבָרֶיהָ כִּי מָטָה' [ראה באר **מים חיים** (**בראשית** כח יא) שהביא פסוק זה]. ועל דרך הדרוש יש לבאר כי באופן זה כביכול 'נשברת' הארץ ורק על ידי זה היא מתקפלת לצורך הצדיק. כי באמת שלימות הארץ היא כפי שנבראה בידי הקדוש ברוך הוא, ורק כאשר דורש כן הענין והמצב נשברת הארץ לעשות רצון קונה.

וכן מצינו קפיצת הארץ לצורך הצלה אצל אבישי בן צרויה, שנחפז להציל את דוד (סנהדרין צה.), ובסיום המעשה נאמר (שמואל ב' כא יז) 'ולא תכבה את נר ישראל'. ואילו אצל יעקב אבינו נתבאר בגמרא שקפצה הארץ כשביקש לשוב למקום שהתפללו בו אבותיו (חולין צא:).

ובאמת אין זה דבר פשוט כלל וכלל, שהרי כבר נתבאר כי 'המקום' הוא שמו של הקדוש ברוך הוא, וזהו 'ויפגע במקום', ושלימות המקום היא כאשר הוא משמש כמקום, ולא בבחינת 'רפה שבריה'. אלא שלאחר שאיבד המקום משלימותו, נצרכת קפיצת הארץ כדי להשיב את השלימות. אברהם אבינו 'עמד במקום' אחר מהפכת סדום ועמורה שבה נתרועעה הארץ, וליעקב אבינו קפצה הארץ אחר שיצא לגלות, שלא כפי ההנהגה הראויה לצדיק כמותו.

תשלומי תפילת הרשות

נשוב עתה אל מקומנו, בגדר תקנת תפילת ערבית, במה שהבאנו מדברי התורת חיים כי תיקן יעקב אבינו תפילת תשלומין למנחה.

הנה, הלכה בידוע היא כי הבא להתפלל תפילת תשלומין עליו להקדים לה את התפילה שבזמנה, ורק לאחר מכן לשוב ולהתפלל בעבור התפילה שחיסר (ראה **שו"ע או"ח** סי' קח סעיפים א-ב). ולכאורה היה מקום לשאול: אם תפילת ערבית רשות, כיצד יוכל יעקב להשלים בה את תפילת מנחה, שמא כדי להשלים

אמנם תפילת ערבית רשות היא, אולם מעלתה אינה פחותה משתי התפילות שלפניה, ואדרבה, גדולה חשיבותה יותר מכל

תפילת חובה יש להקדים תפילה שהיא עצמה חובה, ולא די בתפילת רשות.

אולם יש לחלק בין עצם חיובה של תפילת ערבית ובין היותה התפילה שבזמן הלילה. אף למאן דאמר תפילת ערבית רשות, אם התפלל אותה הרי היא תפילת הזמן, ולאחריה יוכל להתפלל פעם נוספת לתשלומי מנחה. נמצא שהראשונה לשם ערבית, והשניה חובה מחמת המנחה שחיסר.

ובדרך הדרוש יש לקשור בירור זה לשאלת רבי שמעון בר יוחאי, אם תפילת ערבית רשות או חובה: החידוש הוא שגם תפילה שעיקר תקנתה רשות יכולה להקדים ולהעמיד את תפילת התשלומין.

בקשת רבי שמעון לעשות ערבית חובה

ובדרך הדרוש יש להמתיק עוד, כפי שביאר הגאון רבי יונתן שטייף בהגדתו (דרוש ב' לפסח, עמ' שמט-שנ), כי הטעם ששואל שאלה זו היה דווקא רבי שמעון בר יוחאי, הוא לפי שיטתו הידועה (ראה **שבת** יא.), כי תורתו אומנותו, ולא היה מפסיק ממשנתו אפילו לתפילה. ואף על פי כן רצה לקיים מצות תפילה ולצאת ידי חובתו, ועל כן סמך על תפילת השליח ציבור המוציא את הרבים ידי חובתם.

ברם, כל זה ניחא בשחרית ומנחה, שבהם חוזר הש"ץ את התפילה. אולם בתפילת ערבית, הרי נתברר למעלה כי אם היא רשות הרי שאין חוזרין בה התפילה (ראה **רמב"ם** תפילה פ"ט ה"ט). משום כך ביקש לברר אם יסכים אחד מן החכמים שתפילת ערבית חובה; ולפי ביאור זה, יהיה הש"ץ צריך לחזור גם את תפילת ערבית, וכך יוכל רבי שמעון לצאת ידי חובתו אף בה. ובזה ביאר מדוע ציינה הגמרא שאותו תלמיד היה רבי שמעון בר יוחאי.

לפי ביאורו של רבי יונתן שטייף יש להציע בדרך הדרוש נידון נוסף בענין תשלומין: לא השלמת מנחה בערבית, שבה עסקנו לעיל, אלא השלמת תפילת ערבית שנחסרה, בשחרית שלאחריה. בשיטה מקובצת (ברכות כו. ד"ה טעה) כתב שלמאן דאמר תפילת ערבית רשות אין צריך להשלימה. לפי דעה זו יש מקום לבאר את רצונו של רבי שמעון לברר אם ערבית חובה, כדי לדעת את דין השלמתה כשנאנס. אמנם למעשה נפסק שמשלימים גם תפילת ערבית בשחרית (שו"ע או"ח סי' קח ס"ב), ואין ללמוד מן הדרוש להקל בדין זה.

מידת רבן גמליאל - תוכו כברו

והנה בגמרא ב**ברכות** (כח.) בתוך סיפור המעשה שהיה 'בו ביום', מובא כי לאחר שהועבר רבן גמליאל מנשיאותו שילחו את שומר בית המדרש, כי היה רבן גמליאל אומר שמי שאין תוכו כברו אל יכנס לבית המדרש. ובאותו יום נתרבו התלמידים עד שהוצרכו להוסיף ארבע מאות ספסלים חדשים, ויש אומרים שבע מאות ספסלים.

מושג זה, 'תוכו כברו', מרמז לנו על ענין דומה שלמדנו עליו כאן. כי 'תוכו' הוא פנים, ו'ברו' הוא חוץ, מעין ההלכה שהבאנו למעלה, שאמרו חז"ל (**ברכות** לד:) שלא להתפלל בבקעה, וחצוף הוא העושה כן, כי יש לו לאדם להתפלל תפילת 'פנים' ולא תפילת 'חוץ', אלא אם כן ה'חוץ' ראוי הוא לתפילה כהר המוריה.

בתפילת ערבית נעשה ה'חוץ' ל'תוך'

מעתה יש לומר, כי אמנם תפילת מנחה מפורש בה כי תיקנה יצחק בחוץ, ויצא לשוח בשדה, אלא שמכאן ואילך אפשר להתפלל גם בתוך הבית פנימה. אולם יעקב אבינו אשר ביקש להשלים תקנת אביו יצחק, 'וישכב במקום ההוא' - במקום העקידה כדברי החתם סופר - פעל בתקנתו לעשות 'תוכו כברו', דווקא בלילה אשר בני האדם יושבים בבתיהם ואינם יוצאים חוצה, יתכנסו כולם לבתי הכנסת להתפלל תפילת ערבית 'בפנים'.

וזהו שביקש רבי שמעון בר יוחאי לשמוע, כי מעלה עצומה זו אינה רק בבחינת רשות, אלא חובה היא המוטלת על הכל לפעול כדוגמת האבות הקדושים, ולמסור רצונותיהם בעבור זה. וכך היא מידתו של רבי שמעון בר יוחאי בכל מקום, למסור את נפשו בעבור כלל ישראל, וכפי שמצינו לו (**סוכה** מה:) שאמר "יכול אני לפטור את כל העולם כולו מן הדין".

ומעתה נוכל לבאר, כי זהו פשר הדבר במה שבתחילה לא נזכר שמו של רשב"י הקדוש על שאלה זו, ורק לבסוף אמרו כי אותו תלמיד רבי שמעון בר יוחאי היה. שכן יש ללמוד מסדר הדברים בגמרא אורחות חיים, כיצד עלה רבי שמעון ונתעלה, מתחילת היותו תלמיד העומד לפני רבותיו, עד שנעשה התנא האלקי הגדול הקדוש. וזאת, על ידי שפעל להפוך את הרשות לחובה, ולהתדמות לאבות הקדושים, וזו היתה תכלית מהותו.

גאולת ישראל בזכות תפילת ערבית וסגולותיה

והנה כאמור למעלה, גדול כוחה של תפילת ערבית לתת כח בקדושה גם בחשכת הלילות, וגם בימי הזקנה. ולפי זה יש למצוא רמז לגלותם של ישראל, ולכך שתפילת ערבית רשות, במה שאמר יעקב אבינו "אפשר עברתי על מקום שהתפללו אבותי, ואני לא התפללתי?" לשון זו מורה על גולה אחר גולה, שעברו ישראל פעם אחר פעם על מקום שהתפללו בו אבותיהם, ושוב גלו מארצם אל ארץ אחרת, עד הגלות האחרונה. וזו היא בחינת 'רשות', כי השאלה אימתי תבוא הגאולה, 'רשות' היא ותלויה במעשינו, כי בידינו הדבר, 'היום אם בקולו תשמעון', והרשות בידנו לצקת תוכן בתפילת הערב והחושך, בחינת 'ויפגע במקום', בדביקות וחשיקה וחפיצה עד אין שיעור, במסירות הנפש למקומו של עולם - הוא הקדוש ברוך הוא.

יהי רצון שייבנה בית המקדש ונצא מחשיכה לאור גדול, ותחזינה עינינו בשוב ה' לציון ברחמים, לראות את בית המקדש השלישי בתפארתו במהרה בימינו אמן.

נס"ד

ספיר והלום

מרגליות יקרות ואבני חושן,
פנינים נפלאים וסיפורי צדיקים
דברי הגות ורעיון
מאוצרות תורת החסידות
משובצות זהב ומסודרות
משיעוריו ושיחותיו של
רבי מנחם מנדל פומרנץ שליט"א

פרשת ויצא

על התורה

שלהבות קודש והגיונות חכמה
מפרשת השבוע

עד אנה אשית עצות בנפשי

ויצא יעקב מבאר שבע וילך חרנה (בראשית כח י).

מובא במדרש (ב"ר סח ב) שכאשר יעקב אבינו יצא לחרן כדי למצוא את זיווגו, תמה בינו לבין עצמו כיצד יצליח בכך. הלא כאשר אליעזר הלך למצוא שידוך ליצחק, הוא בא לחרן עם עשרה גמלים מלאים כל טוב, ואילו הוא אין ברשותו אף לא נזם ולא צמיד.

מיד ביציאתו של יעקב לדרך, בא אליפז בנו של עשו בשליחות אביו וביקש להרוג את יעקב, אך יעקב הצליח לשכנעו לקחת את כל כספו, שהרי עני חשוב כמת.

מכל מקום, יצא יעקב נקי מכל נכסיו, ובא לחרן כשידיו ריקות. ועל כן היה דואג כיצד יצליח למצוא שידוך, ואמר (תהלים קכא א) 'אשא עיני אל ההרים מאין יבא עזרי'!

אך אז התחזק ואמר (שם פסוקים ב-ג) 'עזרי מעם ה' עשה שמים וארץ אל יתן למוט רגלך'. חלילה לי לאבד את בטחוני בקדוש ברוך הוא!

נראה מדברי המדרש, שבתחילה איבד יעקב אבינו את אמונתו בקדוש ברוך הוא, ולאחר מכן היא שבה אליו. אמנם, מבארים המפרשים, שחלילה לומר כן, ובאמת יעקב לא איבד את בטחונו בריבון העולמים אף לא לרגע קט.

אם כן, כיצד מסבירים את דברי המדרש? הדבר יבואר על פי מעשה שהיה: לפני מספר שנים, העולם היהודי כולו רעש וגעש משמחה. **רבי שלום מרדכי רובשקין שוחרר מהכלא!**

רבי שלום מרדכי רובשקין, יהודי מארצות הברית, היה בעל משחטה כשרה, מהגדולות בעולם. הגויים בסביבתו לא יכלו לסבול את הצלחתו, ו'תפרו' לו תיק ובו אישומים גדולים ונוראים. התנהל נגדו משפט אנטישמי, ונגזרו עליו עשרים ושבע שנות מאסר.

הוא ניסה להגיש ערעור אחר ערעור, אך כל הערעורים נדחו. לאחר שמונה שנים שבהן ישב בבית הסוהר, הוא הגיש ערעור אחרון, והפעם לערכאה הגבוהה ביותר בארצות הברית. אם ערעור זה נדחה, אין אפשרות להגיש ערעור נוסף.

בא' טבת תשע"ח, נר שביעי של חנוכה, קיבל הרב רובשקין מכתב ובו בשורה נוראה: בית המשפט העליון דחה את הערעור! נותרו לו עוד תשע עשרה שנה בבית הכלא!

אך הרב רובשקין לא נשבר. הוא הזכיר לעצמו אמרה של הרב הקדוש **רבי ישראל מרוז'ין** זי"ע על דברי דוד המלך **בתהלים** (יג ב-ג) 'עד אנה ה' תשכחני נצח, עד אנה תסתיר את פניך ממני, עד אנה אשית עצות בנפשי'. אמר דוד המלך: 'עד אנה ה' תשכחני נצח, עד אנה תסתיר את פניך ממני' - עד מתי האדם חווה הסתר פנים? עד מתי נראה שהקדוש ברוך הוא שכח ממנו? 'עד אנה אשית עצות בנפשי' - כל עוד שהוא מחפש עצות כיצד להחלץ מן הצרה!

כל זמן שהאדם סבור שהישועה תגיע על ידי מעשיו, והוא אינו סומך על הקדוש ברוך הוא לגמרי, ישועתו תתמהמה, ויהיה לו הסתר פנים. אך ברגע שיסמוך רק על ריבון העולמים ויבטח בו בבטחון גמור, ישועתו תגיע במהרה.

אמר הרב רובשקין לעצמו: "כל עוד שהייתי בקשר עם עורכי דין, והם נסו להגיש ערעורים ולנהל משא ומתן עם התביעה - הישועה לא היתה קרובה, אך כעת כשאין שום דרך טבעית להשתחרר, והמצב נראה אבוד לחלוטין - בטחוני נתון לקדוש ברוך הוא לבדו, והישועה יכולה לבוא!"

באותו לילה, ליל זאת חנוכה, הדליק הרב רובשקין את שמונת הנרות, ושר את הפיוט 'הנרות הללו', כשהמלים החותמות את הפיוט מרוממות את רוחו בבטחון מלא בישועת השם שיזכה להושע מצרתו בניסים גדולים, ואז יודה לו 'על נסיך ועל נפלאותיך ועל ישועתך'.

למחרת הוא שב ואמר תהלים, והתפלל מקירות ליבו: "אנא ה', עשה לי נס היום, ב'זאת חנוכה'. יש לי אמונה שלמה שהיום תשחרר אותי!"

לאחר אמירת התהלים, התיישב הרב רובשקין לסעוד את ליבו, ואז נפתחה הדלת בפתאומיות.

"רובשקין - צא!" קרא לעברו הסוהר. הוצאה מהתא הייתה יכולה להיות מחמת סיבות רבות, אשר רובן אינן טובות.

"אני באמצע הסעודה. אשב כאן ולא אפריע", ניסה לעורר את רחמי הסוהר.

"לא", השיב הסוהר בהחלטיות. "אתה צריך לרדת למטה, משם כבר ילוו אותך".

הוא הובל אל משרדי הכלא. מנהל הכלא נכנס למשרד, וסביבו סוהרים נוספים, וכולם עמדו שותקים כשהם מביטים בו במבט מבולבל.

לאחר דקות שנדמו כנצח, שבר המנהל את השקט: "מזל טוב מיסטר רובשקין".

'מיסטר רובשקין'... זו צורת פנייה שאינה מקובלת כאשר מדברים אל אסיר...

"נשיא ארצות הברית של אמריקה המיר את יתרת עונש המאסר והורה לשחררך. אתה אדם חפשי כעת. אתה יכול ללכת הביתה!"

הרב רובשקין עמד המום והודה לה' על חסדיו המרובים. רק פחות מעשרים וארבע

המשך בעמוד ב'

תהילים

אבני חן וטפי שיח
בפרקי נעים זמירות ישראל

המתאים אליך ישובו

טוב וישר ה' על כן יורה חטאים בדרך (תהלים כה ח).

דבר פלא מגלה כאן דוד המלך עליו השלום: הקדוש ברוך הוא אינו דוחה את החוטא לאחר שנכשל, אלא הוא עצמו מורה לו את הדרך לשוב. ויש להתבונן, מדוע הוראת דרך זו היא גילוי מיוחד של טובו וישרותו?

את עומק הדברים ביאר הגאון **רבי אלחנן וסרמן** הי"ד (קובץ הערות סימן כא אות כד), כי התשובה מתנה היא שנתן הקדוש ברוך הוא לעמו ישראל, אף שבשכל האדם אין לה כל הבנה, שהרי אם חטא אדם, קלקל ופגם במעשיו את כל העולמות, ואיך יוכל לתקן?

וכי אם השליך אדם כלי זכוכית על הארץ עד שנופץ לרסיסים, יוכל לאסוף את השברים ולהדביקם זה לזה עד כי לא יודע לעולם דבר שבירתו, ויהא שלם כאשר בתחילה?

והרי החטא פוגם בגוף האדם ובנשמתו, ברמ"ח איברים ובשס"ה גידים גופניים ורוחניים!

וכבר אמרו **חכמינו ז"ל** (ירושלמי מכות פ"ב ה"ו), ששאלו את החכמה: "חוטא, מהו ענשו?" אמרה להם: 'חטאים תרדף רעה' (משלי יג כא). שאלו את הנבואה: "חוטא, מהו ענשו?" אמרה להם: 'הנפש החטאת היא תמות' (יחזקאל יח ד).

ורק כאשר שאלו את הקדוש ברוך הוא: "חוטא, מהו ענשו?" אמר להם: "יעשה תשובה ויתכפר לו". ומסיים הירושלמי שזוהי כוונת הכתוב: "טוב וישר ה' על כן יורה חטאים בדרך" - הקדוש ברוך הוא מורה לחטאים את הדרך לעשות תשובה.

כי התשובה מתנה מיוחדת היא מאת הקדוש ברוך הוא, מתנה שקדמה לעולם, ונתן בה הכוח למחוק את החטא כאילו לא היה, עד שאמרו חז"ל (ברכות לד:), שבמקום שבעלי תשובה עומדין - צדיקים גמורים אינם עומדין.

את היסוד הזה ביאר גם **רבנו חיים ויטאל** בספרו **'עץ הדעת טוב'** (פרשת בא), שהתשובה חסד ה' היא, שיוכלו הבריות שחטאו נגדו לשוב ולכפר על מעשיהן.

וכפי שסיפרו **חכמינו** (ב"ר כב יג) על אדם הראשון, יציר כפיו של הקדוש ברוך הוא, שלא הכיר בכוחה של התשובה, עד שפגש את בנו קין לאחר שהרג את הבל, וכאשר שמע ממנו שעשה תשובה על חטאו, התחיל לטפוח על פניו מרוב התרגשות, וקרא: "כך היא כוחה של תשובה? ואני לא הייתי יודע!" ומיד עמד ושורר לפני הבורא את 'מזמור שיר ליום השבת'.

כי התשובה לפנים משורת הדין היא, כשם שדרש רב עוירא בגמרא (ברכות כ:), שטענו מלאכי השרת לפני הקדוש ברוך הוא על שהוא נושא פנים לישראל, כמו שנאמר (במדבר ו כו): 'ישא ה' פניו אליך', על אף האמור (דברים י יז) 'אשר לא ישא פנים ולא יקח שחד', וענה להם הקדוש ברוך הוא, שכיוון שבתורה נצטוו ישראל לברך ברכת המזון רק אם אכלו כדי שביעה, ואילו הם מדקדקים על עצמם לברך אפילו באכילת כזית או כביצה, נושא הוא את פניו להם.

ואם יבקש אדם לדעת עד היכן מגיע כוחה של תשובה, ילמד מאנשי נינוה. רבנו חיים ויטאל כתב, כי שליחותו של יונה נועדה ללמד את ישראל על מעלת התשובה ועל כוחה העצום לבטל גזרת שמים ולהפכה לטובה.

חטאיהם של אנשי נינוה היו בעברות שבין אדם לחברו בלבד, בינם לבין עצמם, כפי שפירש **רבנו אברהם אבן עזרא** (א ב).

כאשר הגיע יונה הנביא להזהירם על מעשיהם, שבו מדרכם הרעה בלב שלם ותיקנו את חטאיהם בכל כוחם, עד שאם גזל אחד מהם קורה והשתמש בה לבנין, לא הסתפק בתשלום שויה לנגזל כתקנת חכמינו המכונה 'תקנת מריש' (גיטין פ"ה מ"ה), אלא החריב את הבנין על מנת להשיב את הגזלה אשר גזל כמות שהיא (תענית טז.).

דווקא אנשי נינוה, שהיו שקועים ברוע מעשיהם, נבחרו ללמד שבכל מצב יכול האדם לשוב בתשובה, ואם שב באמת - תפילתו מתקבלת.

זהו 'טוב וישר ה'': גם לאחר שחטא האדם, אין הבורא יתברך מניחו להתמודד לבדו מול החטא, אלא מורה לו דרך לתקן ולשוב, ומקבל את תשובתו ברחמים וברצון.

המשך בעמוד ד'

שעות קודם לכן, קיבל את הידיעה המדכאת לפיה מזימתם של המעלילים עליו צלחה, והוא עתיד להינמק בכלא שנים רבות, והנה מהפך ממש בלתי צפוי, ממש בבחינת מה שנאמר אצל יוסף הצדיק (בראשית מא יד) 'וירִיצוהו מן הבור'! לאחר מספר דקות, נכנס אחד הסוהרים אל החדר ובידו העתק הצו הנשיאותי ובתחתיתו מתנוססת חתימתו של הנשיא טראמפ המורה לקצר את ענשו ולשחררו באופן מיידי.

היה זה דבר מופלא ובלתי מובן שנשיא גוי יתערב למען יהודי הנמק בכלא, ובפרט שהיה זה בשנה הראשונה לכהונתו, בה נזהרים בדרך כלל הנשיאים מלנקוט בצעדים דרמטיים ושנויים במחלוקת, אך לב מלכים ושרים ביד ה', והנשיא היה רק השליח להוציא לפועל את השחרור.

כעת נוכל להבין לעומק גם את הנהגתו של יעקב אבינו: כאשר ראה יעקב שמצבו הגשמי בכי רע, וכי הוא יוצא לחפש שידוך כשאין בכיסו אף פרוטה. הוא החל לחשוב מאין יבוא עזרו ומה בידו לעשות.

אך אז הוא התעורר ואמר לעצמו: מחשבות אלו המנסות למצוא פתרון בדרך הטבע, מצביעות על חיסרון דק בדרגת הבטחון המוחלט! הקדוש ברוך הוא כל יכול, ואינו זקוק שנעזור לו לנהל את עולמו. אפשר לסמוך עליו לחלוטין!

אל ההרים או אל ההורים

ממשיך המדרש ודורש: זיווגו של האדם מגיע ישירות מידיו של הקדוש ברוך הוא. יסוד זה מופיע בתורה, בנביאים ובכתובים. בתורה אנו מוצאים זאת בפרשת שידוכם של יצחק ורבקה, כאשר אפילו לבן ובתואל הרשעים נאלצו להודות לנוכח השתלשלות הניסים המופלאה ולהכריז בקול 'מה' יצא הדבר' (בראשית כד נ).

בנביאים מצינו אצל שמשון הגיבור, שם מעיד הכתוב על בחירתו התמוהה לכאורה באישה פלשתית, אך באמת 'אביו ואמו לא ידעו כי מה' היא' (שופטים יד ד).

ובכתובים קבע זאת שלמה המלך בספר משלי (יט יד): 'בית והון נחלת אבות, ומה' אישה משכלת'.

מובא בספר **'פרדס יוסף'** (פאצאנאווסקי, פרשת ויצא) שלא לחינם נסמכו דברי המדרש שיעקב אבינו אמר 'שיר למעלות אשא עיני אל ההרים מאין יבא עזרי' לדרשת רבותינו שזווגו של האדם נקבע על ידי הקדוש ברוך הוא, ו'בית והון נחלת אבות ומה' אישה משכלת'.

ופירוש הדבר: בין המחפשים שידוך ישנם שלושה סוגי אנשים. הסוג הראשון - מי שחפצים בשידוך שבו יקבלו כסף רב כנדוניה או שהורי הכלה יהיו עשירים, ועל כך כבר התריעו חז"ל **במסכת קידושין** (ע.) שהנושא אישה לשם ממון, נולדים לו בנים שאינם מהוגנים. הסוג השני - המחפשים אישה יעילה שתנהל את ענייני הבית החומריים על הצד הטוב ביותר, והסוג השלישי - אלו שחפצים באישה משכלת שתנהל את ביתה על אדני התורה ותגדל את הבנים לתורה ויראה.

והנה אמרו חז"ל (קידושין ל:) ששלושה שותפים באדם, האב והאם נותנים את הגוף, והקדוש ברוך הוא נופח בו את הנשמה והשכל.

אומר ה'פרדס יוסף': אם אדם בוחר לשאת אישה מחמת 'בית' או מחמת 'הון', מי שיהנה מכך יהיה רק הגוף שהוא 'נחלת אבות', אך 'ומה' - הנשמה שהיא מה' יתברך אינה נהנית אלא רק מ'אישה משכלת' ויראת שמים.

וזהו שאמר יעקב אבינו: 'אשא עיני אל ההרים מאין יבא עזרי', ודרשו חז"ל: אל תקרא 'אל ההרים' אלא 'אל ההורים'.

בתחילת הדרך, נוטה אדם המחפש שידוך לשאת את עיניו 'אל ההורים' - כלומר אל החלק הגשמי המיוצג על ידם, ולחפש שידוך שיש בו ממון או נוחות חמרית, אך עליו להבין שאין זה העיקר, אלא 'עזרי מעם ה'', כאשר האשה תשביע את רצון בורא העולם, 'עושה שמים וארץ' אשר ברא תחילה את השמים ורק אחר כך את הארץ, לרמוז שענייני הרוחניות קודמים לעניני הגשמיות, ועליהם יש לאדם לשים את הדגש בבואו לחפש את זיווגו.

ואמונתך בלילות

וישם מראשתיו וישכב במקום ההוא (בראשית כח יא).

תפילת ערבית, נתקנה כידוע על ידי יעקב אבינו עליו השלום.

מקור הדברים הוא **במסכת ברכות** (כו:), בה למדו זאת **חכמינו ז"ל** מן האמור (בראשית כח יא) 'ויפגע במקום וילן שם'.

פגיעה זו משמעותה היא תפילה, שנאמר (ירמיה ז טז) 'ואתה אל תתפלל בעד העם הזה ואל תשא בעדם רנה ותפלה ואל תפגע בי', הרי שהמונח פגיעה משמש במשמעות של תפילה.

דרשה זו של חז"ל ידועה ומוכרת, עד כדי כך שהדברים איבדו מעט את משמעותם, כי כבר בקטנותנו שומעים אנו מהמלמד בתלמוד תורה שהאבות הקדושים תקנו את שלוש התפילות.

כל דרדק יודע לצטט בדיוק מי מהם תיקן איזו תפילה, עד שאיננו משכילים להתבונן במתנה העצומה והיקרה שהעניקו לנו האבות הקדושים בתקנתם זו.

מן הראוי אפוא להתבונן ולהפנים עד כמה זכות זו אינה מובנת מאליה. עד היכן הדברים מגיעים, שבן אנוש קרוץ מחומר ובעל יצרים שפלים וחיבור נחות להבלי העולם הזה, רשאי ואף נדרש, להתייצב מדי יום, שלוש פעמים, ולשוחח עם בורא כל העולמים הגדול והנורא כדבר בן יחיד עם אביו אוהבו.

לצד הזכות העצומה שבכך, עלינו לתת את הדעת גם לכוחה הגדול של התפילה, וליכלתה להפוך את מערכות הטבע ולפעול ישועה ורחמים בדרכים לא צפויות בעליל.

עוד יש להכיר בכך שלכל תפילה ישנן מעלות יחודיות, סגולות טמירות כשלעצמה, וכדברי **חכמינו זכרונם לברכה** (ברכות ו:) שאמרו כי לעולם יהא אדם זהיר בתפילת המנחה, ואחר כך הוסיפו כי יהא זהיר אף בתפילת ערבית, ושוב אמרו כי יהא זהיר אף בתפילת שחרית. הרי לנו כי כל התפילות חשובות, כל אחת באופן המיוחד לה.

אמנם כן, אינה דומה תפילה לחברתה, ובכל תפילה נתקנה דרגה חדשה שלא הייתה לפנייה, כי כל אחד מן האבות הקדושים סידר תפילה לפי מידתו ומעלתו, כפי עבודת ה' שעסק בה כל ימיו. וכל אחת מהן משלימה את חברותיה, עד שנעשות כולן כאגודה אחת להשלים את נפשו של היהודי בכל חלקי היום ובכל תקופות חייו, למען ילמד ליראה את ה' כל הימים - לרבות את הלילות.

ועדיין יש להבין, האם כוונת חכמינו ז"ל היא כי עד שלא בא יצחק אבינו ותיקן תפלת מנחה, לא התפלל אברהם אלא תפילה אחת ביום - תפילת שחרית? וכן את תפילת ערבית שתקנה יעקב אבינו, וכי לא התפללו אותה אברהם ויצחק?

על כך כתב רבנו **המהרש"א** (ברכות כו:), כי בודאי אי אפשר לומר כן. שהרי ידוע כי האבות הקדושים קיימו את כל התורה כלה, ואפלו תקנות שתקנו חכמינו ז"ל בדורות מאוחרים הרבה יותר - קיימו האבות (יומא כח:).

אלא כוונת הדברים היא, כי כל אחת מן התפילות הללו מיוחסת ושייכת בעיקר לאחד מן האבות, משום שבו מצאנו פסוק מפורש בתורה שהתפלל בשעה זו, ובודאי קשור הוא במיוחד לתפילה זו. ועוד מביא המהרש"א ביאור בשם **רבי אברהם זכות** בעל **'ספר יחסין'**, מחכמי ספרד בימי הגרוש, כי כל אחד מן האבות היה מקפיד במיוחד על אותה התפילה שנאמר עליו שתקן אותה, וזאת משום שהיא הייתה מכונת לפי מידתו והנהגתו המיוחדת בעבודת ה'.

רמז נאה לענין זה מביא **רבנו דוד אבודרהם**, כי האות השניה בשם כל אחד מן האבות רומזת לתפילה שתיקן. האות השניה ב'אברהם' היא ב' - בוקר. ביצחק צ' - צהרים, וביעקב ע' - ערב.

קושיית המהרש"א, הובאה גם בשם הרב הקדוש **רבי מנחם מנדל מרימנוב** זי"ע, בספר **'מנחם ציון'** (פר' ויצא), שם הוסיף להקשות על יעקב אבינו עצמו, הרי בשעה שתיקן תפילה זו היה בן שש ושלוש שנים, וכי עד אותה שעה לא התפלל תפילת ערבית?

ביאר הצדיק הקדוש מרימנוב, שבאמת התפללו האבות ערבית עוד לפני שתיקן יעקב אבינו תפילה זו, ועיקר חידושו של יעקב אבינו היה במהות התפילה, שנתקנה לפי מידת כל אחד ואחד מן האבות.

אברהם אבינו, אשר מידתו חסד, קיים בעצמו את הפסוק (תהלים צב ג) 'להגיד בבקר חסדך', ולימד כי יש מנהיג לבירה המנהיג את כל בריותיו בחסד וברחמים.

יצחק אבינו ראה את כל בני האדם שקבלו את האמונה מכוח אברהם, והבין כי אין די באמונה הבאה מכוח חסד ואהבה, כי ללא יראה אין קיום לאהבה. ועל כן הדריכם להתפלל תפילת מנחה בזמן הדין.

ולאחריהם בא יעקב אבינו ותיקן זמן תפילה בלילה, בזמן שנברא לשנה ובו בני האדם יורדים ממדרגתם כיוון שאינם פועלים בעסקיהם. ומאחר שהלך יעקב לחרן, מקום בו שולט חרון אף של מקום (ב"ר ע י), ללבן הארמי שכולו שקר, הוצרך לחזק את מידתו - מידת האמת, והתפלל שלא יושפע מהם.

הרי שתפילת הערב שנתקנה על ידי יעקב אבינו, אינה רק תקנה על עצם זמן התפילה, אלא על מהות התפילה ומשמעותה העמוקה. תפילה זו פועלת דווקא במקומות החשוכים, הנמוכים, ומעלה את המתפלל מעמק הבכא אל מדרגה מרוממת.

ובענין זה יש להביא את שהקשה הרב הקדוש **רבי יעקב אריה מרדזימין** זי"ע בספרו **'בכורי אביב'** (פר' נצבים), על **חז"ל** שדרשו (דב"ר ח א) את הפסוק (משלי ח יז) 'אני אהבי אהב ומשחרי ימצאנני' על תפילת ערבית, ולמדו מכאן כי אין לה זמן קבוע במהלך הלילה.

ולכאורה, הלא מידת האהבה והחסד היא מידתו של אברהם אבינו שתיקן תפילת שחרית, ויותר מתאים היה לדרוש את הפסוק על תפילת שחרית, ומדוע דרשוהו חכמינו ז"ל על ערבית?

פירש הצדיק מרדזימין, כי מדותיו של יעקב אבינו היו ממוזגות מאהבה ויראה בשוה, לעומת אברהם שעיקר מידתו היתה אהבה, ויצחק שעיקר מידתו היתה יראה.

לכך תיקן אברהם תפילת שחרית שזמנה עד חצות היום, כי זמן זה הוא זמן החסד בעולם וביקש אברהם להמשיך השפעות של חסד בזמן זה.

ומחצות היום והלאה, כאשר צללי ערב מתחילים לנטות, זהו זמן של דין, ורק יצחק אשר מידתו היא גבורה היה יכול להמשיך ולהביא חסדים משמים בזמן שכזה, והצליח לבטל את הדינים ולהחליש את כוחם. ולכן תיקן במנחה את אותן ברכות שבשמונה עשרה כמו שאברהם אבינו תיקן בשחרית.

אבל בלילה שאז מתגברים הדינים מאוד, לא היה אפילו בכוחו של יצחק למשוך חסד מן השמים. רק יעקב שהיו לו את שתי המדות יחדיו, חסד כאברהם ודין כיצחק, יכול היה למשוך חסדים וכל מה שהיה חפץ בתפילתו, על אף שהייתה בלילה.

הבט נוסף בענין זה, מצאנו בספר הקדוש **'אור המאיר'** (פר' דברים) בו הקשה הרב הקדוש **רבי זאב וואלף מזיטומיר** זי"ע, על מאמר חז"ל שהתפילות נתקנו על ידי האבות, שהלא לכל שלוש התפילות יש כיום נוסח אחד בתפילת שמונה עשרה, ומה הוסיף כל אחד מן האבות על מה שתיקן זה שלפניו?

יתרה מכך, הוסיף ה'אור המאיר' להמשיל את הדבר לאדם הבא אל מלך בשר ודם בבקשה, וחוזר עליה פעמים ושלוש באותן מילים, אין ספק שהמלך יזעם עליו וישלילכו מעל פניו.

על אחת כמה וכמה לפני מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא, שאין מן הראוי לחזור על אותן מילים שלוש פעמים ביום. אם כן, ברור הדבר כי אין הכוונה בשלוש תפילות היום לחזרה על המילים בלבד, אלא תפילה במשמעות של חיבור, מלשון (בראשית ל ח) 'נפתולי אלקים' (רש"י שם), ועל ידה נעשה האדם דבוק בה' אלקים.

על פי זה, תפילת שמונה עשרה שתיקן אברהם אבינו לעת בוקר, בעת שמאיר אור החסד בעולם - מקבלת בשעת המנחה גון אחר לגמרי, בזמן שבו דינים תלויים ועומדים, ועל ידי המתקתם נהפך הזמן הזה לעת רצון.

ובשעת ערב, בזמן תפילת יעקב אבינו, שוב יש כאן תיקון תפילה חדש. זו תפילה שמשלבת חסד וגבורה שהיו בבוקר ובצהרים, תפילה שהיא תחת הגדרתו של יעקב כ'תפארת', תפילה שמאירה באורה גם בשעות החשכה.

ה'עולם' נעקר ובא ל'נפש'

נבואה להתבונן במשמעות המושג פגיעה, שבלשון זו רמזה לנו התורה את תקנתו של יעקב אבינו בתפילת ערבית.

מדוע שינתה התורה וכתבה זאת בלשון רמז, ולא כתבה 'ויתפלל'? על נקודה זו עמד רש"י הקדוש שפירש כי לשון זו מלמדת אותנו שקפצה לו הארץ.

דבר זה למדו בגמרא (חולין צא:) מן הסתירה שיש בפסוקים: מחד, נאמר (בראשית כח י) 'ויצא יעקב מבאר שבע וילך חרנה', משמע שהגיע לחרן, ומאידך נאמר תכף לאחר מכן 'ויפגע במקום' הוא הר המוריה, דהיינו שלאחר הגעתו לחרן הגיע למקום ההוא, להר המוריה.

פירשה הגמרא, כי תחילה הלך יעקב לחרן, וכאשר הגיע לחרן נזכר שעבר בהר המוריה ולא עצר שם להתפלל. אמר בליבו: וכי ייתכן שעברתי במקום שהתפללו אבותי, ואני לא התפללתי?

ומיד כאשר העלה על דעתו לשוב לירושלים קפצה לו הארץ והגיע לשם. יעקב התפלל שם, וכאשר סיים תפילתו ביקש לשוב לחרן. אמר הקדוש ברוך הוא:

צדיק זה בא לבית מלוני וילך בלא לינה? מיד שקעה השמש והוכרח יעקב ללון שם. ויש להבין, מהי השייכות בין תפילת ערבית שתיקן יעקב אבינו, לקפיצת הארץ שקפצה לו בשעה זו?

על נקודות אלו עמד הרב הקדוש **בעל ה'שפת אמת' מגור** זי"ע (ויצא תרל"ד), שלמד מכך יסוד גדול ועצום.

אם ירצה האדם בכל כוחו, יוכל לעורר את קדושת ה', יתברך בכל מקום, ומכוח תשוקה נוראה זו שוב אין טבע העולם עומד בפניו כלל, עד שיוכל הר המוריה להעקר ולבוא למקום בו הוא עומד.

וזהו הטעם שנעקר הר המוריה ובא למקומו של יעקב אבינו, על אף שהיה מרוחק ממנו מאוד, כיוון שהתעוררותו ותשוקתו והכנתו היו גבוהות ונעלות מאוד, עד שמשך אליו את המקום הקדוש ביותר הקיים בעולם, המכונה 'שער השמים', מקום בית המקדש של מטה המכוון כנגד בית המקדש של מעלה.

כי כידוע, כל הבריאה מחולקת לשלושה ממדים: עולם, שנה, נפש. ומכיוון שיש קשר בין שלושה ממדים אלה, כאשר הגיע יעקב אבינו ב'נפש' שבו אל קדושת בית המקדש מרוב תשוקתו, בא אליו הר המוריה גם מבחינת ה'עולם' והמקום.

ועל כך כתב ה'שפת אמת' הבחנה נפלאה, כי באמת זו ממש היא מהותה של תפילת ערבית. מצד עצם זמן התפילה, הרי היא בזמן של חושך, וזמן זה אינו ראוי לאור, ובודאי שלא להארה גדולה כזו עד כדי השראת קדושת בית המקדש שלא במקומו. אלא שעל ידי רצון האדם יכול הוא לעורר הארה נפלאה שלא כדרך הטבע, כי הכול תלוי ברצון האדם.

הרי מבואר כאן דבר נפלא: גם לאחר כל מה שפועל האדם להתעורר ולהשתוקק אל המקום אשר יבחר ה', אל בית המקדש, ואף לאחר שבא אל המקום אשר עמד שם אברהם, ואליו יצא יצחק לשוח בשדה - עדיין לא יצליח להגיע אל היעד הנכסף עד שיבוא זמן תפילת ערבית - זמן החושך והגלות, זמן שלכאורה מושל בו הסתר פנים - ודווקא אז יוכל לבוא אל המקום הנעלה והנכבד ואף תקפוץ לו הארץ למעלה מדרך הטבע.

זהו שכתב רש"י שבא הפסוק ללמדנו שקפצה הארץ ליעקב אבינו, כי דבר זה יסוד עצום הוא לעולם, ויש ללמוד ממנו את דרכי עבודת ה'.

מכאן ילמד כל אדם שאין מקום בעולם שלא יוכל להגיע אליו אם רק ירצה באמת, ובכל מקום אשר אליו שלחו ה' יתברך יוכל להרגיש את ההארה הפנימית על ידי נקודה של אמת, ולהביא לשם את קדושת בית המקדש, כל אחד ואחד לפי דרגתו ומצבו. כי אין דבר העומד בפני הרצון!

מה למעלה – מכך!

ויחלם והנה סלם מצב ארצה וראשו מגיע השמימה והנה מלאכי אלהים עלים וירדים בו (בראשית כח יב).

מכבוד קדושת אדמו"ר **רבי דוד חי אביחצירא** שליט"א שמענו לבאר, כי בפסוק זה גנוז חיזוק גדול ועצום לכל יהודי: עליו לדעת ולהאמין שכל מעשה, דיבור ומחשבה שלו פועלים ומשפיעים בעולמות העליונים, כל מילה של תורה ושל תפילה מחיה עולמות עליונים, ועבודתו פועלת פעולות נשגבות.

יסוד זה מתבאר בספרי הצדיקים (אור תורה אות ש, תולדות יעקב יוסף פרי ויקרא) על מאמר המשנה במסכת **אבות** 'דע מה למעלה ממך' - כלומר, דע והאמן שכל מה שנפעל ונעשה למעלה בשמים, הכל נפעל 'ממך', מעבודתך וממעשיך, כאשר הם נעשים בשלמות, בכוונה נכונה וברצון הלב.

על פי זה מתבאר גם המשך דברי המשנה 'עין רואה'. לאחר שנאמר 'דע מה למעלה ממך' שכל העולמות תלויים במעשי האדם, נאמר 'עין רואה' שעל ידי שמירת העינים מעוררים מלמעלה בחינת 'עין רואה' וזוכים למראות גדולים המאירים ביאור יקרות. כאשר האדם שומר על עיניו מראות ברע, הוא מעורר מלמעלה שיושפע עליו לראות מראות אלוקים, כדברי חז"ל (ילקו"ש ישעיהו רמז תלט) שכל השומר עיניו מראות ברע זוכה ומקבל פני השכינה, כפי שנאמר (ישעיה לג טו) 'עצם עיניו מראות ברע', ולאחר מכן נאמר (שם פסוק יז) 'מלך ביפיו תחזינה עיניך'.

ואכן כך מצינו אצל גדולי עולם, ה'**אור החיים**' הקדוש והרב הקדוש אור שבעת הימים ה'**בעל שם טוב**' זי"ע, שזכו למראות אלקים שלא זכו להם מלאכים ושרפים בזכות קדושת נפשם ששמרו וזיככו אותה זיכוך על גבי זיכוך, עד שזכו והושפעה עליהם משמים קדושה ללא כל גבול ומידה.

עולים ויורדים – בו!

לעיתים אין ביכולת האדם להשיג עד כמה כל מעשה שלו משפיע בשמים, והוא עלול לטעות ולחשוב שהתרשלות קלה מצדו לא תעלה ולא תוריד. אך באמת אין הדבר כך. והדבר יתבאר על פי משל: מלך ביקש משריו להכין מפה של כל המדינות שבשליטתו כדי לספק לתושביהן מזון ומחיה. כאשר הגיעה המפה המוכנה אל המלך, הבחין שהציר השמיט מדינה אחת. קרא המלך לצייר ושאל: "מדוע השמטת מדינה זו מן המפה?"

"שגגה נפלה בידי", השיב הצייר. "אולם מה בכך? הן המפה כה יפה ומושלמת, ומדינה זו היא נקודה קטנה על המפה שבקושי ניתן לראותה!"

אמר לו המלך: "כל נקודה שנראית קטנה על גבי המפה, מייצגת מדינה שלמה הכוללת בני אדם ובעלי חיים רבים מספר. מי שמבקש שמלכותו תצליח, חייב לדאוג לכל אחד מנתיניו ללא כל חסרון!"

והנמשל: על האדם לתת אל ליבו שלכל תיבה ואות בתפילתו ובתורתו יש חשיבות ומעלה בפני עצמה, והיא מתקנת תיקון נכבד בשמים. על כן אין להתרשל או להפסיד אף אות ותיבה, שכן כמה יצטער האדם כשיעלה למרום ויגלה שבמעשיו נחסרה השלמות עקב פגם יחיד בעבודתו. דברים נפלאים ומלהיבים אודות השפעת מעשי האדם על הבריאה מביא הרב הקדוש **רבי אברהם יהושע השיל מאפטא** זי"ע בספרו '**אוהב ישראל**' (פרי ויצא ד"ה תוכחת):

על האדם לצייר בדעתו ובמחשבתו כי הוא עצמו בחינת 'סלם מצב ארצה וראשו מגיע השמימה'. אף על פי שהאדם שרוי בתוך המציאות הארצית והגשמית, שכלו ושורש נשמתו דבוקים למעלה בשמים.

על פי יסוד זה מסביר ה'אוהב ישראל' את המשך הפסוק: 'והנה מלאכי אלהים עלים וירדים בו' - כשהאדם מגביה את ליבו ומוחו בעבודת ה', הוא מעלה עמו את כל המלאכים לרום שמים ומשפיע עליהם חיות וקדושה. לעומת זאת, אם אינו נוהג כראוי חלילה, נגרמת על ידו ירידה למלאכים, כמאמר חז"ל (איכ"ר א לה) שמעשים אלו מתישים כוחו של מעלה חס ושלום.

אל דמעתי אל תחרש

ועיני לאה רכות ורחל היתה יפת תאר ויפת מראה (בראשית כט יז).

דרשו חז"ל (ב"ר ע טז): מהו 'רכות'? רכות וחלשות מרוב בכיה.

הותנה בין לבן הארמי לאחותו רבקה בעת לדת בניהם, שהגדולה לגדול והקטנה לקטן - כלומר, לאה מיועדת לעשו, ורחל מיועדת לייעקב. משמעמה זאת לאה, הייתה יושבת בפרשת דרכים, בוכה ומתחננת מעומק לבה: "יהי רצון שלא אפל בגורלו של רשע!"

וכאן אנו רואים דבר נורא: על אף שעל פי האמת לאה הייתה אמורה להינשא לעשו, על ידי תפילתה היא ביטלה את הגזרה לחלוטין, וזכתה להינשא לייעקב אבינו, ולהיות לאם המלכות שממנה יצאו ששה משבטי י-ה.

המחשה נפלאה לכוחה של תפילה לשנות גזרות קשות מצינו בסיפורו של הרב הקדוש **רבי שמחה בונים מפשיסחא** זי"ע. בטרם הפך למנהיג בישראל, עסק רבי בונים במסחר לפרנסתו, תוך שהוא מסתופף בצלו של רבו הקדוש, **רבי יעקב יצחק מלובלין** זי"ע, '**החוזה מלובלין**'.

בלובלין היה נהוג, שמיד לאחר יום הכיפורים, היו נכנסים תלמידיו המקורבים של ה'חוזה' אל הקודש פנימה, כדי לשמוע מרבם מה נגזר עליהם בשמים לשנה הקרובה.

באחת השנים, נכנס רבי בונים אל ה'חוזה' כדי לשמוע מה נגזר עליו באותה שנה, ו'החוזה' אמר לו שבשנה זו הוא עתיד להפסיד את כספו ולסבול מחרפת רעב.

וכך אכן היה. תחילה חלו אשתו וילדיו של רבי בונים, והוא נאלץ להוציא סכומי עתק על רופאים ותרופות, ולאחר מכן נכשלו בזה אחר זה כל העסקים שבהם ניסה להשקיע את כספו.

כאשר כמעט ולא נותרה פרוטה בכיסו, החליט רבי בונים לנסוע לעיר הבירה ורשה, בתקוה למצוא שם עסקה שתאפשר לו לפרנס את משפחתו. עם הגעתו לורשה, פנה להתארח בבית המלון המפואר שבו היה רגיל ללון בימי עשרו.

מדי יום יצא אל השוק, ניסה לקנות ולמכור, לטוות קשרים ולמצוא עסקאות - אך לשוא. מאומה לא צלח, והוא נותר ללא שום רוח.

לאחר מספר שבועות של אכזבות, נגש אליו אחד מעובדי המלון והגיש לו חשבונית מפורטת על תקופת שהותו במקום. כשהביט רבי בונים בסכום המצטבר - עשרים וחמשה רובלים, הון תועפות באותם הימים - חשכו עיניו. הוא פרץ בבכי והתפלל מעומק הלב בדמעות שליש לקדוש ברוך הוא שיושיע אותו מצרתו.

עוד באותו היום, הגיע אל המלון שליח מטעמה של הגבירה המפורסמת תמר'ל ברגסון - עשירה יהודיה נודעת שפזרה מממונה לצדיקי פולין ולתלמידי חכמים. השליח הציע לרבי בונים משרה קבועה של נהול עסקיה של הגבירה, במשכורת מכובדת של שש רובלים לשבוע.

רבי בונים, שהבין כי שער הישועה נפתח עבורו, אמר לעצמו: "אם זכיתי לפעול ישועה כזו בכח התפילה והדמעות, איני רוצה להסתפק רק בהצלה מועטת".

הוא פנה לשליח והודיע כי אינו מסתפק במשכורת שבועית, אלא דורש שותפות מלאה ואחוזים ברוחי העסק. בתחילה סרבה הגבירה לתנאי, אך לאחר מספר ימים נמלכה בדעתה והסכימה - ומשם נסללה דרכו של רבי בונים בחזרה לעשרו הקודם.

בפעם הבאה בה חזר רבי בונים ללובלין ונכנס אל הקודש פנימה, הביט בו החוזה ובטרם הספיק התלמיד לפתוח את פיו, אמר לו בחיוך: "אמנם נגזר עליך להפסיד את כל כספך, אבל בכי ודמעות לא הבאנו בחשבון!"

וכך היה אצל לאה. סדר הזיווגים היה אמור להיות 'הגדולה לגדול והקטנה לקטן', לאה לעשו ורחל לייעקב, אך הבכי והתפילה של לאה 'יהי רצון שלא אפל בגורלו של רשע', ביטלו את הגזרה, ולא רק שהיא התחתנה עם יעקב, אלא שנשאה לו לפני רחל, משום שתפילה מעומק הלב יכולה להפוך הכל לטובה!

זהו הדרך ההדרך

לאור זאת, נבין דבר נפלא.

על המלים (בראשית כט יז) **'ועיני לאה רכות' פירש התרגום אונקלוס 'ועיני לאה יאין' - דהינו שעיני לאה היו יפות.**

מקשה ה'תולדות אפרים' (הובא בספר פרדס יוסף, פרשת ויצא): **לכאורה הדבר הוא פלא, שהרי לדברי חז"ל, עיני לאה היו רכות וחלשות מחמת שבכתה כל העת על רוע גורלה, ואם כן כיצד ניתן להבין את דברי אונקלוס שעיניה היו יפות?**

אל רבנו הגאון **רבי משה סופר** זצ"ל ה'**חתם סופר**', נשלחה פעם שאלה לפני חג הסוכות.

באותם ימים באירופה, אתרוגים היו מצרך נדיר ויקר המציאות, ולא כל אדם יכול היה להרשות לעצמו לרכוש ארבעה מינים משלו. בשל כך, נהגו הקהילות לקנות במשותף אתרוג, ובני הקהילה היו נוטלים אותו ומברכים עליו. לצד זאת, עשירים בעלי יכולת היו רוכשים לעצמם אתרוג פרטי ומהודר במיוחד.

אחד מאותם עשירים, שנהג לרכוש מדי שנה אתרוג יפהפה ומשובח, התברך גם בטוב עין, ומיד לאחר שסיים את תפילתו, היה מעמיד את האתרוג שלו לשמושם של המתפללים. אלא שמטבע הדברים, מרוב ידים שמשמשו בו, כבר ביומו הראשון של החג הוא איבד מן הגון שלו והפך לשחור במקצת.

פנה העשיר בשאלה ל'חתם סופר': הלא התורה דרשה (ויקרא כג מ) 'פרי עץ הדר' - שהאתרוג יהיה מהודר ויפה לאורך כל ימי החג. שמא כדאי לו לחדול ממנהגו להניח לאחרים לטול את האתרוג, שכן על ידי כך נפגם ה'הדר' שבו?

השיב ה'חתם סופר': "נראה לי דהוה הדר, כיון שבאו על ידי מצותו - זהו הודו והדרו!"

פירוש הדברי: יופי והדר אמתיים אינם נמדדים בעינים גשמיות. דווקא אותם סימנים כהים שהותירו עליו אצבעותיהם של יהודים, אותם כתמי יזע של חבוב מצוה - הם פארו והדרו האמיתי של האתרוג!

אומר ה'תולדות אפרים': תרגום אונקלוס לא חולק על דברי המדרש, אלא רק מוסיף עליהם. באמת עיניה של לאה היו רכות, אך זה הביא לכך שעיניה היו יפות, משום שהיופי האמיתי הוא בעינים כאלה שנזוקו מחמת בכי שלא להינשא לעשו הרשע!

יסוד זה תובע מאתנו שינוי מהותי ועמוק בכל דרך הסתכלותנו על העולם.

בשנים שלפני השואה, נהגו החסידים בפולין לשיר: "**וואס בייַ די וועלט איז שיין - בייַ דיר זאל זיין געמיין**" - מה שבעיני העולם נחשב ליפה ונוצץ, אצלך צריך להיות מאוס. וממילא נכון הדבר גם להפך: לא כל מה שבעולם החומרי מוגדר כבלתי יפה, הוא אכן כזה באמת.

קנה המדה האמיתי והיחיד לקביעת מהו 'יפי' ומהו 'כעור' אינו יכול להגזר מאמות המדה השטחיות של הרחוב, אלא אך ורק מתוך מבט האמת של התורה.

אחת שאלתי – שבתי בבית ה'

אחת שאלתי מאת ה' אותה אבקש שבתי בבית ה' כל ימי חיי לחזות בנעם ה' ולבקר בהיכלו (תהלים כז ד).

בקשה אחת מילאה את לבו של דוד המלך עליו השלום: 'שבתי בבית ה' כל ימי חיי, לחזות בנועם ה' ולבקר בהיכלו'. אולם לשון הפסוק טעונה ביאור: לאחר שכבר אמר 'אחת שאלתי מאת ה'', לשם מה שב והוסיף 'אותה אבקש'? וכי אין הבקשה כלולה בשאלה הראשונה?

את פשר הכפילות ביאר הגאון **רבי יעקב קראנץ**, **המגיד מדובנא** (אהל יעקב, פרשת בשלח), במשל לאדם המבקש מחברו שיאכילנו. לאחר שהאכילו והשקהו כל צרכו, שוב אינו מבקש, שהרי אכל ושבע ודשן.

אך בעבודת ה', כל הטועם ממנה תכף הוא מבקש עוד, וככל שהוא מתמלא ברוחניות כך גדל צמאונו, כמאמר חכמינו (ברכות מ. סוכה מו.): "מדת הקדוש ברוך הוא - כלי מלא מחזיק"; אדם חכם שהוא כלי מלא, מחזיק חכמה נוספת שילמד ומסוגל להוסיף עוד ועוד חכמה, "אם שמוע בישן - תשמע בחדש".

זאת, לעומת הכלים הגשמיים שכאשר הם מתמלאים אינם יכולים להכיל יותר. על כן 'אחת שאלתי', אך אם תמלא בקשתי - 'אותה אבקש' עוד ועוד.

הסבר נוסף מפי המגיד מדובנא הובא בספרו **'קול יעקב'** (שיה"ש): פעמים רבות, אדם המבקש בקשה אין תכלית מבוקשו במילוי הבקשה, והיא מהווה רק אמצעי להגיע אל תכלית רצונו. כגון הרוצה לבנות שולחן ומבקש עצים, עדיין לא נתקיימה תכלית רצונו במילוי בקשת העצים, אלא רק לאחר שיעשה מהם שולחן.

אולם כאן מעיד דוד המלך עליו השלום על עצמו: 'אחת שאלתי מאת ה'', ורק 'אותה אבקש' - כי זו היא תכלית מבוקשי, 'שבתי בבית ה' כל ימי חיי', ואיני מבקש דבר זה עבור השגת צורך אחר, אלא זה עצמו הוא רצוני.

מדרגה למדרגה

פירוש נוסף כתב הרב הקדוש **רבי לוי יצחק מברדיטשוב** זיע"א בספרו **'קדושת לוי'** (פר' שמות) בשם המגיד הרב הקדוש **רבי יחיאל מיכל מזלוטשוב** זי"ע, שבקשתו של דוד המלך מאת ה' היתה שתמיד תהיה שאלתו אחת בלבד, והיא לחזות בנועם ה', ורק אותה יבקש תמיד.

כי בעבודת ה' אין סוף, וככל שהאדם עולה ממדרגה למדרגה, רואה הוא שיש מדרגה למעלה מזו וגבוה מעל גבוה.

ועל כך התפלל דוד שלעולם לא תפוג התלהבותו בעבודת הבורא, ותמיד יזכה לעלות ממדרגה למדרגה בלי שום ירידה כלל.

ובאופן אחר פירש את כפילות הלשון הגאון **רבי יעקב טננבוים** זצ"ל בספרו **'שמן אפרסמון'** (פרשת וזאת הברכה), בכך שאמנם יכול אדם שכל פעולותיו תהיינה לשם שמים אף אם אינו יושב בבית ה' כל ימי חייו, אך בקש דוד המלך שיזכה לשבת בבית ה' ולעסק בתורה ובעבודה. ונמצא שזו היתה "אחת שאלתי" וזו עצמה "אותה אבקש": שהישיבה בבית ה' תהיה התכלית, ולא אמצעי לדבר אחר.

ביקורת תהיה

בשני אפנים פירש **רש"י הקדוש** את המלים 'ולבקר בהיכלו'. הפירוש האחד הוא פירושו של המדקדק **דונש בן לברט** בלשון בוקר, כלומר, שיזכה לבוא לבית ה' מדי בוקר, והפירוש השני פירושו של המדקדק **מנחם בן סרוק**, שפרשן בלשון בקור, כלומר שיבקר את עצמו ויפשפש במעשיו בבית ה'.

ושני הפירושים תלויים האחד ברעהו, שכן רק המבקר מעשיו תמיד ומדקדק בהם היטב שיהיו רצויים לפניו יתברך, זוכה לאור ה' המאיר כבוקר.

כיוצא בזה אמר הרב הקדוש **רבי אברהם מרדכי מגור** זי"ע בעל **'אמרי אמת'** בשם הרב הקדוש **רבי שמחה בונים מפשיסחא** זי"ע, על דברי חכמינו שבא הקדוש ברוך הוא לבקר את אברהם ביום השלישי למילתו, שבא הבורא יתברך לבקרו ולבחון את מעשיו, ולא נמצא בו שום סיג ופגם עד שהייתה צדקתו מאירה כאור היום, כמו שנאמר (בראשית יח א): 'והוא ישב פתח האהל כחם היום' ('בית ישראל' וירא תשכ"ה).

שתי משמעויות אלו מתקימות גם במצות ביקור חולים, שבה תפקיד המבקר לבחון ולבקר את מצבו של החולה, ולבדוק כיצד יוכל לסייע לרפואתו. ואם יעשה כן, יהיה הביקור ל'בוקר' - יאיר את החולה ויחלימו ויחזקו.

וכן מצאנו שנכנס התנא הקדוש רבי עקיבא לבקר אצל תלמיד שחלה, כבד ורבץ לפניו את הבית עד שהחיה את נפשו. ואמר לו התלמיד "רבי, החייתני!" יצא רבי עקיבא ודרש: "כל מי שאין מבקר חולים - כאלו שופך דמים" (נדרים מ.).

תמיד כמבקר בהיכל

לפירוש נוסף על פסוק זה זכינו מפי הגאון **רבנו ישראל מאיר הכהן מראדין** זי"ע בעל **'חפץ חיים'**, שהסביר כי מדרך העולם שככל שאדם מתקדם בחייו - שאיפותיו משתנות כפי מעמדו.

לא הרי השגותיו של פועל פשוט שמשאת נפשו היא משכורת מכובדת יותר משכר יומו הזעום, לתשוקותיו של עשיר ובעל בעמיו שחושק בארמון מנקר עינים.

אך שאיפותיו של דוד המלך עליו השלום לא השתנו במשך כל ימי חייו; מעת היותו רועה בצאן ועד שבתו על כס מלכות כל שבטי ישראל ושליטתו על כל העמים אשר מסביב, משאת חייו ומשאלת נפשו 'אחת' הייתה - 'שבתי בבית ה' כל ימי חיי'.

והוסיף בעל ה'חפץ חיים' לבאר את לשון המשורר 'ולבקר בהיכלו', כיוון שדרך האדם להתפעל מדבר חדש, וכעבור זמן מתרגל הוא אף לדבר המופלא ביותר, ושוב אינו מתרשם מכך.

ולכך ביקש דוד המלך 'לבקר בהיכלו' - שיחוש תמיד כמבקר בהיכל ה', ותמיד תשמר בקרבו ההתפעלות לעבודת הבורא בלא להתרגל, בהתחדשות פנימית.

על דרך זו פירש מרן הבעל שם טוב הקדוש זי"ע את בקשת דוד המלך "אל תשליכני לעת זקנה": לא על זקנת הגוף בלבד התפלל, אלא שעבודת הבורא שלו לא תזדקן ולא תתישן, ושיזכה לחדשה בכל יום (דגל מחנה אפרים פרי עקב). בכך מתחברת הבקשה "לבקר בהיכלו" לרצון לחוש תמיד כמי שזה עתה נכנס להיכל ה'.

וברוח זו פירש כ"ק אדמו"ר רבי דוד אביחצירא שליט"א את קריאת רב החובל ליונה הנביא: "מה לך נרדם?! קום קרא אל אלהיך!" אף מי שנפלה עליו תרדמה בעבודת ה' אינו רשאי להתייאש; עליו להתעורר ולשוב ולבקש את קרבת ה' מחדש.

כי יצפנני בסוכה

סוכה זו, פירש **רבנו מנחם בן שלמה המאירי** שהיא מכוונת להשגחת הבורא יתברך על עולמו, וכשם שהיושבים בצל סוכת מצוה יושבים 'בצלא דמהימנותא' - בצל האמונה, כי הקדוש ברוך הוא מסוכך עליהם בכוח השמות הקדושים, כך גם כל אדם הבוטח בה', זוכה לשמירה עליונה ביום רעה, אשר בו יסתירנו ה' יתברך בסתר אהלו, וימנע מהאויבים להזיקו.

והפסוק הששי - 'ועתה ירום ראשי על איבי סביבותי ואזבחה באהלו זבחי תרועה, אשירה ואזמרה לה'', מסכם את חלקו הראשון של המזמור, בו מבטא המאמין את שלמות בטחונו המביאה אותו לידי שירה וזמרה, בידעו כי מסתופף הוא תחת צלו יתברך.

כך נשזרים פסוקי המזמור זה בזה: מן הבקשה האחת – לשבת בבית ה', לחזות בנועמו ולבקר בהיכלו – צומח הביטחון 'כי יצפנני בסוכה ביום רעה'; ומכוח הביטחון מגיע דוד המלך עליו השלום לשירה ולזמרה. בקשתו לא הייתה משאלה חד־פעמית, אלא צייר חייו, ועל כן גם לאחר שנענה הוא מוסיף לבקש 'אותה אבקש'.

קול ה' על המים – קולה של תורה

קול ה' על המים אל הכבוד הרעים ה' על מים רבים (תהלים כט ג).

גילו חכמינו ז"ל כי התורה נמשלה למים, ובמדרש שיר השירים רבה נמנו צדדים רבים בהשוואה זו. מה מלמדים אפוא המילים 'קול ה' על המים' בענין זה של קולה של תורה, ומה יש במים המגלה את דרכה באדם?

הסבר לכך נמצא בהרחבה במדרש שיר השירים (שיהש"ר א): "נמשלו דברי תורה במים, ביין, בשמן, בדבש ובחלב". מה מים מסוף העולם ועד סופו, כך תורה מסוף העולם ועד סופו; מה מים חיים לעולם, כך תורה חיים לעולם; ומה מים מן השמים, כך תורה מן השמים. ואף קולה של תורה כקול המים: "מה המים בקולי קולות, שנאמר 'קול ה' על המים', כך תורה בקולי קולות, שנאמר (שמות יט טז) 'ויהי ביום השלישי בהיות הבקר ויהי קולות וברקים'". קול המים שבמזמור מוליך אפוא אל הקולות שבהם ניתנה התורה.

הוסיפו חכמינו ז"ל ואמרו: מה המים משיבין את הנפש, כך תורה, שנאמר (תהלים יט ח) "תורת ה' תמימה משיבת נפש"; מה המים מטהרים את האדם מטומאה, כך תורה מטהרת את הטמא מטומאתו. ומה המים מטהרים את הגוף, כך תורה מטהרת את הגוף; ומה המים מכסים את ערוותו של ים, כך תורה מכסה את ערוותם של ישראל.

ומה מים יורדין טיפין טיפין ונעשים נחלים נחלים, כך תורה: אדם לומד שתי הלכות היום ושתיים למחר, עד שנעשה כנחל נובע. התורה אינה נקנית בבת אחת; כל הלכה היא טיפה, ובהתמדת הימים נעשות הטיפות לנחל. מה מים, אם אין אדם צמא להם אינם ערבים בגופו, כך תורה, אם אין אדם עיף בה אינה ערבה בגופו. ומה המים מניחים מקום גבוה והולכים למקום נמוך, כך תורה מנחת את מי שדעתו גבוהה עליו ומדבקת במי שדעתו נמוכה עליו.

ומה מים אין מתקיימים בכלי כסף וזהב אלא בירוד שבכלים, כך תורה אינה מתקיימת אלא במי שעושה עצמו ככלי חרס. ומה מים אין אדם גדול מתבייש לומר לקטן "השקני מים", כך בדברי תורה אין הגדול מתבייש לומר לקטן "למדני פרק אחד, דבר אחד, פסוק אחד ואפילו אות אחת". ומה מים, כשאין אדם יודע לשוט בהם סופו להתבלע, כך דברי תורה: אם אין אדם יודע לשוט בהם ולהורות בהם, סופו להתבלע. אמר רבי חנינא דקיסרין: מה המים נמשכים לגנות ולפרדסים, לבתי כסאות ולמרחצאות, יכול אף דברי תורה כן? תלמוד לומר (הושע יד י): 'כי ישרים דרכי ה''. ואמרו עוד: מה המים מגדלים את הצמחים, כך דברי תורה מגדלים את כל מי שעמל בהם כל צורכו.

נמצא ש'קול ה' על המים' אינו קול העובר מעל פני המים בלבד, אלא פתח להבנת קולה של תורה: קול היורד מן השמים, מחיה ומטהר, נאסף בלב טיפין טיפין, שוכן אצל העניו ומגדל את העמלים בו. כשהאדם שומע את הקול הזה ולומד בענווה ובעמל, נעשים המים הרבים למקור חיים, וקול ה' ממשיך להישמע בתורתו.

ספיר ויהלום
לשמיעת השיעורים - קול הלשון:
03-6171077

בס"ד, גליון קל"ב | פרשת ויצא תשפ"ז

מכתלי בית ההוראה

אקטואליה בהלכה

פניני הלכה למעשה, בעניינא דיומא ושאלות המתחדשות

מרבני בית המדרש להוראה חיינות "באר ישראל"
בראשות מורינו הגאון רבי מנחם מנדל פומרנץ שליט"א

באר ישראל
בית מדרש להוראה ודיינות

מכתלי בית ההוראה

תשובה ממורינו הרב שליט"א

הפרשת תרומות ומעשרות ממלפפונים שגדלו בעציץ במרפסת מקורה, והפרשה מיבול השייך לקטנים

ילדינו שתלו זרעי מלפפון בעציץ פלסטיק המונח על אדן מרפסת בתוך הבניין. לאחר שהשתילים התפתחו וגדלו בהם מלפפונים, התעוררו כמה ספקות בדבר חיובם בתרומות ומעשרות ובדבר הברכה על ההפרשה.

העציץ עצמו עשוי פלסטיק ואינו נקוב, אולם נוף הצמח, הענפים והמלפפונים יוצאים מעבר לשפת העציץ. מתחת לנוף יש לוח שיש המרכיב את אדן המרפסת, ומתחת לחלק ממלפפון אחד יש גם אלומיניום מסורגי המרפסת. האם יציאת הנוף מגבולות העציץ מחשיבה את הצמח כמחובר לקרקע, או שמא מאחר שמתחתיו יש שיש ואלומיניום, דינו עדיין כעציץ שאינו נקוב?

נוסף לכך, המרפסת מקורה ומוקפת מחיצת אבן שגובהה עשרה טפחים, ועליה סורג שאין בו בפני עצמו גובה עשרה טפחים. העציץ מונח על גבי עובי מחיצת האבן, והנוף נוטה כלפי חוץ, אף שהפירות עדיין מצויים מעל השיש. האם המקום נחשב 'בית' לעניין תרומות ומעשרות, או שמא מאחר שהעציץ עומד על גבי המחיצה והפירות נוטים כלפי חוץ, דינם כגדלים מחוץ לבית? כמו כן, הגג שמעל המרפסת אינו גג קבוע, וקצהו מאהיל על הפירות אף שהם נוטים כלפי חוץ. האם קירוי כזה מעניק למקום דין בית?

עוד יש להסתפק מצד הבעלות: הזרעים ניתנו במתנה לאחד הילדים, והוא נתן חלק מהם לאחיו, ושניהם שתלו אותם. אם המתנה שייכת לילדים ולא לאביהם, כיצד ניתן להפריש מן המלפפונים, והרי קטן אינו בן שליחות, ובדרך כלל אין הפרשתו הפרשה?

האם האב רשאי להפריש עבורם מדין אפוטרופוס?

תשובה:

בנידון המתואר יש להפריש מן המלפפונים תרומות ומעשרות ללא ברכה. האב רשאי וראוי לעשות את ההפרשה בעצמו, ואין צורך שהילדים יפרישו. העובדה שהזרעים נשתלו בידי קטנים אינה פוטרת את היבול, ואף אם הפירות שייכים לקטנים, רשאי האב להפרישם לצורך אכילתם, כפי שיתבאר.

עציץ שאינו נקוב חייב מדרבנן

שנינו במשנה (דמאי פרק ה משנה י) 'עציץ נקוב הרי זה כארץ', ומבואר בהמשך המשנה שהגדל בעציץ שאינו נקוב פטור מן התורה, אך חייב מדברי חכמים. כך פירש הרמב"ם בפירוש המשניות (שם) 'הצומח בכלים שאינם נקובים אינם חייבים בתרומה ולא במעשרות אלא מדרבנן, לפי שהם נבדלים מן הארץ'. וכן פסק הרמב"ם (תרומות פרק ה הלכה טו) 'עציץ נקוב הרי הוא כארץ'. משמע שעציץ שאינו נקוב אינו כארץ, ומכל מקום מתקנת חכמים חייב בתרומות ומעשרות.

לפיכך, מאחר שהעציץ עשוי פלסטיק אטום ואין בו נקב אין בו חיוב מעשרות מהתורה, אלא החיוב הוא רק מדרבנן. כאשר עציץ כזה עומד במקום שאינו מקורה, מפרישים ממנו בברכה, כדרך שמברכים על קיום מצווה מדרבנן.

המשך בעמ' ג'

הלכה למעשה

תשובות ממורינו הרב שליט"א

ציציות שקשר הבחור לפני בר המצווה

לקראת בר המצווה קנינו לבננו טלית קטן וחוטי ציצית חדשים. לימדתי אותו את סדר הגדילים והקשרים, והסברתי שעליו לעשותם 'לשמה'. בערב יום בר המצווה הכניס את החוטים וקשר את הציציות בעצמו. לאחר שהגדיל התעורר לשאול: האם עליו להתירן ולקושרן מחדש מפני שעשאן בעודו קטן, או שהוא רשאי ללבוש את הטלית ולברך עליה? ומדוע בקשרי התפילין שעשה קטן צריך להתירם ולקושרם מחדש? ומה הדין בקשרי התפילין שעשה קטן, האם צריך להתירם ולקושרם מחדש?

ת. אם הטיל את הציציות וקשרן כהלכה לשם מצות ציצית, אינו צריך להתירן לאחר שהגיע למצוות, ורשאי ללבוש את הטלית ולברך עליה[1]. ודוקא אם יודע שעשאן אז לשמה, ולא רק שלמד את סדר הגדילים. ולעניין זה מועיל אם האב עומד על גבי בנו ומדריכו לעשות לשמה[2].

אמנם בתפילין אין הדין כן, אלא אם הבחור עשה בעודו קטן את הקשר הקבוע של דלי"ת בתפילין של ראש או של יו"ד בתפילין של יד, צריך להתיר את הקשר שעשה ולחזור ולקושרו לשמה לאחר שהגדיל, או שיקשרנו גדול כשר. גם עשייה לשמה בהדרכת אביו אינה מסלקת את חסרון הקטנות בעשיית קשרי התפילין[3]. וטעם החילוק ביניהן, לפי שבציצית אין פוסלים בדיעבד את עשיית הקטן מחמת שאינו חייב במצוה מן התורה, כשנעשתה לשמה באופן המועיל, ואילו בתפילין למדנו מהכתוב 'וקשרתם וכתבתם' שמי שאינו בכלל חיוב הקשירה אינו כשר לכתיבה, ולכן צריך שגם העושה יהיה ראוי לעשייתן[4].

הכנסת תפילין למקווה מחשש גניבה

במקווה שבאזורנו נגנבו כמה פעמים תפילין שהונחו על המדפים שבכניסה. למרות המצלמות התקשו לאתר את הגנבים. האם מותר לי להכניס את תיק הטלית והתפילין לתוך המקווה כדי לשמור עליו, אף שבחדרי ההלבשה והרחצה נמצאים אנשים שאינם לבושים? האם די בכך שהתפילין מונחות בתיק הרגיל שלהן?

ת. לכתחילה אין ראוי להכניס את התפילין למקווה גם כשהן מכוסות. כשיש חשש גניבה ואין מקום בטוח להניח בו את התפילין, מותר להכניסן כשהן מכוסות כראוי. הדרך הראויה היא להכניס את הנרתיק הסגור, או את תיק הטלית והתפילין כולו, לשקית אטומה שאינה מיוחדת להן, באופן של 'כלי בתוך כלי'[5]. נרתיק התפילין והתיק הגדול המיוחד לטלית ולתפילין נחשבים לעניין זה ככיסוי אחד. לכן יוסיף כיסוי שאינו מיוחד להן, ולא יסתפק בכיסוי הניילון הקבוע של התיק. אפשר גם לכסות את נרתיק התפילין בטלית עצמה בתוך התיק הגדול, באופן שהוא מוסתר היטב[6]. חדר כניסה נפרד שכולם לבושים בו אינו כחדרי ההלבשה והרחצה[7].

המשך בעמ' ב'

1 בביאור הלכה (או"ח סי' יד ס"א ד"ה להצריך אנשים) כתב שקטן שהגיע לחינוך רשאי להטיל ציצית לעצמו, מפני שחיובו מדרבנן מחשיבו בר לבישה לעצמו. וחידש עוד 'דאפילו אם כבר נעשה גדול בן י"ג שנה אין צריך להתיר ציציותיו', מפני שכעת דינו כדיעבד ואין לחוש לשיטת רבינו תם. והתנה שיודע שעשאן לשמה. אמנם הנצי"ב מוולוז'ין בספרו משיב דבר (ח"א סי' מ"א) כתב שלדעת ר"ת, קטן פסול להטיל ציצית גם לבגד של עצמו. ומטעם זה הורה הגרי"ש אלישיב (ספר פניני חנוכה, פסקים בשם הגרי"ש אלישיב עמ' לז) שלא יטיל הקטן אפילו לעצמו, ואם הגדיל יתירו ויקשור שוב. ובעיקר חידוש הביאור הלכה כבר האריכו האחרונים, ראה שו"ת משנה הלכות (ח"ג סי' רכט), שו"ת אבן ישראל (ח"ט סי' ס"ג) ספר חנוך לנער (פ"ט הערה טז). ובשו"ת אבני זכרון (ח"ב סי' ה) כתב שנכון לחזור ולהתירם ולקושרם בשעת כשיגדיל. וכ"כ בספר פסקי תשובות (סימן יד אות ג) שאנשי מעשה מחמירים בזה.

2 במשנה ברורה (סי' יד ס"ק ד) הצריך גדול העומד על גבי הקטן ומלמדו לעשות לשמה. ועיי"ש בביאור הלכה (שם ד"ה וטוב לעשות). מסתימת דבריו משמע שאפילו אם לא היה גדול עומד על גביו מ"מ אם עושה כן לעצמו ויודע שהטילם לשמה, שפיר דמי. הטעם שאינו צריך שיהא עומד על גביו אם עושה לעצמו, כתב בספר חנוך לנער (הגר"י בלויא עמ' לה הערה טו) שאפשר שמה שצריך 'גדול עומד על גביו', זהו מפני שאינו נאמן לומר שעושה לשמה, אבל לגבי דידיה ודאי נאמן. וכעי"ז כתב בספר שיח הלכה (ח"א עמ' קפח הערה טז) בשם הגרש"ז אויערבאך, מאידך בשו"ת משנה הלכות (שם) ביאר דעת הביה"ל דמיירי כשהיה גדול עומד על גביו.

3 בביאור הלכה (או"ח סי' לט ס"ב ד"ה בכל תיקון עשייתן) הביא מהפרי מגדים שקשר הדלי"ת והיו"ד צריכים עשייה לשמה, ושלא יעשום אשה וקטן, לפי שהם בכלל כתיבה כשי"ן שבבית של ראש. ובהמשך פסק: 'אך הקשר שעשה הקטן הזה לעצמו קודם שנעשה בן י"ג נ"ל דצריך להתירו לאחר שנעשה בן י"ג ולחזור לעשותו'. ובמשנה ברורה (שם סק"ח) מבואר שפסול הקטן בכתיבת תפילין אינו ניתר על ידי גדול העומד על גביו ורואה שהעשייה לשמה.

4 יסוד הפסול בגמרא (גיטין מה:) ובשו"ע (או"ח סי' לט ס"א): קטן, אפילו הגיע לחינוך, פסול לכתיבת תפילין. ובשו"ע (שם ס"ב) פסק שהפסול לכותבן פסול בתיקון עשייתן. וכתב בביאור הגר"א (שם ס"א ד"ה אפילו הגיע לחינוך) שחינוך הוא מדרבנן, ואילו הפסול לכתיבה מן התורה.

5 בשו"ע (או"ח סי' מג ס"ו-ס"ז) התיר להכניס תפילין בכלי כשאין מקום לשומרן, ואילו בבית הכסא שבבתי אסור משום שאפשר להניחם במקום המשתמר. המשנה ברורה (שם ס"ק כג-כד) פירש שההכנסה היא מפני עוברי דרכים, והביא בשם מחצית השקל דהיינו כשנרתיקן נתון בכיס שאינו מיוחד להן, כדין כלי בתוך כלי. ולעניין מרחץ כתב בערוך השולחן (סי' מה ס"ב) שאין להכניס דבר קדושה 'אם לא כשמכוסים יפה'.

6 בשו"ע וברמ"א (סי' מ ס"ב) מבואר שכיסויים המיוחדים לתפילין נחשבים ככיסוי אחד, אף כשהם רבים. המשנה ברורה (שם ס"ק ז-ח) כלל בכך גם את התיק הגדול לטלית ולתפילין, והתיר לכסות את נרתיקן בטלית שאינה כליין. אמנם בשו"ע (סי' מג ס"ו) התיר גם כלי שיש בו טפח, או כלי שאינו כליין אף בלא טפח.

7 בשו"ע (סי' מה ס"ב) חילק בין חדר החיצון שכולם לבושים, לאמצעי שמקצתם לבושים ומקצתם ערומים, ולפנימי שכולם ערומים. בחיצון מותר

לשאלות בהלכה: rav@abiryaakov.com | שלוחה 8 02-803-9999
לתגובות: 9917936@gmail.com

שיעור המחיצה המתירה ישיבה לפני המתפלל

ר' אלחנן ביקש לשבת על ספסל בבית הכנסת, אך הבחין שמאחוריו עומד אחד המתפללים בתפילת שמונה עשרה, בתוך ארבע אמות ממקום מושבו. בין הספסל למתפלל עמדה מחיצת עץ קבועה, הגבוהה עשרה טפחים ורחבה שלושה טפחים. האם די במחיצה זו כדי להתיר את הישיבה, או שצריך שיהיה ברוחבה ארבעה טפחים? והאם מותר לשבת ממש כנגד פני המתפלל כאשר ראשו של היושב נראה מעל המחיצה?

ת. כדי להתיר ישיבה בתוך ארבע אמותיו של המתפלל על ידי מחיצה, צריכה להיות ביניהם מחיצה קבועה שגובהה עשרה טפחים ורוחבה ארבעה טפחים לפחות, שעל ידי כך מקום היושב נחשב רשות בפני עצמה. אולם, כאשר יושב ממש כנגד פני המתפלל והוא נראה מעל המחיצה, נכון לכתחילה לשבת מן הצד, כדי שלא יהא נראה שהמתפלל משתחווה לו[8]. מחיצה שרוחבה שלושה טפחים בלבד, אף שגובהה עשרה טפחים, אינה מספקת[9].

יציאת כהן לנטילת ידיים במניין מצומצם

ר' ידידיה הכהן התפלל במניין מאוחר שבו נכחו עשרה אנשים בלבד. באמצע חזרת הש"ץ עמד לצאת ליטול את ידיו לברכת כהנים, ונזכר שאם יצא יישארו בבית הכנסת רק תשעה אנשים, ובהם שליח הציבור. האם מותר לו לצאת לנטילה, אף שבינתיים לא יהיו תשעה העונים לברכות הש"ץ, או שעדיף שיישאר ויישא כפיו בלא נטילה נוספת?

ת. לכתחילה נכון ליטול ידיים קודם תחילת חזרת הש"ץ ולשמרן נקיות, או להכין מים לנטילה בתוך בית הכנסת, כדי שלא יתמעט המניין, או שימתין הש"ץ לכהן עד שיטול את ידיו וישוב לבית הכנסת[10].

אם הש"ץ כבר התחיל בחזרה, ואין אפשרות ליטול בבית הכנסת, נכון יותר שהכהן ישאר וישא כפיו על סמך נטילת שחרית, ובלבד שלא הסיח דעתו ויודע ששמר על ידיו נקיות. אך אם הסיח דעתו, רשאי לצאת ליטול ולשוב, אף שהש"ץ ימשיך בינתיים בתשעה, שכן הוא יוצא לצורך מצוה והחזרה התחילה בעשרה[11]. ומכל מקום במניין מצומצם כזה, אף אם הכהן יוצא, אין ללוי לצאת עמו לנטילה[12].

ברכה על מציצת פירות

ר' מאיר החזיק תפוז בידו כדי למצוץ את מימיו, מבלי לאכול את בשר הפרי. איזו ברכה עליו לברך? והאם הדין שונה כשמכניס את פלחי התפוז לפיו, לועס כדי להוציא את המיץ ופולט את הנשאר? וכיצד ישער את החיוב בברכה אחרונה?

ת. נחלקו הפוסקים אם מציצת פרי בלא הכנסתו לפה נחשבת כאכילתו או כשתיית מימיו. ולכתחילה ראוי לצאת מן הספק על ידי אכילת התפוז כדרך אכילתו, עם בשר הפרי, ולברך 'העץ'. אולם, כשמוצץ באמצעות לעיסה בשיניו, יברך 'בורא פרי העץ'. ואם בולע שיעור כזית בתוך כדי אכילת פרס, יברך אחריו 'בורא נפשות'[13].

שינוי בסדר ברכות הקידוש

ר' עזרא אחז גביע מלא יין לקידוש בליל שבת, ובטעות דילג על ברכת הגפן והתחיל בברכת קדושת היום. האם יש הבדל אם נזכר בכך בפתיחת הברכה, באמצעה או לאחר שסיים אותה? ואם כבר בירך את ברכת היום ואחריה את ברכת הגפן, אך טרם שתה, האם עליו לחזור ולקדש?

ת. סדר הקידוש הוא לברך תחילה 'בורא פרי הגפן' ואחר כך את ברכת היום. נזכר לאחר שהזכיר 'מלך העולם', קודם שהתחיל 'אשר קדשנו', יסיים 'בורא פרי הגפן' ואחר כך יאמר את ברכת היום[14]. אם נזכר רק לאחר שסיים את ברכת היום, יברך 'בורא פרי הגפן', ובדיעבד לא יחזור[15].

המשך בעמ' ד'

אף להניח תפילין, ובפנימי חייב לחלצן.

8 בשולחן ערוך (או"ח סי' קכ ס"א) מבואר שאסור לישב בתוך ד' אמות של המתפלל. וטעם האיסור מבואר בטור (שם ס"ג), משום שנראה כאילו חברו מקבל עליו עול מלכות שמים, והוא אינו מקבל. אמנם הט"ז (סק"ג) הקשה על טעם זה, מדוע לא אסרו לישב אף בתוך ד' אמות של הקורא קריאת שמע, והלא עיקר קבלת עול מלכות שמים הוא בקריאת שמע. ולכן כתב בטעם ההרחקה, שהמקום שהמתפלל עומד עליו אדמת קודש הוא, הואיל והשכינה כנגדו, ואין זה ממידת כבוד ומורא לשכינה להפסיק בין המתפלל לשכינה, וכן כתב השו"ע הרב (ס"א). ובשו"ת מהר"ם שיק (או"ח סי' מח) ביאר, שכיון שהתפילה במקום קרבן, נעשה המקום שמתפללים בו כעזרה, ובעזרה אסור לישב, כמבואר בגמרא (יומא כח.) שאין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד בלבד. ובמשנה ברורה (שם סק"ב) הביא מהחיי אדם (כלל כו ס"ד), שאם דבר קבוע הגבוה עשרה טפחים והרחב ארבעה מפסיק בין המתפלל לבין היושב, מותר לישב בצדו השני, שהרי יש כאן הפסק רשות. וכפי המבואר מדבריהם אין ההיתר אלא במחיצה קבועה, אבל מחיצה שאינה קבועה אינה חולקת את המקום לשתי רשויות, ואין לישב לפניה. ובשו"ת מהר"ם שיק (שם) דן בשיעור עובי המחיצה, והביא שמדברי הר"ש (כלאים פ"ב מ"ח) ד"ה ולסלע) מבואר שעובי המחיצה יכול להיות כלשהו, אך לדעת התפארת ישראל (בועז אות י) נראה שיש להחמיר שגם עובי המחיצה יהיה ד' טפחים. אמנם החיי אדם והמשנה ברורה התירו במחיצה הגבוהה עשרה והרחבה ארבעה, ולא חילקו בשיעור העובי. והנה בשו"ע (שם) הובאה שיטה נוספת, שיש להחמיר בישיבה מול המתפלל אפילו במרחק יותר מד' אמות, עד כמלוא עיניו. ובמשנה ברורה (שם סק"ח-ט) ביאר שאף שאינו יושב ברשות המתפלל, מכל מקום אסור לדעה זו משום שנראה כמשתחווה לו, והוסיף שרבים מהאחרונים כתבו שטוב להחמיר כשיטה זו. ולשיטה זו נמצא לכאורה, שאף כשיש מחיצה המפסקת בין המתפלל לבין היושב, יש להחמיר בישיבה כנגדו כאשר ראש המתפלל נראה מעל המחיצה, שהרי עדיין שייך כאן החשש של 'נראה כמשתחווה לו'. וכן מבואר בכף החיים (סק"ה), שציין בתוך דבריו לס"ק יא, ושם הביא את השיטה האוסרת לישב נגד המתפלל כמלוא עיניו מפני שנראה כמשתחווה לו, והוסיף שאף אם יש לפני המתפלל מחיצה של זכוכית, צריך היושב להחזיר פניו מכנגד המתפלל. והרי שעיקר האיסור תלוי בראיית המתפלל ולא בהיותו ברשותו, ולכן אין המחיצה מועילה כל זמן שהיושב רואה אותו. ומעתה יש לומר שגם במחיצה רגילה הגבוהה עשרה טפחים, אם ראש המתפלל נראה מעליה, יש להחמיר לשיטה זו, שהרי גם כאן שייך החשש של 'נראה כמשתחווה לו'. [אמנם האשל אברהם (ס"ד) כתב להדיא שמותר לישב לפני המתפלל כאשר יש לפניו מחיצה של זכוכית. אולם יש לומר שגם לדבריו אין זה אלא בדעת השיטה הראשונה שהתירה ישיבה לפני המתפלל יותר מד' אמות, אבל לשיטת ה'יש מי שאומר' שאסור לישב לפני המתפלל עד כמלוא עיניו מפני שנראה כמשתחווה לו, אסור גם במחיצת זכוכית]. ועל כן לכתחילה ישב קצת מן הצד, וכמו שכתב האליה רבה (שם סק"ד), שחשש זה הוא דווקא כנגד המתפלל ממש, ולא בצדדים שלפניו.

9 בעירובין (טז.) מצאנו נידון במחיצה המתירה זריעה כנגד חלקה העומד אף כשהפרוץ מרובה. אביי ביאר שאף לחכמים, ששיעור לבוד אצלם פחות משלושה טפחים, אין חלק המחיצה חשוב להתיר כנגדו אלא בארבעה טפחים. אמנם מתירוצו של רבא יש מקום ללמוד שדי בשלושה. וכך פירש הרשב"א (שם טז ע"ב, ד"ה רבא אמר) בשם הראב"ד שלדעת רבא די במחיצת שלשה טפחים. וכן הקשה הגרעק"א (על השו"ע יו"ד סי' רצו סמ"ו) על שיטת הר"ש (שם) שהצריך מחיצה רחבה ארבעה טפחים. אולם החזון איש (כלאים סי' ו סק"ו) כתב לתקן את הגירסא ולפרש שרבא מודה לאביי ששיעור מחיצה חשובה ארבעה, ובא לחדש שאפשר להעמיד את הברייתא גם כרשב"ג. וכתב שכן מבואר בירושלמי (כלאים פ"ד ה"ב) ובתוספתא (כלאים פ"ד ה"ו) ודוחק לומר שזה רק לשיטת רשב"ג. ועל כן אף בנידון דידן אין להקל במחיצה של שלושה טפחים.

10 בשו"ע (או"ח סי' נה ס"ג): 'אם התחיל באבות ויצאו מקצתן, גומר אפילו קדושה'. ובמשנה ברורה (ס"ק טו) ביאר שהוא הדין שיכול החזן להמשיך ולסיים את כל חזרת הש"ץ. אך מכל מקום אסור לצאת באמצע החזרה, וכמו שכתב הרמ"א (שם ס"ב) שעבירה היא לצאת, ועליהם נאמר (ישעיה א כח) 'ועוזבי ה' יכלו'. ולפיכך כתב הכף החיים (פלאג'י, סי' טו אות ע) שאם יש מניין מצומצם, ימתין הש"ץ באמצע החזרה עד שיטול הכהן ידיו, או שיכינו לו מים בתוך בית הכנסת. וכן נראה פשוט שהכהן יכול ליטול את ידיו קודם חזרת הש"ץ, כשם שהחזן המתפלל לפני העמוד נוטל את ידיו קודם החזרה. וראה בספר ארבע אמות של תפילה (ח"ב סי' פ"ה) שכתב לעניין כהן שאינו רוצה לעבור כנגד המתפלל כדי ליטול ידיו, שיכול בדיעבד להקדים ולרחוץ ידיו אפילו בין ישתבח ליוצר לשם ברכת כהנים.

11 בגמרא (סוטה לט.): 'אמר רבי יהושע בן לוי, כל כהן שלא נטל ידיו לא ישא את כפיו, שנאמר (תהלים קלד ב) 'שאו ידיכם קדש וברכו את ה'. ופירש רש"י (ד"ה שלא) שהכוונה לכהן שלא נטל ידיו לפני עלייתו לדוכן, ומשמע מדבריו שאף כשנטל ידיו בשחרית או קודם התפילה, צריך לחזור וליטול קודם שיעלה לדוכן. וכן כתבו שם התוספות (ד"ה כל כהן). ובשו"ת הרדב"ז (ח"ב סי' תשעח) כתב שיש מצוה מן התורה לרחוץ הידיים קודם נשיאת כפיים, כיון שנשיאת כפיים היא בכלל עבודת הכהונה, ודייק כן גם מלשון הרמב"ם (תפילה ונשיאת כפיים פט"ו ה"ח), שכתב: 'כהן שלא נטל את ידיו לא ישא את כפיו, אלא נוטל את ידיו עד הפרק כדרך שמקדשין לעבודה'. אך הוסיף שאף שלדעת רש"י ותוספות צריך הכהן ליטול ידיו סמוך לעלייתו לדוכן ממש, מכל מקום לדעת הרמב"ם אין הוא צריך ליטול אלא אם כן הסיח דעתו. וכן כתב הכסף משנה (שם, ובבית יוסף סי' קכח ד"ה ויטול) בדעת הרמב"ם, שאם לא הסיח דעתו מנטילת ידיו בשחרית או קודם התפילה, אינו חייב לחזור וליטול. אולם כתב שמספר הזוהר (ח"ג קמו.) נראה שאף אם לא הסיח דעתו, יש מצוה בנטילה נוספת קודם נשיאת כפיים, וכדעת שאר הראשונים. ולפי זה פסק השו"ע (או"ח סי' קכח ס"ו): 'אף על פי שנטלו הכהנים ידיהם שחרית, חוזרים ונוטלים ידיהם עד הפרק'. וכתב המשנה ברורה (סק"כ) שבאופן שאין לו מים, יכול לסמוך על שיטת הרמב"ם שיוצא בנטילת ידיים של שחרית, אם לא הסיח דעתו ויודע שלא נגע במקום מטונף. ולפי זה נראה, שאף באופן שיש בבית הכנסת עשרה מתפללים בדיוק, אם הכהן לא הסיח דעתו ויודע ששמר את ידיו נקיות מנטילתו שלפני התפילה ועד עתה, שיסמוך על שיטת הרמב"ם ולא יצא ליטול ידיו. אמנם כאשר הסיח דעתו ולא שמר את ידיו בנקיות, שאינו יכול לסמוך על נטילתו שקודם התפילה, ואף אינו יכול להסתפק בקיום הידיים בדבר המנקה כבתפילה, שכן כתב המשנה ברורה (ס"ק יט) שנטילת ידי הכהן צריכה להיות במים דווקא, כתב בשו"ת רבבות אפרים (ח"ב סי' נד) שיכול לצאת באמצע חזרת הש"ץ ליטול את ידיו, ואין בכך משום 'ועוזבי ה' יכלו', כיון שיוצא לצורך. והביא מהגר"ר שריה דבלצקי שיש לבקש מהחזן שיאריך מעט בברכה שהוא עומד בה, כדי שיספיק הכהן לשוב קודם חתימת הברכה.

12 כן כתב בשו"ת משובות והנהגות (ח"ג סי' מח) שנטילת הלוי אינה חובה אלא רק מעלה במצוה, ואין לגרום לחיסרון במניין מחמתה.

13 הפרי חדש בשו"ת מים חיים (סי' ז) כתב שהמוצץ לימונים ושאר פירות מברך ברכת הפרי כיון שמציצה היא בכלל אכילה, והוסיף שאף לעניין ברכה אחרונה שיעורו בכזית כאכילה ולא ברביעית כשתייה. וכן כתב החסד לאלפים (סי"ק יד), והגרעק"א (על השו"ע או"ח סי' רב ס"ח) העתיק את דברי הפרי חדש להלכה, וכן הביא הדעת תורה (שם ס"ח), וכן נראה מדברי הפרי מגדים (סי' רג א"א סק"ג). אולם המגן אברהם (סי' רג סק"א) כתב שמיני אוכמניות שאין אוכלים אותם אלא מוצצים וזורקים מברך עליהם שהכל נהיה בדברו, וכן כתבו האליה רבה (סק"א) והשו"ע הרב (ס"ג), והאמרי בינה (או"ח סי' טז) כתב שאין זה כדברי הפרי חדש. וכן מבואר להדיא בשו"ע הרב (סדר ברכות הנהנין פ"ו ס"ט) שהמוצץ שאר פירות שאינם ענבים וזיתים מברך שהכל נהיה בדברו, וכן כתב הקצות השולחן (סי' נט, בדי השלחן סק"י) שמוצץ דינו כשותה מי פירות כיון שכבר נימוח ויצא מתורת אוכל. אמנם בנשמת אדם (כלל נא ס"ו) כתב שאין להוכיח מדברי המגן אברהם כיון שכוונתו לאוכמניות שאינן ראויות אלא למציצה ולכך מברכים עליהן שהכל, אבל המוצץ פירות אחרים מברך את הברכה הראויה להם. ולנוכח המחלוקת כתב האמרי בינה (שם) שמהראוי שלא להיכנס לספק ברכה אלא יאכל מעט מהפרי ויברך בורא פרי העץ. והבן איש חי (שנה ראשונה, מסעי אות ח) כתב לחלק שהמוצץ פרי על ידי שמכניסו לפיו ולועסו בשיניו דינו כאכילה ומברך בורא פרי העץ, ואם אכל כזית מברך ברכה אחרונה. אך המוצץ בלא לעיסה בפה, אלא אוחז הפרי בידיו ומוצצו, דינו כשתיית מי פירות ומברך שהכל, ואינו מברך ברכה אחרונה אלא בשותה רביעית. וכן העתיק הכף החיים (סי' רב ס"ק סג), וכן כתבו להלכה בשו"ת שבט הלוי (ח"א סי' רה, הערות על השו"ע סי' רב סט"ו) ובשו"ת יביע אומר (ח"ח או"ח סי' כה). וכן כתב בשו"ת מנחת יצחק (ח"ב סי' קי אות ד) לעניין גדר ברכה אחרונה שהמוצץ בלא לעיסה שיעורו ברביעית, ואילו אם צריך לעיסה דינו כאוכל ושיעורו בכזית. אולם, יש לציין שכל האמור הוא לעניין שאר פירות, אבל המוצץ ענבים מברך בורא פרי העץ אפילו כשאינו מכניסם לתוך פיו, וכמבואר בשו"ע הרב (סדר ברכת הנהנין שם).

14 במשנה (ברכות נא:) נחלקו בית שמאי ובית הלל, ודעת בית הלל שמברך על היין ואחר כך על היום, וכן פסק השו"ע (או"ח סי' רעא ס"י). ואם היה בדעתו להתחיל את ברכת היום ואחר שהזכיר שם ומלכות נזכר שלא בירך על היין, יכול לסיים בורא פרי הגפן, וכמבואר במשנה ברורה (סי' רט סק"ב-ג) שהמסיים את הברכה כראוי יוצא ידי חובתו, אף שבשעת הזכרת השם והמלכות נתכוון לברכה אחרת. [ואף שהביאור הלכה (ד"ה ותוך כדי דיבור) הסתפק אם גם בברכה שחיובה מהתורה יוצא ידי חובתו באופן כזה, ונשאר בצ"ע, מכל מקום ברכת בורא פרי הגפן של הקידוש אינה מהתורה].

15 הנה באמת מצינו בשו"ע הרב (או"ח סי' תעג ס"ו), בתוך דיני סדר יקנה"ז, שכתב שהמקדים את הקידוש לברכת היין חוזר על ברכת הקידוש, משום שעשה כבית שמאי כנגד בית

המשך מעמ' א'

אלא שכל זה בהנחה שמדובר בפלסטיק קשיח ואטום, שאין בתחתיתו נקב ניקוז בשיעור ששורש קטן יכול לצאת דרכו. אם יש בו נקב, יש לדונו כעציץ נקוב, אלא אם מונחת תחתיו צלחת או מחיצה אטומה החוצצת בינו לבין הקרקע.

עציץ פלסטיק שאינו נקוב

אף שהעציץ עשוי פלסטיק ואינו נקוב, אין הדבר מוסכם שניתן להחשיבו בוודאות כ'עציץ שאינו נקוב'. בשו"ת שבט הלוי (חלק ו סימן קסז) תלה את הדין בבירור המציאות, וכתב שרק אם יתברר בבירור גמור שאין יניקה עוברת דרך הפלסטיק, ניתן להחשיבו כחציצה. גם בשו"ת נתן הורות (חלק ו סימן קא) הסתפק בדינו של הפלסטיק, אם הוא מפסיק את היניקה כדוגמת כלי מתכת, או שיש לחוש בו ליניקה.

אולם כמה מפוסקי זמננו נקטו שפלסטיק אטום חוצץ בפני היניקה, ובהם הגרי"ש אלישיב, הגר"נ קרליץ (קובץ תשובות חלק ג סימן רמג, משפטי ארץ שביעית פרק ו הערה 12 ועוד). ואולי יש חילוק בין פלסטיק קשיח ועבה, שיש להחשיב את העציץ כמי שאינו נקוב, לבין פלסטיק דק ורך, ובפרט שקית גידול, שבהם יש לחשוש שהפלסטיק אינו מפסיק את היניקה.

בנידון שלפנינו אין לומר שמחמת היות העציץ עשוי פלסטיק הרי הוא בוודאי 'אינו נקוב', אלא יש לצרף זאת כספק נוסף. מאחר שמדובר בעציץ פלסטיק אטום, ומתחתיו מצויים שיש או אלומיניום, יש צדדים חשובים להחשיבו כמנותק מן הקרקע. אולם מאחר שיש פוסקים שהסתפקו בעצם דין הפלסטיק, ובצירוף שאר הספקות הנוגעים לנוף היוצא מן העציץ ולמקום המקורה, נראה כי יש להפריש מן המלפפונים תרומות ומעשרות בלא ברכה.

יציאת הנוף מעבר לעציץ

בסוגיית הגמרא בגיטין (כב.) נחלקו אביי ורבא בעציץ הנמצא בארץ ישראל ונופו נוטה לחוץ לארץ, אם הולכים אחר מקום הנקב או אחר מקום הנוף. להלכה פסק הרמב"ם (תרומות פרק א הלכה כה) שבעציץ נקוב שלא השתרש בקרקע הולכים אחר הנוף.

לדעת כמה מן הראשונים, ובהם הר"ש (עוקצין פרק ב משנה י), תוספות ותוספות הרא"ש (גיטין שם ד"ה בתר נקבו), גם בעציץ שאינו נקוב יציאת הנוף יכולה לחבר את הצמח למקום שמעליו הוא נמצא. כן הביאו המשנה למלך (הלכות ביכורים פרק ב הלכה ט) והחזון איש (ערלה סימן א ס"ק טז אות ח). אמנם הגרש"ז אויערבאך בספרו מעדני ארץ (תרומות פרק ראשון הלכה כה) כתב שלפי הרמב"ם כוחו של הנוף נאמר בעיקר בעציץ נקוב, ולא שכל נוף היוצא מעציץ שאינו נקוב הופך את כל הצמח למחובר.

ונראה שיש חילוק בין אם הנוף יוצא מן העציץ ומאהיל ממש על קרקע גלויה, שבזה יש לחשוש שהוא מקבל דין מחובר לקרקע. לבין אם הנוף יוצא מן העציץ אך תחתיו יש משטח החוצץ בינו לבין הקרקע, כגון לוח שיש ואבן או מתכת, שאז אין יציאת הנוף כשלעצמה הופכת אותו למחובר לקרקע. אולם עדיין מקום הנוף עשוי לקבוע אם הצמח נחשב כגדל במקום מקורה או במקום פתוח.

לפיכך, בנידון שלפנינו, מאחר שמתחת לכל הנוף והמלפפונים יש לוח שיש או אלומיניום, אין הבדל בין המלפפון שמעל השיש לבין זה שחלקו מעל האלומיניום. שניהם מנותקים מן הקרקע, ויציאתם מעבר לשפת העציץ אינה הופכת אותם לעציץ נקוב או למחוברים לקרקע.

אולם אם בעתיד יצאו הגבעולים או העלים מעבר לאדן ולסורגים ויהיו תלויים באוויר מעל קרקע גלויה, יש לראות את כל השתיל כספק מחובר.

הגדל בתוך הבית

כתב הרמב"ם (הלכות מעשר פרק א הלכה י) 'אילן שנטעו בתוך הבית פטור ממעשרות, שנאמר (דברים יד כב) עשר תעשר את כל תבואת זרעך היוצא השדה. ויראה לי שהוא חייב במעשרות מדבריהם'. והיינו שכיון היוצא "השדה" ובית אינו שדה, לכך פטור ממעשרות, אך שדעת הרמב"ם שהגדל בבית אף שפטור מן התורה מדרבנן הוא חייב. מאידך הראב"ד (שם) חלק על הרמב"ם, ודעתו שגידולי הבית פטורים אף מדרבנן.

ומאחר שנחלקו הראשונים אם מדרבנן יש להפריש מגידולי בית, בנידון דידן שהוא עציץ שאינו נקוב, יש להפריש בלא ברכה, לפי שספק ברכות להקל.

מה נחשב בית

כתב החזון איש (שביעית סימן כב ס"ק א) 'וגדר בית, ודאי אין צריך בית שחייב במזוזה, והדעת נוטה דהעיקר תלוי בכיסוי, ואולי צריך מחיצות עשרה טפחים גם כן'. מדבריו למדנו שאין צורך בבית גמור הראוי למגורים. עיקר הגדרת המקום כבית היא הקירוי, ולכתחילה ראוי שיהיו גם מחיצות בגובה עשרה טפחים.

בנידון שלפנינו יש למרפסת קיר אבן בגובה עשרה טפחים, לפיכך, אין צורך שהסורג שמעליה יהיה אף הוא בגובה עשרה טפחים. העובדה שהעציץ מונח על עובי המחיצה ונופו נוטה החוצה אינה מבטלת את צירוף המרפסת לבית, בפרט כאשר הכול מצוי תחת קירוי. אמנם, לעניין הגג, יש לחלק בין גג קבוע ואטום, המונע גשם ומאהיל בקביעות על מקום העציץ והנוף, שנחשב קירוי. לבין יריעת הצללה או פרגולה פתוחה שגשם ושמש עוברים דרכה.

והנה בגג זמני שנועד להסרה נחלקו האחרונים: הגרצ"פ פרנק (הר צבי, זרעים חלק ב סימן לד) סבר שגם קירוי ארעי מפקיע שם שדה, ואילו החזון איש (שם) סבר שאוהל ארעי אינו הופך שדה לבית.

הבעלות על הזרעים והפירות

במעשה דנן שהקטנים שתלו את הזרעים, השאלה היא מי הוא הבעלים לעשות את ההפרשה.

כתב הרמ"א (חושן משפט סימן ער סעיף ב) 'אם נתנו מתנה לקטן הסומך על שולחן אביו הרי היא של אביו'. ולפי זה, מתנה רגילה שניתנה לילד קטן הסמוך על שולחן אביו נחשבת בדרך כלל כממונו של האב, משום שמסתמא הנותן נותנה על דעת שהאב ישמור עליה

המשך בעמ' ו'

ביני עמודי
הרה"ג שמואל דוד בידר

קידוש שבת בבוקר

דנו הרבה באחרונים על איסור הטעימה קודם קידוש שבת בבוקר לאנשים בריאים ולחולים ולנשים.

מהות המצוה

ועתה נבאר, דהנה עצם חיוב קידוש שבת בבוקר מקורו מגמ' פסחים ק"ח ע"א ת"ר זכור את יום השבת לקדשו אין לי אלא בלילה, ביום מנין ת"ל זכור את יום. וטעם מצוה זו שצריך לחזור ולקדש ביום אע"פ שקידש בלילה היא משום לחלק בין מידת שבת לחול שאומרים שירה על היין כ"כ הרשב"ם שם או משום דכבוד יום עדיף מכבוד לילה לכן ראו חכמים לעשות זכר לקידוש כ"כ הר"ן.

והתקנה היא לברך בופה"ג קודם הסעודה, והראוהו קידושא רבה משום דברכה זו מברכין על כל המצוות שמברכין על הכוס - רשב"ם, ועוד דמל' סגי נהור דהוה קידוש קצרה וקראוהו ארוכה.

ונחלקו הראשונים אי החיוב היא מדאורייתא או מדרבנן.

שיטת המהר"ם מובא במג"א סי' תקצז דהוא חיוב מהת' כדדרשינן מקרא זכור את יום אבל רוב ראשונים ס"ל דהוא מדרבנן דהא דילפינן מקרא הוי אסמכתא בעלמא כדמצינו ברמב"ם פכ"ט ה"ד שכתב שעיקר קידוש היא בלילה, ודייק מזה הפרמ"ג (רפט משב"ז סק"א) דרק בלילה היא מדאורייתא ולא ביום.

וכן הר"ן כתב בפירוש שהוא רק תקנת חכמים דאם היה דאורייתא היו צריכים למימר כל נוסח הקידוש ולא באופן שנראה כברכת הנהנין אלא ע"כ דהוי חיוב דרבנן זכר לקידוש.

חיוב נשים

דנו הפוסקים מה דין הנשים בחיוב הקידוש, הפרמ"ג (בס' רפט משב"ז סק"א) נקט בפשטות דחייבות כמו דחייבות בכל מצוה דשבת הן דאורייתא והן דרבנן, וכדכתב המג"א בסי' רצא סקי"א על דברי המחבר דנשים חייבות בסעודה שלישית, דלכל מילי שבת איש ואשה שוין.

וכן מבואר בהר"ן (שבת קי"ז) שהביא דברי ר"ת שנשים חייבות בלחם משנה בשבת מטעם שאף הן היו באותו הנס, וכתב הר"ן עליו דלא צריך לזה דהרי כל שישנו בשמירה ישנו בזכירה ונכללין בכל דיני דשבת.

מאידך שיטת המהר"ם חלאווה בשם מורו הרשב"א (פסחים קו) דנשים פטורות מקידוש שבת בבוקר דאינו אלא אסמכתא בעלמא וכנ"ל.

טעימה קודם הקידוש

נחלקו הראשונים אי אסור לטעום קודם קידוש שבת בבוקר כמו קידוש של לילה או לא דעת הרמב"ם (שבת כט, י) שאסור לטעום כלום קודם קידוש כדין קידוש של לילה, וביאר בהרב המגיד דאפי' טעימה בעלמא נמי אסור דחז"ל תיקנו קודם שימלא כריסו לקדש משום כבוד השבת ואפי' טעימא נמי אסור דאל"כ נתת דבריך לשיעורין.

ומאידך דעת הראב"ד שם חולק על הרמב"ם וס"ל דמותר לטעום קודם הקידוש דהוה רק אסמכתא בעלמא וליכא חיוב גמור.

ופסק המחבר בסי' רפ"ט כשיטת הרמב"ם דאסור לטעום קודם קידוש.

אימתי זמן קידוש

נחלקו הראשונים מאמתי מתחייב אדם בקידוש שיהא אסור בטעימה קודם קידוש דעת מהר"ם המובא בטור סי' פט דמיד בבוקר אסור לשתות אפי' מים דעדיין לא קידש ודעת הרא"ש דמותר לשתות קודם התפילה מים דרק אחר התפילה חל חובת קידוש שאז היא זמן סעודה דהרי א"א לאכול קודם התפילה וכן פסק המחבר בשו"ע סי' רפט.

שחרית או מוסף

ונחלקו האחרונים אם אחר תפילת שחרית כבר חל חובת קידוש ואסור לטעום קודם קידוש או אחר תפילת מוסף חל חובת קידוש.

וצדדי השאלה היא דהרי אנו נוקטים לדינא דלא כרב הונא. ומותר לאכול קודם תפלת מוסף ואה"נ דרק פירות או פת מועט לכן הוי זמן אכילה אבל לא זמן הסעודה.

והמג"א בסימן רפו סק"א נקט דאחר תפלת שחרית חל חובת קידוש ואסור לטעום קודם קידוש וכן נקט במשו"ב שם.

מאידך הדעת שם מביא מכמה וכמה אחרונים שס"ל כיון שאינו עדיין זמן הסעודה, דאינו אלא לאחר תפילת מוסף ואפשר לאכול ולשתות אחר תפילת שחרית כ"ז שלא התפלל מוסף עדיין.

נמצא לדינא אדם מתחייב בקידוש אחר תפילת שחרית ואז אסור לו לטעום כלום עד שיקדש, אכן מצינו בכמה מהאחרונים שסמכו על דברי הדע"ת הנ"ל להתיר לשתות קודם תפילת מוסף וכן נהגו בכמה קהילות קדושות.

חולה

עתה נבאר דין החולה נמי שזקוק לאכול קודם התפילה דהותר לו כמבואר בס' פ"ט דמצד אחד זמן חיוב הקידוש כתקנת חז"ל היא אחר התפילה, וא"כ כל שאוכל קודם התפילה לא נתחייב עדיין בקידוש, ומצד שני הרי זמן החיוב היא אחר התפילה משום שאז הוי זמן הסעודה דהרי קודם התפילה א"א

המשך בעמ' ו'

ברירת מארזי סעודות כשחלק מהאוכל מיועד לאחר זמן

בשבת שנערכה בכפר נופש, הוכנו למשתתפים שקיות ובהן המאכלים לסעודת הבוקר ולסעודה שלישית. ר' שמעון התבקש לאתר את השקית המיועדת למשפחתו בתוך השקיות הרבות שהונחו יחד. כשמצא אותה, התעורר בליבו ספק: האם מותר לו להוציא את השקית כולה, אף שכרגע הוא זקוק רק לחלק מתכולתה? או שעליו לשלוף מתוכה את המאכלים הנצרכים לסעודה הנוכחית בלבד, ואת השאר להותיר בפנים?

ת. תערובת הטעונה ברירה, מותר לברור ממנה ביד רק את הכמות הדרושה לסעודה המתחילה עתה, ומותר ליטול גם עבור כל בני הבית. אך אסור לברור מראש לסעודה שלישית, או לברור מנות נוספות מעבר לכמות הנצרכת לסעודה הנוכחית. אולם שקית שהוכנה מראש כמנה אחת, מותר ליטול אותה בשלמותה לסעודת הבוקר, אף אם די בה גם לסעודה שלישית[16]. לכתחילה רצוי להעמיד כל מארז בפני עצמו לפני שבת, כדי שלא תהיה תערובת. בשעת החיפוש מותר להזיז שקיות בתוך התערובת כדי להגיע לשקית הרצויה, אך אין למיין את האחרות לערימות[17].

ברירת מאכל קפוא זמן רב לפני הסעודה

בשבת בבוקר, לפני התפילה, פתח ראובן את המקפיא ומצא במגירה קופסאות קפואות מעורבות זו בזו, ובתוכן קופסת לפתן שהוא מתכוון להגיש בסעודת היום. כדי שהלפתן יספיק להפשיר רצה ראובן להוציא אותו כבר כעת מבין שאר הקופסאות ולהניחו על השיש להפשרה, אך הסתפק האם מותר לעשות כן, או שמא יש בכך משום איסור בורר, כיון שהוא בורר את המאכל זמן רב לפני הסעודה?

ת. אוכל קפוא הנמצא בתערובת וזקוק להפשרה ממושכת, מותר להקדים את הברירה כשיעור הזמן הנצרך להפשרה עבור הסעודה[18].

קריאת ספרי מתח וקומיקס בחול ובשבת

בני מחבב קריאת ספרי מתח וקומיקס, כעת הוא הגיע בני לגיל בר מצווה ורציתי לברר בנוגע לקריאת ספרים מעין אלו, האם קריאת הספרים מותרת בשבת, או שעלי למנוע ממנו את קריאתם גם בימות החול? והאם ספרי קומיקס חמורים יותר משום 'כתב המהלך תחת הצורה', ובפרט כשהציורים מושכים את העין?

ת. א. חז"ל אסרו לקרא בשבת כתבים משום 'שטרי הדיוטות', לכן ראוי לדעת שהקריאה בשבת ברוב הספרים שאינם ספרי קודש, אסורה משום שטרי הדיוטות, ואף שהיו שהורו להקל כדברי הרמ"א שהאיסור לקרוא בשיחת חולין וספרי מלחמות הוא דווקא בשפות לועזיות אך בלשון הקודש מותר, כתב המשנה ברורה בשם האחרונים שהורו להחמיר בזה. אמנם יש מקילים לצורך גדול ובספרים נקיים, ויש שהורו רק שלא למחות בנשים וקטנים הנוהגים להקל[19]. ואין חומרא בקומיקס משאר ספרים, ולכן יש לברר היטב האם עיקר הסיפור שבספר קומיקס זה ראוי לקריאה בשבת, כגון ספרים שיש בהם מוסר השכל וחינוך למידות טובות ויראת שמים, כפי שמצוי בסיפורים מגדולי ישראל[20].

ב. לגבי הקריאה בהם בימות החול. אין איסור לקרוא סיפור וקריאה שאינה לימוד תורה[21], ומצד שני אין להקל להתיר לקרוא כל ספר שהוא רק מפני שהוא נפוץ או שנכתב לקהל שומרי מצוות. סיפורים שמביאים ליראת שמים, למידות טובות וללימוד מוסר נכון לקרוא[22]. כמו כן, כאשר נצרכת מנוחה אמיתית מן הלימוד, יש להתיר קריאה מוגבלת בספר נקי לשם התרעננות וחידוש הכוחות לעבודת ה'. ואין הכוונה לקריאה שנעשית כדי לכלות את הזמן, כמו ספרי עלילות ממכרים שמביאים להזנחת סדרי הלימוד[23].

המתנה אחר אכילת בצל שהתלכלך בכבד

ביום ראשון אכל יענקל מן ה'ציבל' שנשאר מסעודת השבת, והבחין שהיה מלוכלך מעט בכבד. הוא הסתפק האם עליו להמתין שש שעות קודם אכילת מאכלי חלב. חברו אמר שאפשר לצרף את דברי מהר"ם שיף שכבד אינו נידון כבשר. האם יש חילוק בין מעט כבד שנדבק בבצל לבין מגע בלבד, והאם אפשר לסמוך על הסברה האמורה?

ת. אם אכל עם הבצל פירורי כבד או מריחה של כבד הניכרים בו, עליו להמתין שש שעות, כמו לאחר אכילת בשר. היות הכמות מועטת אינה

הלל, וכמבואר בברכות (נא:) שנחלקו בית שמאי ובית הלל האם ברכת היין קודמת לברכת היום או להיפך. אך במנחת פתים (לגר"מ אריק, סי' רעא ס"י) הקשה מהמבואר בשו"ע (או"ח סי' רעא סס"ו) שמי שהספיק בדיבור אחר גמר הקידוש או שנשפכה הכוס, מביא כוס אחר ומברך בורא פרי הגפן ואינו חוזר ומקדש, אף שנמצא שבירך הגפן אחר ברכת היום, וכתב שדברי השו"ע הרב צע"ג. אכן בתהילה לדוד (סי' רעא ס"ק טו) תירץ שבאופן זה אין חזרת ברכת היין מחייבת חזרת הקידוש, כיון שנעשה מתחילה כסדרו, אבל כשהפך את הסדר מתחילתו לא יצא וחוזר ומברך. והנה שורש דין זה תלוי במחלוקת הראשונים בביאור דברי רב יוסף שאמר (ברכות יא.) לעניין קריאת שמע 'עשה כבית שמאי לא עשה ולא כלום', האם הנוהג כבית שמאי במקום בית הלל יוצא ידי חובתו או לא: שלדעת התוס' (שם ד"ה תני) ותוס' רבינו יהודה (שם) והשיטה מקובצת (שם) הקורא קריאת שמאי כדברי בית שמאי לא יצא ידי חובתו. ולדעת הר"ן (סוכה יב: מדפי הרי"ף, ד"ה אמרו לו) והריטב"א (סוכה כח. ד"ה הא דתנן) והרשב"ץ (ברכות יא.) וכן הביא בספר המכתם (ברכות יא. ד"ה העושה) שכן הוא דעת הראב"ד, וכן נראה מסתימת שאר הפוסקים שאינו מקיים את המצוה מן המבחר, אך בדיעבד יצא. והפרי מגדים (סי' סג א"א סק"ב) הסתפק בדעת השו"ע להלכה, ובמשנה ברורה (שם סק"ה) הביא בשמו ש'אפילו אם אין הכוונה בעמידתו לעשות כבית שמאי אלא לעורר הכוונה וכדומה, אפילו הכי אסור וכו', ואף על פי כן אין צריך בזה לחזור ולקרות בדיעבד'. וכן מצאנו נידון זה בנוסח ברכת האש במוצאי שבת, שבו נחלקו בית שמאי מברכים 'בורא מאור האש', ולדעת בית הלל 'בורא מאורי האש'. ובב"ח (או"ח סי' רצח ס"א) כתב שהמברך בורא מאור האש ולא מאורי האש לא יצא, וביאר המגן אברהם (שם סק"ג) שהוא משום שעשה כבית שמאי, אולם האליה רבה (סי' רצח סק"א) כתב הטעם משום שיש הרבה מיני מאורות באור, וכשאומר 'מאור האש' הרי משנה מנוסח הברכה, והוסיף שזה דלא כדברי המג"א. ובתוספות שבת (שם סק"ב) כתב שאף לטעם המג"א אין זה רק כאשר שינה ואמר מאור האש, שכיון שאין זו טעות שכיחה, ניכר שעשה כבית שמאי. אבל מי ששכח לברך בורא פרי הגפן לפני ברכת היום ובירך אחריה, אינו חוזר, כיון שדרך בני אדם להקדים את המאוחר, ואין זה נראה שעשה כבית שמאי. ובבגדי ישע (סי' רצח, על מג"א סק"ג) כתב שאף לדברי הב"ח אין זה אלא במי שמתכוון לעשות להדיא כבית שמאי, אבל מי שטעה ועשה כבית שמאי יצא ואינו חוזר. ומבואר שלדעת האליה רבה אף המכוון לעשות בהדיא כבית שמאי יצא ואינו חוזר, ולדעת התוספת שבת והבגדי ישע יש להקל בטעה ועשה כבית שמאי, וזהו שלא כדברי השו"ע הרב והתהילה לדוד, שנראה מדבריהם שאף בטעה ועשה כבית שמאי לא יצא. וכן נראה מדברי המשנה ברורה (סי' רעא ס"ק סג) שהביא מהדרך החיים (סי' ע סק"ב) שמי שמהפך את סדר הברכות בקידוש עושה איסור, ומשמע שבדיעבד יצא ידי חובתו ואינו חוזר ומברך. ועל כן נראה שבדיעבד כאשר טעה והקדים את ברכת היום לברכת היין אינו צריך לחזור, כיון שספק ברכות להקל, וכן כתב בשמירת שבת כהלכתה (פמ"ז הערה קצא).

16 בהיתר הברירה בשבת מבואר בשו"ע (או"ח סי' שיט ס"א) שמותר לברור רק אוכל מתוך הפסולת, ביד ולא בכלי, ובתנאי שהברירה היא כדי לאוכלו לאלתר. והוסיף הרמ"א שמותר לברור גם עבור אחרים האוכלים עמו בסעודתו. וכתב המשנה ברורה (סק"ה): 'ואם כוונתו כדי שישתייר גם אחר הסעודה או על סעודה אחרת חייב חטאת, אך אם ממילא נשתייר מבירורו עד לאחר הסעודה, אין בכך כלום כיון שכבר בירר בהיתר'. ומבואר שאין לברור מראש עבור סעודה אחרת, אך אם בירר לצורך הסעודה הנוכחית ונשאר מהאוכל, אין בכך כלום. אמנם בנידון שלפנינו, שהאוכל של הסעודה השנייה והשלישית נמצא יחד באותה שקית, נראה שמותר להוציא את כל השקית מתוך התערובת, ואין צריך לפתוח אותה ולהוציא ממנה רק את האוכל לסעודה הנוכחית. שכן הוצאת השקית בשלמותה כעת היא בגדר הוצאת אוכל מתוך פסולת סמוך לאכילה, הואיל והוא צריך כעת את השקית הזו.

17 כאשר כל שקית עומדת בפני עצמה ואינן מעורבות יחד, אין זה בגדר תערובת ואין שייך בזה איסור בורר, וכמבואר במשנה ברורה (סי' שיט ס"ק יד). אף כאשר השקיות מונחות זו על גבי זו, מותר לסלק את העליונות כדי להגיע לשקית שמונחת למטה, ואין זה דומה לבורר פסולת מתוך אוכל, וכמבואר במשנה ברורה (שם ס"ק טו) ובביאור הלכה (ד"ה לאכול מיד), שכיון שהפסולת והאוכל אינם מעורבים אלא מונחים זה על גבי זה, ובהסרת העליון אין הוא מתקן את התחתון, אין זה בגדר תערובת ואין בזה משום איסור בורר. ובשמירת שבת כהלכתה (פ"נ הערה עח) הובא מהגרש"ז אויערבאך שאפילו כאשר אינו יודע היכן מונחת השקית שהוא מחפש, מותר לו לסלק את העליונות. אולם יש שהחמירו בכך כאשר הוא מגביה ומסלק לגמרי את העליונות (שביתת השבת בורר סיג, ובבאר רחובות ס"ק כז), לפי שהמסגרת השולחן (סי' פ סס"ז) כתב שטעם ההיתר לסלק את הפסולת המונחת מלמעלה הוא משום שזה כקילוף קליפת הפרי, וסברא זו שייכת רק כשהוא יודע היכן מונח החפץ שהוא רוצה להוציא. ומכל מקום כתב הביאור הלכה (שם) שכל ההיתר הוא רק כאשר הוא מסלק את המין העליון בלבד, אך אם בשעת הסילוק הוא מסדר אותו ומכין אותו לאחר זמן, אסור, כיון שזה בכלל ברירה, ולכן בעניינו אסור למיין ולסדר את השקיות העליונות בערימה.

18 המשנה ברורה (סי' שיט סק"ד) כתב שכאשר הוא בורר סמוך לסעודה הנמשכת כמה שעות, הרי זה בגדר לאלתר, אף שיעבור זמן רב עד אכילת המאכל. ובשו"ת רב פעלים (ח"א או"ח סי' יב ד"ה והנה) כתב שהבורר מאכל שאינו ראוי לאכילה עד שישרה במים שלוש או ארבע שעות חייב משום בורר, כיון שאין זו ברירה סמוך לאכילה. אמנם בשמירת שבת כהלכתה (פ"ג הערה רכב) הובא מהגרש"ז אויערבאך שמותר לברור מאכל כמה שעות קודם הסעודה, כאשר רוצה להשרותו ברוטב וכדומה כדי להשביח את טעמו, לפי שכך היא דרך אכילתו, והשווה זאת לדברי המשנה ברורה (שם) שהבורר סמוך לסעודה הנמשכת כמה שעות הרי זה בגדר לאלתר, אף שיעבור זמן רב עד אכילת המאכל. והוכיח כן ממה שכתב המחצית השקל (סי' תקי סק"ב), שלדעת הרשב"א (עבודת הקודש, בית מועד שער א סי' ה) הסובר שאסור לברור ביום טוב שלא על מנת לאכול לאלתר, מותר לברור קמח כדי לאפות ממנו פת, והרי שאף שיקח זמן רב עד שהפת תיאפה ותהיה ראויה לאכילה, הרי זה בגדר לאלתר. ולפי זה כתב בשמירת שבת כהלכתה (שם סע"ט ופ"א) להתיר לברור מאכל קפוא אף כאשר ביותר כשדעתו לאוכלו כשיפשיר, וכן מאכל חם על מנת לקררו במקרר כשדעתו לאוכלו כשיתקרר. אולם בשם הגרי"ש אלישיב (איל משושלם בורר פ"ח סכ"ו, וביום השבת סי' ס"ה) מובא שאין להתיר זאת אלא כאשר המאכל אינו ראוי לאכילה בלא פעולה זו, ולפי זה בענייננו מותר לברור מאכל קפוא שאינו ראוי לאכילה טרם הפשרתו. יש להוסיף שכל האמור אינו אלא כאשר האוכל שנמצא בקופסאות הנוספות ראוי לאכילה לאחר הפשרתו, אולם אם יש שם קופסאות ובהן אוכל שאינו מבושל, מבואר בשו"ע (או"ח סי' שח סל"א-ב) שבשר חי אינו מוקצה, אך דגים חיים הם מוקצים. ולדעת כמה מהאחרונים (ערוך השולחן סי' שח סג"ח, מסגרת השלחן סי' פח סק"ח, בן איש חי שנה שנייה פקודי אות ט, מנחת שבת סי' פח ס"ק טז, שו"ת אגרות משה ח"ה סי' כב) בזמננו אף בשר שאינו מבושל מוקצה, ועל כן יטלטלם רק כלאחר יד.

19 בשו"ע (סי' שז סעיפים יג, טו-טז) מובא איסור שטרי הדיוטות והגזרות הנלוות לו. וראה במגן אברהם (סי' שא סק"ד) שצידד להתיר ראייה שיש בה עונג.

20 בגמרא (שבת קמט.) נזכרו שני דינים: קריאת הכתב בשבת והסתכלות בדיוקנא אף בחול. התוספות (שם ד"ה ודיוקני עצמה) פירשו שהדין השני בעשוי לעבודה זרה, ולא לנוי. בערוך השולחן (סי' שז ס"ח) הביא שכך המנהג, וציין גם את הדעה המחמירה, ומכל מקום גם לשיטה זו מותר מותר בחול לקרוא כתב מועט שתחת תמונה, שאין חושבים שיימשך אחריו. לא מצאנו שגזרו חז"ל את האיסור לקרוא 'כתב שתחת הצורה' על ספר מודפס שלם שכולו תמונות וכיתובים.

21 התוספות (שבת קטז: ד"ה וכ"ש) דנו בספרי מלחמות, ואסרו לקוראם בשבת בדומה לכתב שתחת הצורה. והוסיפו בשם ר"י שגם בחול יש בזה משום מושב לצים. בשו"ע (או"ח סי' שז סס"ז) פסק לאיסור גם במליצות ומשלים של שיחת חולין, ובדברי חשק נוסף הטעם על גירוי יצר הרע. ובערוך השולחן (שם ס"ט) חילק בין ידיעות שיש בהן צורך לבין ענייני הבל.

22 במשנה ברורה (סי' שז ס"ק נח) הוציא מכלל האיסור את יוסיפון, ספר יוחסין, דברי הימים של ר"י הכהן ושבט יהודה, משום שלומדים מהם מוסר ויראה, והתיר גם כשהם כתובים בלעז. וכן בערוך השולחן (שם ס"י).

23 הרמב"ם (שמונה פרקים פ"ה) ביאר שכמו שהגוף זקוק למנוחה ממלאכות כבדות, כך גם הנפש זקוקה למנוחת החושים לאחר עיון מייגע, כדי שתוכל לשוב לעיונה. ובשו"ע (או"ח סי' רלא ס"א) נתבאר שגם מנוחה ושיחה יהיו לצורך עבודת הבורא או דבר המביא אליה. ויש לציין לדברי האליה רבה (סי' שז אות מ) שכתב בעניין ספרים בלשון הקודש 'אבל בחול מותרים'. וראה ברמ"א (סי' שז סס"ז) שהתיר סיפורי חולין ומלחמות בלשון הקודש. והביא המשנה ברורה (שם ס"ק סג-סד) הטעם שהלשון עצמה קדושה ולומדים ממנה דברי תורה, והזכיר לימוד הלשון ופסוקים שבתוך אגרת. אולם הביא הרבה אחרונים, ובהם האגודה, הט"ז, הב"ח והגר"א, החולקים. עוד כתב (שם ס"ק סב) שבדברי חשק אין היתר בלשון הקודש. בערוך השולחן (שם ס"י) פירש את הרמ"א בדרך אחרת: המתענגים בסיפורים אינם אסורים מצד הסיפור, ומה שכתב לגבי השפה הוא לעניין גזירת שטרי הדיוטות, שלא היו נכתבים בלשון הקודש.

פוטרת אותו מלהמתין שש שעות[24]. המהר"ם שיף לא פסק להתיר כבד בחלב, ואף סיים 'ומכל מקום לא מלאני לבי להתיר למעשה'[25]. אולם אם היה רק מגע או לכלוך מועט, בלא ממשות כבד ניכרת ובלא טעם בשר, אין צריך להמתין שש שעות[26]. הדברים אמורים בבצל שלא נתבשל עם הכבד ושלא הוסיפו לו שומן בשרי. בבצל שהתבשל עם הכבד, או שעורב בו שומן בשרי לשם אכילתו, יש להמתין אחריו שש שעות.

כניסת כהנים למערת המכפלה

מרדכי כהן, ביקש להצטרף למניין במערת המכפלה. חברו אמר לו שהוא יכול להיכנס למערה מפני שקברי צדיקים אינם מטמאים, והוסיף שהקברים נמצאים במערות שמתחת לבניין, והציע שיתפלל באולם העליון ויעמוד רחוק מן המצבות. האם מותר לו להיכנס באופן זה, והאם ריחוק ארבע אמות מן המצבות מועיל לכך?

ת. אסור לכהן להיכנס לאולמות שבבניין מערת המכפלה, גם לצורך תפילה, אף שאינו יורד למערות הקבורה ואינו מתקרב למצבות. גם בקברי צדיקים נוהג האיסור, ובמערת המכפלה יש טעם נוסף לחשש טומאה משום ראשו של עשו שנקבר שם. ריחוק ארבע אמות מן המצבות בתוך הבניין אינו מתיר את הכניסה[27]. אלא יתפלל מחוץ לבניין, במקום המותר לכהנים, תחת כיפת השמים, ויזהר שלא לעמוד תחת גג או סככה המחוברים למקום[28].

קדימה בקניית מחסן הצמוד למשרד

בבניין שבו אני גר רכשו הדיירים מהקבלן כמה חללים וחילקו אותם ביניהם למחסנים. המחסנים אינם מוסדרים כחוק ואינם רשומים בטאבו. אני פתחתי במחסן שלי משרד שנותן שירותי מחשב. בעל המחסן הסמוך מכר לפני כמה שנים את דירתו, אך בינתיים השאיר לעצמו את המחסן. כעת החליט למכור את המחסן והוא עומד במגעים עם רוכש הדירה שיקנה גם את המחסן, אך הם עדיין לא חתמו חוזה. אני גם רוצה לקנות את המחסן הצמוד כדי להרחיב את המשרד שלי. האם אני קודם מדין 'בר מצרא', או שבעל הדירה קודם לי?

ת. אם המחסן הצמוד למחסן הנמכר הוא בבעלותו ואפשר לצרפם כדין, יש לו זכות מצרנות כלפי הקונה שאין לו זכות שותפות או מצרנות במחסן זה. קניית הדירה מן המוכר בעבר, בלא המחסן שנשאר בידו, אינה מקנה לקונה הדירה דין קדימה במחסן[29]. ולכן כל עוד העסקה לא הושלמה ולא נעשה קניין, יכול המצרן לבקש מהמוכר להעדיף אותו גם אם כבר ניהל משא ומתן עם השני[30]. גם באופן שיש דין קדימה לבר מצרא, הוא רק בתנאי שהוא עומד במחיר ובתנאי התשלום הנדרשים כדין, בלא להפסיד למוכר[31].

נזקי ילדים בדירה שנשכרה לשבת

שכרתי דירה לשבת עבור משפחתי, ובמהלך השבת גרמו ילדיי נזקים בבית. האם אני חייב לשלם גם כשהמזיקים הם ילדים קטנים? האם יש הבדל בין נזק לקירות ולחלקי הבית הקבועים לבין נזק לרהיטים ולחפצים, ומה הדין אם התחייבתי להחזיר את הדירה כפי שקיבלתי אותה?

ת. מצד דין 'מזיק' האב אינו חייב בנזקי בנו[32], אך כששכר דירה הוא חייב מצד אחריותו מדין 'שומרים'. לפיכך יש לברר מה ניזוק, כיצד אירע הנזק ומה הוסכם בשכירות[33]. אם קיבל השוכר אחריות לנזקים שיגרמו בני הבית, עליו לשלם כפי שהתחייב, גם כשהמזיק קטן. התחייבות להחזיר את הדירה ואת תכולתה בשלמות מחייבת גם בנזק לחלקי הבית הקבועים, לפיכך יש לבדוק את נוסח ההתחייבות והיקפה, ולא לפרש כל תנאי כהתחייבות לכל נזק ובכל מצב[34].

אם אין התחייבות מפורשת בהסכם, לגבי הרהיטים והכלים שנמסרו לשימושו כחלק מן השכירות, דינו כשומר שכר, אך לגבי נזק בקירות הבית ובחלקים שדינם כקרקע, כשלא קיבל אחריות מיוחדת ולא הזיק בעצמו, אין לחייבו, משום שאין חיוב שמירה בקרקעות[35].

אם הנזק נגרם מפני שלא שמר כראוי מפני מעשי הילדים, חייב לשלם. גם תקלה שלא נעשתה במזיד אינה נחשבת אונס הפוטר שומר שכר. אולם אם הנזק אירע באונס הפוטר לפי דיני השומרים, ולא קיבל אחריות רחבה יותר, הוא פטור, לפי שהכנסת הילדים לדירה שנשכרה למגורי המשפחה אינה בגדר פשיעה[36].

24 בשו"ע (יו"ד סי' פט ס"א) פסק להמתין שש שעות לאחר בשר, ואף בשר עוף בכלל. ודין זה הוא אף אם אכל מעט בשר, ואין שיעור מינימום של כזית לפטור אכילת מעט בשר. וכתב הרמ"א (שם ס"ג) ששומן בשר כבשר עצמו, ושנהגו להמתין אף לאחר תבשיל שנתבשל עם בשר, אע"פ שלא אכל מן הבשר.

25 המהר"ם שיף (חולין קיז: ד"ה אודות כבד) דן בכבד אווז שטוגן בטעות במעט חמאה, וצירף שלושה צדדים: ביטול בשר עוף בחלב ברוב לפי השיטה שהביא, דין טיגון, והסברה שכבד הוא דם וכמו שאמרו בגמרא (חולין קח.) "גדי אסרה תורה ולא חָלָב", וה"ה גדי ולא דם. אולם סיים שלא התיר למעשה. ובספרי מגדים (יו"ד סי' פו, משבצות זהב סק"א) כתב 'דמהר"ם שי"ף ז"ל לא כתב אלא לסניף בעלמא', ולא התיר מכוחו לבדו אפילו הנאת כבד שנתבשל בחלב. ובשו"ת נודע ביהודה (מהדו"ק יו"ד סי' כט) אסר כבד שטוגן בחמאה ודחה את השמועה שהתירו, וכתב שהמורה בדבר להתיר "יורה כבן סורר ומורה". וכ"כ באמרי בינה (סי' א) שהמבשל כבד בְּחָלָב הוה ליה בשר בחלב מדאורייתא, ולא אמרינן דכבד כולו דם ואינו בשר. והיעב"ץ ב'בירת מגדל עוז' (הל' בשר בחלב פ"א אות טז-יז) כתב דלענין כבד עוף יש להקל: דנראה פשוט דכבד יש לו דין בשר לענין בשר בחלב, מיהו בכבד של עוף ודאי יש מקום לצרף להקל. אמנם בשו"ת בית יצחק (יו"ד ח"א סו"ס עג) כתב דדברי המהר"ם שיף ודאי ליתא, ואין לצרפו אף לסניף. וכן בדברי שאול (לבעל השואל ומשיב, הל' מליחה סי' ענ ס"ד ד"ה והנה) כתב שהדבר אי אפשר לאומרו כלל, דאף דדם לאו בכלל בשר הוא, היינו דוקא בדם צלול, אבל כבד דקרוש הוא, הוה בכלל גדי עי"ש.

26 הש"ך (יו"ד סי' פט ס"ק יט) התיר לאכול גבינה לאחר תבשיל שבושל בקדירה שלא הודחה יפה, אף שיש בה קצת ממשות. ונחלקו האחרונים בכוונת הש"ך יש אומרים שמדובר כשיש שישים בתבשיל כנגד הלכלוך אבל אם אין בו שישים יש להמתין שש שעות (כ"כ בבית מאיר (שם) דעת קדושים (ס"ח), זבחי צדק (סקל"ז), בית לחם יהודה סקט"ו, פמ"ג או"ח סי' קעג במשב"ז) בן איש חי (ש"ב שלח סי"ב, ע"ש). מאידך יש מקילים אפילו כשלא היה ששים בתבשיל, ואינו נחשב 'תבשיל של בשר', כיון שלא נתכוון שישאר שם רק שלא טרח להדיחו יפה, ולא גזרו בו חכמים להמתין אחריו (כ"כ בפת"ש (סק"ז) יד אברהם שם ערוך השולחן ערוה"ש (סי"ג), עצי העולה (כלל ג ס"ז), ולמעשה, כתב ביד יהודה (פירוש הארוך, סי' פט סק"ח), לחלק בין לכלוך אגבי שלא הקפידו עליו לבין בשר או שומן בעין, והתיר רק כשלא הרגיש טעם בשר. וכ"כ בעצי העולה (שם) שבזה לכו"ע סמכינן על טעימת ישראל, ובדרכי תשובה (סקמ"ב) מציין שכעי"ז בפרי מגדים (או"ח סי' תקנא א"א סקכ"ט).

27 בגמרא (בבא בתרא נח.) מסופר שרבי בנאה היה מציין מערות קבורה, ובא למערת אברהם ולמערת אדם הראשון. ופירש הרשב"ם (שם ד"ה רבי בנאה), שמדד את המערות וסימן מבחוץ את מקום הטומאה, כדי שלא יאהילו עליו בטהרות. ובתוספות (שם ד"ה מציין מערתא) פירשו שהציון נצרך משום טומאת קבר סתום, וביארו שאברהם ואדם הראשון קרויים 'אדם', ולפיכך אין למעט את קבריהם מטומאת אוהל אף שנקברו קודם מתן תורה. אמנם הרמב"ן (במדבר יט ב) כתב: 'כי הנפטרים בנשיקה לא יטמאו מן הדין והוא שאמרו צדיקים אינן מטמאין'. אולם בתוספות (ב"מ קיד:) ביארו שהטעם שאליהו נטמא לקבורת רבי עקיבא היה משום מת מצוה, שהיו יראים לקוברו מפני המלכות. ומה שאמר שצדיקים אינם מטמאים היה דיחוי מפני כבודו של רבי עקיבא. ובשו"ת אבני נזר (יו"ד סי' תסט אות ג) ביאר שרבי בנאה ציין את המערה מחמת אדם הראשון, ולהבדיל מחמת ראשו של עשו הקבור בה, שדינו כשיראל מומר. וכן בשו"ת מנחת אלעזר (ח"ג סי' סד) דן בטומאת ראשו של עשו. ואף שהארין שם ללמד זכות על מנהג הכהנים הנכנסים לקברי צדיקים, במערת המכפלה העלה לחוש מפני ראשו של עשו. וכן פסק בחיי אדם (הקדמה לספרו שערי צדק) 'גם אשר נשמע מאז שהכהנים נכנסים למערות קברי הצדיקים באומרם קברי צדיקים אינם מטמאים והוא מכשול גדול, וכל בית דין מחוייבים להפריש הכהנים שלא יזידון עוד'. ובקיצור שלחן ערוך (הלכות אבלות סימן רב סעיף יד) כתב 'יש כהנים הדיוטים נוהגים ללכת על קברי צדיקים באמרם שקברי צדיקים אינם מטמאים וטעות בידיהם וצריכין למחות להם'. ובשו"ת שבט הלוי (ח"י סי' רכח אות ב) נשאל אם כהן רשאי לבקר בקבר אהרן הכהן, משום שנפטר בנשיקה. ודחה היתר זה מן הסוגיה בסנהדרין (לט:), שדנה בטומאה שבקבורת משה אף שמת בנשיקה, וסיים 'וכ"פ פשוט דאיכא טומאת כהנים'. וכן הזהיר הגרש"ז אויערבך בהסכמתו לספר ציון לנפש צבי (נדפס בישורון, כרך טז עמ' שיעט) 'אין להקל כלל בקדושת כהונה לא בדאורייתא ולא בדרבנן'. ובציץ אליעזר (ח"י סי' א, סוף אות מד) כתב לעניין מערת המכפלה 'ואזהרה מיוחדת בזה לכהנים שאסור להם ליכנס בבנין'. וכן כתב ביחוה דעת (ח"ד סי' נח), שאין להורות היתר לכהנים להיכנס, מפני ספק איסור טומאה מן התורה. בעניין 'צדיקים אין מטמאין', התוספות (בבא מציעא קיד: המשך ד"ה מהו שיסדרו) ביארו שאליהו עסק בקבורת רבי עקיבא משום שהיה מת מצוה, לפי שיראו לקברו בהיותו מהרוגי מלכות. ובדברי יחזקאל (שו"ת שבסוף הספר, תשובה א) הוכיח מבבא מציעא (פה:), שריש לקיש ציין את מערות קבורת החכמים. וכן הביא מסוכה (כה.), שנושאי ארונו של יוסף נטמאו. ובמנחת אלעזר (ח"ג סי' סד) ביאר טעם נוסף המיוחד למערת המכפלה, שהרי ראשו של עשו נקבר בה, ונקט שדינו לעניין זה כשיראל מומר המטמא באוהל כשיראל, וכדאיתא בקידושין (יח.) על עשו 'ודלמא ישראל מומר שאני'. וגולגולת שלמה מטמאה באוהל אף בלא בשר, כמבואר באהלות (פ"ב מ"א) וברמב"ם (הלכות טומאת מת פ"ב ה"ח). לפיכך ביאר שאפשר שציון המערה בידי רבי בנאה נצרך משום ראשו של עשו, אף אם אין האבות מטמאים.

28 בשולחן ערוך (יו"ד סי' שיא סעיף א) פסק שאסור לכהן להיכנס לאוהל שהמת תחתיו, ואף לבית אחר או לעלייה הפתוחים אליו בנקב של טפח על טפח. וראה ברמ"א (יו"ד סי' שיא ס"ה) שהתיר לכהן לעמוד מחוץ לבית שיש בו מת, ואף לגעת בכתליו, בתנאי שאין דבר מאהיל עליו.

29 יסוד דין בר מצרא הוא 'עושית הישר והטוב', כמבואר בגמרא (בבא מציעא קח.). ובשו"ע (חו"מ סי' קעה ס"ז). להלכה נוהג דין בר מצרא גם בבתים ובמחובר לקרקע, כמבואר בשו"ע וברמ"א (שם סנ"ג). הסמ"ע (שם סקצ"ח) ביאר שהכותל אינו מונע מצרנות כאשר אפשר לפתוח בו ולצרף את הבתים. אמנם בפתחי חושן (שותפים ומצרנות הערה סא) כתב שגם חיבור דירה ומחסן באמצעות חדר מדרגות יש בו דין מצרנות. וראה בהרחבה מה שהבאנו במכתלי בין הדין (חלק ד' סימן כ) שלהלכה יש דין בר מצרא גם בבתים אפילו באופן שאין בכוונת המצרן לחבר ביניהם עי"ש. אמנם אם מתחילה כשבא למכור את הבית היה מציע את המחסן לקונה יחד עם מכירת הדירה, הרי שלא היה דבריו בר מצרא, כמבואר בשו"ע (שם סל"ו) שאם מכר כל נכסיו לאחד, אין בעל המצר של שדה אחת מסלק את הלוקח מאותה השדה, שהרי היא והאחרת קנה כאחד. ואף שהש"ך (שם סקי"ב) כתב שאם מוכר רק שתי שדות אין דין זה, אולם כבר הביא בפתחי תשובה (שם סקי"ב) תשובת חתם סופר (חו"מ סי' צה) פסק כהט"ז והסמ"ע, וכתב 'דלא שבקינן דברי סמ"ע וט"ז מפני מה שכתב הש"ך בימי חורפו בס"ק י"ב ורוצה להגיה אחרות במקום אחרת'. אך בנידון זה שחילק את עסקאות המכר לשתים, ומתחילה מכר רק את הדירה ורק כעת בא למכור לקונה את המחסן שוב יש דינא דבר מצרא לגבי בעל המחסן הסמוך.

30 ברמ"א (חו"מ סי' רלז סי"א) הובא שבן המצר ראשי להקדים ולקנות קרקע הסמוכה לו אף במקום שאין לו זכות סילוק מדין בר מצרא, משום שהזדמנות זו היא לו כמציאה.

31 הרמ"א (סי' קעה סכ"ג) פסק: 'בכל דבר שיש פסידא למוכר לא תקנו בזה זכות למצרן'. הש"ך (שם סק"ה) הביא מעשה שפסקו כי קודם קניין רשאי המוכר לחזור בו ולהשאיר את הקרקע לעצמו.

32 לגבי הקטן חיוב הקטן, בשו"ע (חו"מ סי' צו ס"ג) פסק שקטן שהזיק פטור, אף כשיש לו נכסים ואף לאחר שהגדיל. אך כתב הרמ"א (או"ח סי' שמ"ג) כי אף על פי שאין צריך תשובה כשיגדל מ"מ טוב לו שיקבל על עצמו איזה דבר לתשובה ולכפרה אף על פי שעבר קודם שנעשה בר עונשין עכ"ד. בפתחי תשובה (חו"מ סי' שמט סק"ב) הביא דברי השבות יעקב שכתב שאף לצאת ידי שמים אין מן הצורך לשלם הכל אלא צריך שיקבל איזה דבר לתשובה על כן המוחל לא יהיה אכזרי ויפויס במה דיפייס משום תקנת השבים לאלו שרוצים לצאת ידי שמים ומה שכתב בספר חסידים (סי' תרצב) שחייב לשלם הכל כשהגדיל זהו ממידת חסידות. ויש שכתבו שלכתחילה ישלם האב מה שבנו הזיק כי הבן לא יזכור לשלם כשיגדיל ולכן עדיף שהאב ישלם כדי שיהיה לו לכפרה.

33 בשו"ע (חו"מ סי' צו ס"ג) פסק שקטן שהזיק פטור, אף כשיש לו נכסים ואף לאחר שהגדיל.

34 ראה בשו"ע (סי' שא ס"ד) שאפשר לקבל אחריות 'שומרים' גם על הדברים שנתמעטו מדיני השומרים, כשנעשתה ההתחייבות בקניין המועיל. אם מתחייב להחזיר את הדירה כפי שקיבלה, מועילה ההתחייבות שכל שתנאי שבממון קיים (סי' שטו ס"ב).

35 בשו"ע וברמ"א (סי' שא ס"א) כתבו שבקרקעות פטור השומר אף מפשיעה, והרמ"א כלל בכך בית שנשרף. הרמב"ם (הלכות שכירות פ"ב ה"ג) מחייב בפשיעה משום שהפושע כמזיק, והש"ך (סי' שא סק"ג) הכריע כמותו. ואין לחייבו מפני שיכול לומר 'קים לי' כפותרים.

36 ראה בהרחבה מכתלי בית הדין (ח"ג סימן כד), שמדין שומרים אין את הפטור של קטן שהזיק, שהרי קיבל את השמירה גם על כך שבני ביתו לא יזיקו שעל דעת כן השכירו לו. וכ"כ תוס' (ב"ק כא: ד"ה אדם) במפקיד ביתו אצל חברו לשמירה ויש שם חרש שוטה וקטן שיש לו להזהר שלא ידלגו מלמטה למעלה וישברו כלים עי"ש. וביאר בנמוקי יוסף (ט: מדפי הרי"ף) דפושע הוא דאיבעי ליה לאסוקי אדעתיה דמדלגי בכל ענין בין מלמטה למעלה או איפכא. אמנם אם הזיק בגוף הבית או במה שמחובר אליו אין לחייבו מפני שאין שמירה בקרקעות ובמחובר לקרקע, ולכן על נזקי הבית והדברים המחוברים לו פטור כיון דאין עליו חיובי שמירה בהם ועל המטלטלים חייב. אולם בלאי רגיל וקלקול שנגרם מעצם שימוש ראוי ומוסכם אינם כדין שבירה מחמת השתוללות או שימוש חריג. אין לחייב בתיקון בלאי כזה בלא שסוכם על כך בחוזה.

מכתבי בית ההוראה

תשובה מורינו הרב שליט"א

המשך מעמ' ה'

וינהל אותה (סמ"ע שם סק"ח). ואף שהאב לא חשב בשעת הנתינה שהוא מתכוון לזכות, הרי הוא זוכה במתנה בלא כוונה מפורשת מדין "זכין לאדם שלא בפניו" (חושן משפט סימן קצה סעיף ג).

אמנם כאשר הנותן אומר בפירוש שהמתנה היא רכושו הפרטי של הילד, או שנסיבות הנתינה מוכיחות שהקפיד שתהיה שייכת דווקא לילד, קטן יכול לזכות במתנה כאשר דעת אחרת מקנה אותו.

הפרשת קטן והפרשה על ידי האב

והנה פסק בשולחן ערוך (יורה דעה סימן שלא סעיף ל) 'חמשה אם תרמו אין תרומתן תרומה חרש, שוטה וקטן'. היינו שקטן שלא הגיע לעונת נדרים אינו יכול להפריש בעצמו, ואף אינו יכול למנות שליח, שהרי אינו בן שליחות. ואילו קטן שהגיע לעונת נדרים ומבין משמעות הקדש ותרומה, אם תרם תרומתו תרומה (שולחן ערוך שם סעיף לג).

ברם, גם בהנחה שהזרעים והמלפפונים אכן שייכים לילדים, הרי להלכה אפוטרופוס רשאי להפריש תרומות ומעשרות מנכסי קטנים לצורך אכילתם. כך פסק הרמב"ם (הלכות נחלות פרק יא הלכה ט) 'האפוטרופין תורמין ומעשרין נכסי יתומים כדי להאכילן, שאין מאכילין את היתומים דבר האסור'.

וכן פסק השולחן ערוך (חושן משפט סימן רצ סעיף יד) 'האפוטרופסין תורמין ומעשרין נכסי יתומים כדי להאכילן', אך לא יפרישו כדי להניח את הפירות המתוקנים לזמן רב.

דין זה הוא בנכסי יתומים קטנים, ולא בחרש ושוטה בלבד. ומעתה, האב המטפל בפועל במזונות ילדיו ובפירותיהם אינו גרוע מבעל הבית שקטנים סמכו אצלו, ורשאי להפריש מן המלפפונים כדי להתירם באכילה, ואין צורך שהקטנים ימנו אותו לשליח.

לפיכך, גם אם נאמר שהפירות שייכים לילדים, האב יפריש מהם בעצמו. אולם לא יפריש מפירותיו של ילד אחד על פירותיו של ילד אחר, אלא יפריש מכל שתיל או מכל קבוצת בעלות בפני עצמה. הילדים יכולים לעמוד לידו וללמוד את סדר ההפרשה, אך האב הוא שיקרא את השמות ויבצע את ההפרשה.

אופן ההפרשה למעשה

יש לקטוף את המלפפונים המיועדים לאכילה, ולהניחם יחד. מכל קבוצת פירות יש להפריד מעט יותר מאחוז, לומר את נוסח ההפרשה המקובל **ללא ברכה**, ולחלל את המעשר השני על מטבע שיש בה פרוטה חמורה.

בפרי יחיד או בכמות קטנה, חלק המעשר השני אינו מגיע בדרך כלל לשווי פרוטה, ולכן אין להסתפק במטבע חדשה רגילה, אלא יש להשתמש במטבע שכבר יש בה פרוטה חמורה או להיות מנויים בקרן מעשרות.

אין להפריש מן המלפפונים הללו על ירקות שגדלו באדמה או בעציץ שמעמדו שונה, ולא להפך, אלא להפריש מן היבול על עצמו.

להלכה:

א. המלפפונים חייבים בהפרשת תרומות ומעשרות, אף שגדלו בעציץ פלסטיק שאינו נקוב.

ב. בנידון דידן, יש להפריש ללא ברכה, מחמת צד הפטור של גידולי בית והספק במעמד המרפסת, הגג ומיקום הנוף.

ג. העובדה שהמלפפונים והנוף יוצאים מעבר לשפת העציץ אינה עושה אותם למחוברים לקרקע, כל עוד תחתיהם יש לוח שיש, אבן או אלומיניום, ואין חלק מן הנוף מאהיל על קרקע גלויה.

ד. מחיצת האבן בגובה עשרה טפחים נחשבת מחיצה. אין צורך שהסורג שמעליה יהיה אף הוא בגובה עשרה טפחים.

ה. אם בעתיד יהיה העציץ במרפסת שאינה מקורה, או שנוף חי של הצמח ייצא בבירור מעבר לקצה הגג למקום שאינו מקורה, יש להפריש בברכה.

ו. מתנה שניתנה לקטן הסמוך על שולחן אביו שייכת לאב, אלא אם כן הנותן פירש או הוכיח שכוונתו להקנותה דווקא לילד.

ז. גם אם המלפפונים שייכים לקטנים, האב רשאי להפרישם לצורך אכילתם מדין אפוטרופוס, ואין צורך בשליחות מצד הילדים.

ח. קטן שלא הגיע לעונת נדרים לא יבצע בעצמו את ההפרשה. האב יפריש, והילד יוכל להשתתף לצורך חינוך.

ט. יש להפריש מעט יותר מאחוז, לומר את כל נוסח ההפרשה ללא ברכה, ולחלל את המעשר השני על פרוטה חמורה.

להצטרפות לקבלת העלון במייל: newsletter.mechubarim@gmail.com

ביני עמודי

הרה"ג שמואל דוד בידר

המשך מעמ' ה'

לאכול, אבל חולה שמותר לו לאכול קודם התפילה הוה לדידיה זמן האכילה קודם התפילה.

והנה התוספות שבת בסי' רפ"ו כתב דחולה האוכל קודם התפילה מתחייב בקידוש קודם התפילה דאז הוי בשבילו זמן האכילה אלא דר"ל מכח מה שמותר לחולה לאכול קודם התפילה ה"נ אפשר לאכול קודם הקידוש ורפא בידיה, וחלק עליו התהל"ד שם דפשוט שחייב בקידוש קודם שיאכל דמה שהתירו לו לאכול קודם התפילה היא משום דלא הוי משום גאוה אך קידוש חייב לעשות.

והמשנ"ב בבאוה"ל מחייב לקדש בחולה שאוכל קודם התפילה אבל כמה אחרונים סייגו וחלקו את דבריו, בתשובות והנהגות ח"א סי' רס"ג נקט דרק אם אוכל ממש סעודה אז מתחייב בקידוש משא"כ אי טועם מעט וכדו' אין מתחייב בקידוש.

ובקרן לדוד סי' פד חולק על המשנ"ב וסובר דזמן חיוב הקידוש היא כמו תקנת חז"ל אחר התפילה דוקא ואפי' חולה שאוכל קודם התפילה עדיין אינו בכלל זמן חיוב קידוש, ומביא ראיה מהיו"כ שכתב המג"א בסי' תרי"ב דאם מי שאוכל ביוה"כ אי"צ לקדש דהרי מן הדין אסור לאכול וחז"ל לא תקנו קידוש ביום הזה, וה"נ קודם התפילה לא הוי זמן סעודה ותכ"ל לא תיקנו קידוש בזמן הזה.

ובדברי יציב או"ח סי' קל"א הוסיף ביאור בהיתר לחולה שאוכל קודם התפילה שלא יקדש, דהרי איכא הפוסקים שס"ל דזמן חיוב הקידוש היא רק אחר תפילת מוסף, ואחר תפילת שחרית אפשר להם לטעום, ואף שלגבי תפילת מוסף אנו מחמירין אך עכ"פ קודם תפילת שחרית בודאי יש לנו להקל ולהתיר בלי לעשות קידוש ועוד דיותר טוב שלא יקדשו דלא יהיה בעיניהם היתר גמור שמותר לאכול כמה שירצה ולא יסעוד אלא כפי מה שצריך לכוחותיו, בשביל להתפלל.

נמצא שלדינא אכן נכון לכתחילה לקדש אבל יש על מי לסמוך ולהקל שלא לקדש.

נשים

ועתה צריך לדון לגבי נשים ממתי מתחייבים בקידוש לאסור טעימה קודם קידוש.

דהרי בסי' ק"ו איכא מחלוקת הרמב"ם והרמב"ן אי תפילה דאורייתא או דרבנן, ובאר במג"א דלשיטת הרמב"ם דהיא שיטת המחבר תפילה הוי דאורייתא והוי מצוות עשה שאין הזמן גרמא ונשים חייבות בו אך נפטרות בבקשה אחת דמה"ת די בזה, מאידך שיטת הרמב"ן תפילה היא מתקנת חז"ל א"כ הוי מצוות עשה שהזמן גרמא אך משום דרחמי נינהו חייבו חז"ל את הנשים, והם מחויבות בג' תפילות והק' התוספות שבת (סימן רפ"ו) דלפי שיטת המג"א דנקט כהרמב"ם דיוצאין בבקשה אחת בתפילה יד"ח תפילה א"כ אחר בקשה אחת נתחייבו בקידוש שהרי התפילה מחייב בקידוש וכנ"ל.

ואיכא בזה ג' מהלכים א. תירוץ הפרמ"ג בסי' רפ"ט שאפשר להתיר מב' צירופים. אי דאפשר לסמוך על שיטת הראב"ד הנ"ל דס"ל דליכא איסור טעימה קודם קידוש בבוקר. ב. אפשר לסמוך על שיטת הרמב"ן דהם מחויבות בתפילה וא"כ עדיין לא נתחייבו בקידוש, ואלו שמתפללין שחרית פשוט דעדיין לא נתחייבו.

והאחרונים חולקים על הפרמ"ג להתיר במי שהתפללה בקשה אחת לאכול אח"כ קודם הקידוש.

ואלו הם המנח"י בח"ד סי' כח כתב דא"א לסמוך על היתרו של הפרמ"ג דמ"נ אם יצאה יד"ח בבקשה אחת הרי נתחייבה בקידוש דאז היא זמן חיובה, ואם לא יצאה יד"ח בבקשה ויוצאת בתפילת שחרית שתתפלל אסור לה לאכול קודם התפילה כי אם טעימה בעלמא.

ובתשובות והנהגות ח"א סי' רס"ב כתב דאין נכון לסמוך על היתרו של הפרמ"ג אך מותר בין כה, דהרי מן הדין נקטינן שחייבות בג' תפילות ביום, רק שפטורות מלהתפלל מדין טרודות וכדו', ולכן כל זמן שהם לא התפללו עדיין לא הוי זמן סעודה בשבילן.

ובששי"כ פרק נב הלכה י"ג סבר דאה"נ שאסור דאם יצאה יד"ח בבקשה אסור לה לאכול, דכבר הגיע זמנה לקדש, ואם אוכלת בקביעות קודם התפילה מחויבת בקידוש קודם התפילה דזמן סעודתה היא קודם התפילה, ומביא שם בהערות דאף אם אינה מתפללת תמיד יכולה לכוון שלא לצאת בבקשתה. ועל הא דהתיר הפרמ"ג אם מתפללת שחרית שזמן חיובה רק אחר שחרית ולא אחר שביקשה בקשה אחת, נסתפקו האחרונים אם דרכה להתפלל רק בשבת האם ג"כ אמרינן דאינה יוצאה יד"ח בבקשה הקנין תורה ח"ב נשאר בספק, ובשה"ל חי"א סי' ע"ה נשאר בפשיטות שאם מתפללת שחרית אף שאין מתפללת אלא בשבת מתחייבת רק אחר התפילה.

העולה לדינא:

מי שמתפללת בשבת יכולה לאכול קודם התפילה ומתחייבת אחר התפילה, ולדעת רש"ז אם אוכלת ממש קודם התפילה מחויבת אף קודם התפילה, ואם אינה מתפללת - לדעת המנח"י והשש"כ אסורה מלאכול עד שתקדש ולדעת התשובות והנהגות יכולה לאכול.

ב. המהרש"ם בדע"ת סי' רפ"ט סק"ב מביא בשם המהר"ם חלאווה הנ"ל דסובר דנשים פטורות לגמרי מקידוש היום וע"ז סמכינן, ואכן במנח"י הנ"ל מסיק דבשעת הדחק אפשר לסמוך עליה, ובדברי יציב או"ח סי' קל"ב מסיק להדיא לסמוך על שיטת המהר"ם חלאווה הנ"ל בצירוף שיטת הראב"ד שאין איסור אכילה לפני קידוש ומסיק דהווה חומרא על חומרא לחייב אותם בקידוש קודם התפילה.

ג. האגרו"מ ח"ד סי' ק"א מחדש דכיון דאשה משועבדת לבעלה לאכול עמו א"כ כל זמן שהבעל לא גמר מלהתפלל עדיין אינו זמן הסעודה של שניהם, ולא נתחייבו בקידוש, אך זהו דוקא על הנשים שמשועבדות לבעליהן משא"כ הבנות שבבית אינם בכלל שיעבוד זה ולכן חייבות בקידוש.

אך האחרונים חולקים ע"ז גם מטעם דאין אסורה מלאכול מעט בלא בעליהן ולזה נתחייבה בקידוש וגם מטעם דאין בכח השעבוד להתיר לה לאכול קודם קידוש, עיין שש"כ הנ"ל ועיין בשבה"ל הנ"ל דכן הם אומרים דלא כאגרו"מ.